Registered No. D 28

ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଓ ଆଷାଢ଼ ୧୩୩୨

ପ୍ରଭାତ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ. ସମ୍ପାଦକ ।

Digitized by stujanila@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବୋ ଜୟତି ।

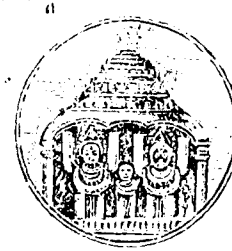

ହେଡ ଅଫିସ—ବାବୁର ବଜାର, ଢାକା ।
ଶାଖା—ନ ୨ ନଂ ମର ଥାନକଳାଟ, ଜାଜିରାଣଗଞ୍ଜ, ଢାକା ।

କାରଖାନା—ସାଚପାନରପାଲେନ୍, ଢାକା
ଏଜେନ୍ସି—ମୟମନସିଂହ—ଛୋଟବଜାର ।

ଭାରତବିଖ୍ୟାତ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ପୂର୍ବବଙ୍ଗର ଆଦିଓଷ୍ଟେଣ୍ଟ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାରକ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଲାଲମୋହନ ଶାହ ଶଙ୍ଖନିଧି ମହାଶୟଙ୍କ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ଗୌର ନିତାଇ ଶାହ ଶଙ୍ଖନିଧିଙ୍କ

ଗୌରନିତାଇ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧାଳୟ

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—ରାୟସାହେବ—ଶ୍ରୀ ଗୌରନିତାଇ ଶାହ ଶଙ୍ଖନିଧି ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ଓ ଚିକିତ୍ସକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସାରଦାପ୍ରସନ୍ନ ସେନଗୁପ୍ତ, କବିରତ୍ନ । କବିରାଜ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବରଦେଶ୍ୱର ଦାସଗୁପ୍ତ କବିରତ୍ନ ।

ମୂଲ୍ୟଫେରସ୍ତ ।

ଏହି ଔଷଧାଳୟରେ ଅକୃତ୍ରିମ ତଟକା ଔଷଧ ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ ହୁଏ ଔଷଧ ଖାଣ୍ଟି ନହେଲେ
ମୂଲ୍ୟ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯାଏ ।

ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ ।

କାଶୀର ସୁଦକ୍ଷ ଅଂଶୁକାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାସ ଓ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର ମହୌଷଧ, ପରମ ରସାୟନ ଏବଂ ଧାତୁ ଓ ଶରୀରପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଏହା ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି । ଫୁସଫୁସ୍ ଓ ହୃଦୟ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବଳକାରକ ଔଷଧ । ଏହା ସୁସ୍ଥ ଶରୀରରେ ସେବନ କରାଯାଏ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ସେର ୫ ୨ ମାତ୍ର

ଗୌରକାନ୍ତି ସାଲସା ।—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଘଟିତ)

ଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ସାଲସାଠାରୁ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା କାଛୁ, କୁଣ୍ଡିଆ, ଯାଦୁ ପ୍ରଭୃତି ଚର୍ମରୋଗ ବାତ-ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି ପାରଦ--ବିକୃତ ଏବଂ ଗର୍ମୀ (ଉପଦଂଶ) ରୋଗର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ବଡ଼ ବୋତଲ ୫ ୩ ଓ ସାନବୋତଲ ୨ ମାତ୍ର

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସିନ୍ଦୂର ।

ସର୍ବ ବ୍ୟାଧିନାଶକ, ଆୟୁର୍ବେଦର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ।

ଏହା ଅନୁପାନ ବିଶେଷରେ ସର୍ବ ରୋଗରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫ ୩

ମକରଧ୍ୱଜ ।

ଏହାତୁଲ୍ୟ ସର୍ବରୋଗନାଶକ ବଳକାରକ ଔଷଧ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ଆବିଷ୍କାର ହୋଇନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ରୋଗ ହୋଇପାରେ, ଅନୁପାନ ଭେଦରେ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଏହା ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଆୟୁ, କାନ୍ତି ଓ ଚକ୍ଷୁ ରକ୍ଷାଦି ସମ୍ପଦାରୁ ରକ୍ଷା ପୋଷକ । ବିଶେଷତଃ ଏହା ଦୁର୍ଗ୍ରହଣୀ ଶିଶୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଗର୍ଭିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅମୃତ ତୁଲ୍ୟ ଫଳଦାୟକ

ମୂଲ୍ୟ ୧ ତୋଳା ୫ ୩

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ ପତ୍ରିକାରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ଔଷଧର ବିଶେଷତ୍ୱରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଠିକଣାରେ ପତ୍ର ଦେଲେ ଉକ୍ତ ବହିଖଣ୍ଡିକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

☞ ଅଡ଼ର ପଠାଇବାବେଳେ ଅନୁଗ୍ରହକରି ଏହି ପତ୍ରିକାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।

ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗାନ୍ତର । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ ଓ ବୀରତ୍ୱର ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନ୍ଦାକିନୀ ।

ଇନ୍ଦୁମତୀ

ଲେଖକ ଶ୍ରୀଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି.ଏ. ଏଲ. ଟି. ଏହି ପୁସ୍ତକ ମାଦ୍ରାଜ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ଶେଷ ହେବାରୁ ଅଧୁନା **ପରିମାର୍ଜିତ ଓ ସଚିତ୍ର** ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ପୂର୍ବବତ୍ ଆଠଅଣା ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହ

ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ରେ, ଭାଷାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ ଲୌକିକ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ଆଦର୍ଶସ୍ୱରୂପ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦୯ ।

କଥା-କଦମ୍ବ

ନୂତନ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ସର୍ବ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ପାଠଯୋଗ୍ୟ । ଏକାଧାରରେ ଆମୋଦ ଓ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଶୀଘ୍ର କିଣି ରଖନ୍ତୁ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ୨

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—ମୂଲ୍ଲରପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଟକର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପୁରାତନ ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ

ବାଲୁବଜାର,

ପୋ: ଅ: ଗୃହନୀଚୌକି – କଟକ ।

ଅମରକୋଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଉତ୍ତମ କାଳ ବନ୍ଧେଇ ୫.୦୫

ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ
ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧେଇ ମୂଲ୍ୟ ୫.୦୫

ଦଣ୍ଡିନାଟ
୧ମ ଓ ୨ୟ ୫ ୦ ।

ନରସିଂହ ପୁରାଣ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ମୂଲ୍ୟ ୫୧୫

କୂର୍ମ୍ମ ପୁରାଣ
ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୧

ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣ
ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।/

ବିଷ୍ଣୁ କେଶରୀ ପୁରାଣ

ମହାଦେବ ଦାସଙ୍କକୃତ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିରେ ହିରଣ୍ୟବଧ, ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତ, ବୈଲୋଚନ ବଧ, ମାଳତ କନ୍ୟା ଓ ବଳିବାମନ ଚରିତ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ମନୋମୁଗ୍ଧକର ବିଷୟ ଲଳିତ ପଦ ବିନ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ୫ ୫ ୧

ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ
ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।/

ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଉନ ଛନ୍ଦ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ! ଜାତିର ଗୌରବର ବିଜୟ-କେତନ !!
ନବୀନ ସଂସ୍କରଣ, ନୂତନ ଆକାର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ବିଶଦ ଓ ସରଳାର୍ଥ ଅଳଙ୍କାରିକ ପ୍ରମାଣ ସହିତ ପ୍ରକାଶିତ । ଗୁରୁସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ପଢ଼ି ପାରିବେ ।
ଗୃହଖଣ୍ଡରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୂଲ୍ୟ ୫ ୪୯

ଗୃହିଖଣ୍ଡରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହନୁମାନଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହା ପାଠ କଲେ ଇତିହାସ, କାବ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ପାଠର ଅନ୍ତ-ରଙ୍ଗରସ ଅନନ୍ତ ଅନୁ-ଭୂତ ହୁଏ । ପଢ଼ି ଦେଖନ୍ତୁ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୬ ୧

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ

ଉତ୍ପାତ ସାଗର
ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।

ବାଲ୍ମୀକି
ରାମାୟଣ
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ବନ୍ଧାଇ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୧

ବ୍ୟାସଦେବ
ମହାଭାରତ
ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ, ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂଶୋଧିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୬ ୧

ସଟୀକ
ଶ୍ରୀ ମଦ୍ଭାଗବତ ୧୧ ଖଣ୍ଡ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ- ମୂଲ୍ୟ ୫ ୫ ।/

ଜାତକ ଚନ୍ଦ୍ରିକା
ଜାତକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଠାରୁ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ସମସ୍ତ ଜଣାଯାଏ ଅତି ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।

ଅର୍ଡର ପଠାଇଲାବେଳେ ଏହି ପତ୍ରିକାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କବିରାଜ ଶ୍ରୀବାଲୁକେଶ୍ୱର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଆଲମଗୁଦ ବଜାର, କଟକଙ୍କର ନବାବଷ୍ଟ୍ରକ ।

ଜ୍ୱରକେଶରୀ ବଟିକା

୧ ଡିବା ୫ ୧ ।

ମ୍ୟାଲେରିୟା ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱରର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ ।

ନିଜଜ୍ୱର ପ୍ରଭୃତିର କଥା ସ୍ମରଣ ଅଛି । ଆଜିକାଲି ମ୍ୟାଲେରିୟା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲ୍ଲୀରେ ଏକଚ୍ଛତ୍ର ସମ୍ରାଟର ସିଂହାସନରେ ବସି ଯମଦଣ୍ଡ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲ୍ଲୀ ଶାସନ କରୁଅଛି । ହଇଜା, ବସନ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗଗୁଡ଼ିକ ଟେକ ନିର୍ମୂଳ କରିବାରେ ଯେତେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲାନାହାନ୍ତି, ଆଜିକାଲି ମ୍ୟାଲେରିୟା ତାହାର ଶତଗୁଣ କରିପାରିଅଛି । ତେଣୁ ଲୋକମାନେ ଭୟଭୀତ ଓ ନିରୁପାୟ ହୋଇ କୁଇନାଇନର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରୋଗ ଉପଶମ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ତାହା ବଢ଼ାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ, ଏ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ଦେଶୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଔଷଧହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର । କୁଇନାଇନକୁ ଲୋକମାନେ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷପରି ମନେ କରି ନାହାନ୍ତି, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗରୁ ନିଷ୍କୃତି ଅସମ୍ଭବ । ଏଣୁ ମୁଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷାର୍ଥରେ ଦେଶୀୟ ଗୁଳୁଚ୍ଛ ବିବିଧ ଭେଷଜ ଉପକରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ **ଜ୍ୱର କେଶରୀ** ବଟିକା ନାମକ ଏହି ମହୋପକାରୀ ଜ୍ୱରନାଶକ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛି । ଏହା ନିୟମିତ ଭାବରେ ସେବନ କଲେ ପ୍ଲିହା ଓ ଯକୃତ ସଂଯୁକ୍ତ ମ୍ୟାଲେରିୟା, ଶୋଥ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଇତ୍ୟାଦି ସହର ବିଦୂରିତ ହୋଇ ଶରୀର ପୁଷ୍ଟ ଓ ସବଳ ହୁଏ ।

ହଇଜାର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ କର୍ପୂରାରିଷ୍ଟ ।

୧ ଶିଶି ୫ ୦ ୫

କାଳରାକ୍ଷସୀରୂପ ହଇଜା ରୋଗରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି । ହଇଜା ରୋଗ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ରୋଗର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ରୋଗ ହଠାତ୍ ମାରାତ୍ମକ ହୋଇଉଠେ । ଚିକିତ୍ସକ ଡାକିବାକୁ ସମୟ ମିଳେନାହିଁ । ବିକଳ୍ପ ଅଭାବରୁ ଲୋକେ ଅଚିକିତ୍ସାରେ ପଡ଼ି ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି । **ହଇଜା ରୋଗ** ହେବା ମାତ୍ରେ **କର୍ପୂରାରିଷ୍ଟ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ରୋଗ ପ୍ରବଳ ନ ହୋଇ ଉପଶମ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହୀ ଓ ପ୍ରବାସୀ ନିଜ ନିଜ ପାଖରେ **କର୍ପୂରାରିଷ୍ଟ** ରଖିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅଟଣା ପଇସାରେ ଯଦି ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ରହେ, ତାହାହେଲେ ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ କି ସୁଯୋଗ ଅଛି ?

ମକରଧ୍ୱଜ

୮ ମାତ୍ରା ୫ ୧ ।

ସର୍ବବିଧ ରୋଗର ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ । ବିଧିମତେ ସେବିତ ହେଲେ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ପୁନର୍ଜୀବନ ଦାନ କରିପାରେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି, ଏହା ଜରାମରଣନାଶକ । ଏହା ସେବନ କଲେ ଅଗ୍ନିବୃଦ୍ଧି, ବଳବୃଦ୍ଧି; ଏବଂ ମେଧା, ଆୟୁ ଓ କାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଜନିତ ସର୍ବପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଏହା ଅମୃତ ସ୍ୱରୂପ । ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟଧିକ ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ କରି ଅସମୟରେ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳ କଠିନ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଜୀବନକୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟଜ୍ଞାନ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଏହା ସେବନ କଲେ ନିଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଫେରିପାଇବେ ।

---

* ଅର୍ଡ଼ର ପଠାଇବାବେଳେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଏହି ପତ୍ରିକାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳମଧୁପ ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।—ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର । ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ଚରିତ୍ରଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସମାଗ୍ରହ, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ଗୀତବାଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟ-ମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଉତ୍କଳପାଠକର ଭୂତପୂର୍ବ ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ୺ ଗୋଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ୫ ୧ । ଟଙ୍କା; ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ୫ ୧ ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ଜିତନ୍ତଦୋଷ ରାୟକରତ୍ନ । ମେନେଜର--ଉତ୍କଳମଧୁପ ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ ।

ବାଣୀବିନୋଦ-ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା

ସମ୍ପାଦକ :—ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଏମ୍, ଏ,
ପରିଚାଳକ :—ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇ ଅଛି । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ, ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଟଙ୍କାରୁ ଯେପରି ବେଶି ନହୁଏ, ସେ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବ । ବିଜ୍ଞାନ, ଶିଳ୍ପ, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧବିଷୟକ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକମାନ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇବା ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଅତ୍ୟଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ଅନେକ ଗ୍ରାହକ ହୋଇସାରିଲେଣି । ଶୀଘ୍ର ଛ' ଅଣା ପଇସା ଦେଇ ଗ୍ରାହକଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଯେଉଁମାନେ ଏହିପରି ଗ୍ରାହକ ହେବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତାଦରରେ ଦିଆଯିବ ।

"**ବାଣୀ-ବିନୋଦ-ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା**"ର ପ୍ରଥମ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ସଚିତ୍ର

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସୋପାନ

ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "Guide to Health" ନାମକ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକର ଅବଲମ୍ବନରେ ଏହା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଭିତରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ମଲାଟ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ମୂଲ୍ୟ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ୫ ୦ ୩; ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ୫ ୦ ୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଠିକଣାରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ—

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ, ମେନେଜର
ବାଣୀବିନୋଦ ନିକେତନ
ବହରମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂଆ ଉପନ୍ୟାସ

ନୂଆ ଉପନ୍ୟାସ

କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାବତ, ଏଲ୍, ଏମ୍, ପି,

ପ୍ରଣୀତ

ପରଶମଣି

ସଚିତ୍ର ଅଭିନବ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ।

ମୂଲ୍ୟ ୫୦ ।/

ଅଞ୍ଜଳି

ଭକ୍ତିର ପବିତ୍ର ତପୋବନ !

ଭାବର ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାରା !!

ମୂଲ୍ୟ ୫ ।

ଭ୍ରାନ୍ତି

ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ପଢ଼ିବା ବହି !

ଉପନ୍ୟାସ-ରାଜ୍ୟର କୋହିନୂର !!!

ମୂଲ୍ୟ ୫ ।/

ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ

ପଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ମୁକୁଟମଣି !!

ଭାଷାଶିଳ୍ପର କୋଣାର୍କ !!!

ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨

ନଅତୁଣ୍ଡି

ଉପନ୍ୟାସ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨

କାଳୀବୋହୂ

(ଉପନ୍ୟାସ)

ଅଧେରେକଳା, ଘୁଣରେ ଜଗତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା

ମୂଲ୍ୟ ୫ ।/

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ-କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L.M.P.

ଭାରତୀ ମନ୍ଦିର ।

ପୋ: ଅ: କଟକ ।

କଟକ ଓ ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକ ଦୋକାନମାନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧ ସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେହିଁ ଦାୟୀ ।

ସୂଚୀ

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
ଲୀଳା	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୩୩
ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟତା		,, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା	୩୪
ସ୍ୱପ୍ନେ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ —	୩୬
ଶ୍ରୁତିଦିଅ	,,	ବନଫୁଲ	୩୭
ଶିକ୍ଷିତା		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର B. A.	୩୭
ସାନ୍ଧ୍ୟାଲୋକ	(ପଦ୍ୟ)	ବନଫୁଲ	୪୨
ମଳନରାଣୀ	(ଗଳ୍ପ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଡା	୪୨
କଙ୍କର	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P.	୫୧
ପୁଷ୍ପଧନ	,,	,, ,, ,,	୫୧
ପ୍ରୀତି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣତା		"ଜାମ"	୫୨
ବାଲୁକର ସ୍ୱପ୍ନ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ	୫୫
କେତେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱ		,, ମାୟାଧର ମିଶ୍ର	୫୭
କଳିକା	(ପଦ୍ୟ)	,, ପରୀକ୍ଷିତ ଖଣ୍ଡୁଆଳ	୫୮
ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବାଏ		,, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	୫୯
ମେଘସଙ୍ଗୀତ	(ପଦ୍ୟ)	,, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B. A.	୬୨
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ଖଦଡ଼		,, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚଉଧୁରୀ	୬୩
ଭିକ୍ଷା	(ପଦ୍ୟ)	,, ଭାଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର B. L.	୬୪
ପ୍ରତିକ୍ଷା	,,	ଶ୍ରୀ —	୬୪
ବିଧବାଗୁହାରି	,,	ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାମଣି ଦେଇ	୬୫
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚିନ୍ତା		ଶ୍ରୀ ପଲ୍ଲୀବାସୀ	୬୬
ଅନୁଭୂତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣନାହିଁ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ	୭୧
କଥାସରିତ୍ ସାଗର		,, ଗୋପୀନାଥଧଳ B. A.	୭୨
ସେକ ଦୋହତାର	(ପଦ୍ୟ)	,, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର	୭୪
ଆଶା		,, ଦୈତ୍ୟାରି ମହାନ୍ତି	୭୫
ଶୋକସଙ୍ଗୀତ		,, ବିପିନ ଗାୟକରତ୍ନ	୭୮
ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ		ସମ୍ପାଦକ	୮୦

ଗ୍ରାହକ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ।

ଚଳିତ ବର୍ଷ 'ମୁକୁର' ର ମୂଲ୍ୟ ଅଦାୟର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଏହି ସଂଖ୍ୟାଟି ଭି, ପି, ଡାକରେ ପଠାଯିବ ବୋଲି ଗତ ବୈଶାଖ ସଂଖ୍ୟା ମୁକୁର ରେ ଜଣାପଡ଼ି ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି କଲିକତାରୁ ଆସିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶରେ ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ଘଟିଅଛି । ସୁତରାଂ ଭି, ପି, କରିବାକୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲୁଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ର ମାସ ଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟାର ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହେଲାଣି, ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତସଂଖ୍ୟା 'ମୁକୁର' ଭି, ପି, ଡାକରେ ପଠାଯିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ଆଶାକରୁ ସହୃଦୟ ଗ୍ରାହକ ବର୍ଗ ଭି, ପି, ଫେରସ୍ତ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅକାରଣ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଯୋନାଥନ ପ୍ରଧାନ
ମେନେଜର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

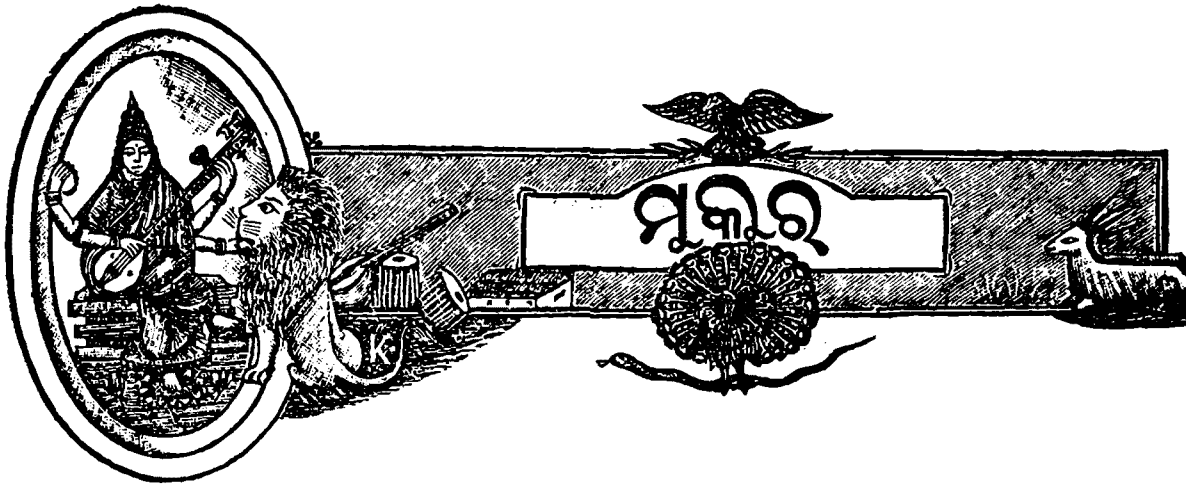

୨୦ଶ ଭାଗ । | ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଓ ଆଷାଢ଼ ୧୩୩୨ । | ୨ୟ ଓ ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ଅଜଣା ଗଇକର ଅଶୁଣା ବାରତା ଗୋ,
ପରାଣ-ପରଣା ସେ ମରମ-କରତା ଗୋ,
ବଜୁଳ ସରି ଥରେ ହୃଦୟ-ନଭେ ଉଇଁ,
ଅଶେଷ ଗୁପତ ସେ ଅନ୍ତରେ ଗଲା କହି ।
ସେ କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ ଏ ଦେଶ ବଚନରେ,
ସେ ଆଭା ଦେଖି ନାହିଁ ଏ ଦେଶ କରମରେ,
ଅସୀମ ଅନ୍ତରର ସେ କି ଆକୁଳ ଗୀତ ?
ବହୁତ ଦିନ ଚଲା ପରି ତ ପରତୀତ !
ଜାଣି ଜାଣିଲି ନାହିଁ, ବଢ଼ୁଛି ବିକଳତା,
ପାଇବି ନାହିଁ, ତେଣୁ ଏସନ ପାଗଳତା !
ବାରଣ କର ନାହିଁ ଖୋଜି ମୁଁ ବୁଲିବି ଗୋ
ଜୀବନ ଥାଉଁନିକି ସେ ଛବି ଭୁଲିବି ଗୋ ?
ତା ସୀମା ଛୁଇଁ ନାହିଁ ଏ ପୁର କଳ୍ପନା;
ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ପାଇବି କି ବିଜ୍ଞାନ କଳ୍ପନା ?
ନିମେଷ ଉଦାରଣ ନିମେଷ ପରଶ ଗୋ,
ଲାଗିଛି ଜୀବନେ ସେ ବରଷ ବରଷ ଗୋ ।
"ଅନନ୍ତ ମହାକାଶ ଅପାର କାଳସିନ୍ଧୁ
ସେ ବାଣୀ କହୁଛି, "ଏ ଲୁଚାକ ବାରିବିନ୍ଦୁ" !
ଡାକି ଯାଇଛି, ଯିବି ସକଳ ବାଧା ଛାଡ଼ି
ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟେ ଧାଇଁ ତାହାରି ରସେ ବୁଡ଼ି ।
ଏଠି ତ ଅଳପ ମୁଁ, ସେଠାରେ ଅପାର ଗୋ
ସେଠି ଆକଟହୀନ ଅସର ପ୍ରସାର ଗୋ ॥

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟତା

ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟତା ଏହି ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଏକ ଆକର୍ଷଣର ଅବିନଶ୍ୱର ଅଛି ଯେ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ନ ପାରି ପରସ୍ପରର ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ପରସ୍ପରର ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅତୀତ ମହତ୍ତ୍ୱ । ଏହି ଅନନ୍ତ କାଳ ସମୁଦ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ବୁଦ୍‌ବୁଦ କେଉଁଠାରୁ ଆସେ ଓ କେଉଁ ଠାକୁ ଯାଏ ତାହା କେହି ସ୍ଥିର କରି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ ଏହା ଅସୀମ ଆକାଶ ଦେହରେ ଉଲ୍କାପରି କ୍ଷଣିକ ଦୀପ୍ତିର ପରେ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଲୟଯାଏ । ଅଥଚ ଏହି ଅନନ୍ତ କାଳ ବକ୍ଷରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ରଖିଯାଏ ତାହା କାଳର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ବ୍ୟାପିନୀ ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କାଳ ଓ ଜୀବନ ଏହି ଉଭୟଙ୍କର ଗତି ହେଉଅଛି । ଏହି ଜୀବନ ଓ କାଳର ସଂଘର୍ଷଣରେ ଯେଉଁ ଆଲୋକର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ତାହା ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭାରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରେ ।

ଏକ ଆଡ଼େ କାଳ- ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଜୀବନ, ଏହି ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗତ । ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱଂସ ହେଉଅଛି ଅନ୍ୟଟି ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । କାଳ ଜଗତକୁ କୌଣସି ଧ୍ୱଂସ ପଥରେ ଟାଣି ନେଇ ଯାଉଅଛି । ଜୀବନ ତାହାଦ୍ୱାରା ଏକ ନୂତନ ପ୍ରକାରରେ ଗଠିତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଏହି ପ୍ରଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାକିଛି ଦୂଷିତ, ନିନ୍ଦିତ ସେସବୁ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଓ ଯାହାକିଛି ଉନ୍ନତ, ବାଞ୍ଛିତ ସେସବୁ ଉଚ୍ଚତର ସ୍ଥାନମାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଆଜି ଯାହା ନିନ୍ଦନୀୟ, ଘୃଣ୍ୟ, ଦୁଇଦିନ ପରେ ହେଉ, ଦୁଇ ବର୍ଷପରେ ହେଉ ଶତ କିମ୍ବା ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପରେ ହେଉ ଏପରି ଏକଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ଯେଦିନକି ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁପ୍ତ ହେବ । ଦାସ ବ୍ୟବସାୟ, ନରବଳି, ସତୀଦାହପ୍ରଥା ଓ ଗଙ୍ଗାରେ ସନ୍ତାନ ନିକ୍ଷେପର କଥା ଭାବିଲେ ଆଜି ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଦିନ ମଧ୍ୟ ଯାଇଅଛି ଯେ ସମୟରେ ଏହିସକଳ ବ୍ୟାପାର ସାଧାରଣ ଦେଶାଚାର ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା ଏପରି କି ଧର୍ମର ଏକଅଂଶ ବୋଲି ପୂଜିତ ହେଉଥିଲା । କାଳର ଏହି ପ୍ରଳୟ-ଙ୍କରୀ ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷୁଦ୍ରାତିକ୍ଷୁଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଏତେ ଶକ୍ତି କେଉଁଠାରୁ ଆସେ ? ଏହାର ମୂଳରେ ଜାତୀୟତା । ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତରବ୍ୟାପୀ କୁସଂସ୍କାର ବା କୁପ୍ରଥାର ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବା ଅଥବା ସୁଦୂର ଅତୀତକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବରଣରେ ନୂତନକରି ଭୂଷିତ କରି ରଖିବା ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ୨ଜଣ କିମ୍ବା ୧୦ଜଣର ସାମୟିକ ଚେଷ୍ଟା ସାପେକ୍ଷ ନୁହେଁ । ଏ ଜଗତରେ ଯାହା କିଛି ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବୃହତ୍ତ୍ୱ ତାହା ଜଣକର ଚେଷ୍ଟାରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରେ ନାହିଁ । ଦେଶର ଉନ୍ନତି ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜାର ଉନ୍ନତିର ମୂଳ କାରଣ । କି ସାହୁ, କି ଖାତକ, କି ମୁଲିଆ, କି ଚାଷୀ, କି ଧନୀ, କି ଗରିବ, ସମସ୍ତେ ଏକ ମତ ନ ହେଲେ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ବିଧାନରେ ବାଧା ଘଟେ । ତଥାପି ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରିବା ମାତ୍ରକେ କୌଣସି ଅପୂର୍ବ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏବଂ ଶକ୍ତି ନ ଥାଇ ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନା ଚେଷ୍ଟା ବୃଥା । ଏଥି ଯୋଗୁଁ ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନା ଶିକ୍ଷା ସାପେକ୍ଷ ।

ସୌର ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବିଧିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୌଣସି ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ଶକ୍ତିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବାହ୍ୟ ଜଗତ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ଉଦାସୀନ ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଜଳ, ସ୍ଥଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘେନି ଜଗତର ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିକର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତାରେ ଏହି ବିପୁଳା ମେଦିନୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ କି ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ତାହା ଧାରଣାର ଅତୀତ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଯେଉଁଠାରେ ଏହି ସୁନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଯେଉଁଠାରେ ଏହି ଜାତୀୟତାର ଅଭାବ ସେହିଠାରେ ଘୋର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ।—

ବ୍ୟକ୍ତିଗତକୁ ଘେନି ଜାତିତ୍ୱ; କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ତ୍ୱର ପୁଷ୍ଟି କାରକ; ଅଭ୍ରଂଭେଦୀଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ, କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଲୁକଣାର ସମଷ୍ଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଅତଳଚଞ୍ଚଳସ୍ପର୍ଶୀମହାସମୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିନ୍ଦୁର ସମଷ୍ଟି ବ୍ୟତିରେକେ ଅନ୍ୟକିଛି ନୁହେଁ । ବାଲିକଣାର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ଶୈଳମାଳାର ଓ ଜଳବିନ୍ଦୁ ବ୍ୟତୀତ ମହାସମୁଦ୍ରର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ ସେହିପରି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭିନ୍ନ ଜାତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନେଇ ଜାତିତ୍ୱ ଓ ଜାତିତ୍ୱ ନେଇ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଏକ ଅନ୍ୟର ସାପେକ୍ଷ । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତିର ଉତ୍ଥାନ ବା ପତନପାଇଁ ଜାତିସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦାୟୀ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବା ବୃହତ୍ ହେଉ, ଉଚ୍ଚ, ବା ନୀଚ ହେଉ ଧନୀ ବା ଦରିଦ୍ର ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟରଜୀବନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପକ: କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅସୀମ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବ୍ୟାଧିକରଗ୍ରସ୍ତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନରେ ତାହାସମ୍ପାଦନ କରିବାହିଁ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ବଡ଼ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେଦିନ ପରପାଇଁ ଆପଣାକୁ ବିସର୍ଜନ ଦେବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ ସେଦିନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହେବ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଚିର ବାଞ୍ଛିତ ସ୍ୱପ୍ନଜଗତ ଆଉ କେତେଦୂର ? ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ କେହି କାହାର ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସ୍ୱସ୍ୱ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ଦରିଦ୍ରର ଧୂଳିଧୂସରିତ ବସନ ପ୍ରତି କେହି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ଆପଣାର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଚିତ୍ତକୁ ବ୍ୟଥିତ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ? କେତେଜଣ ତାହାର ସେହି କାଳିମାପ୍ରାପ୍ତ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ, ସେହି କୋଟରଗତଜନୟନ, ସେହି ରୁକ୍ଷକେଶ ଗୁଚ୍ଛ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପକରି ଆପଣାର ନୟନ କ୍ଷଣକପାଇଁ ଅଶ୍ରୁଭାରାକ୍ରାନ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ? ମଣିହରାଫଣିପରି ପୁତ୍ରଶୋକଆତୁରା ଜନନୀର, ସଦ୍ୟସ୍ୱାମୀବିୟୋଗ ପତିତ ରମଣୀର ସେହି ହୃଦୟ ବିଦାରକ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଓ ସେହି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ କାତରତାରେ କେତେଜଣ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ? ଯେ ସମ ଜରେ ସହାନୁଭୂତି ନାହିଁ, ସହୃଦୟତା ନାହିଁ, ତାହା ମରୁଭୂମି ସଦୃଶ । ସେ ସମାଜରେ କେତେ-ଦିନେ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରେମର ପୁଣ୍ୟପ୍ରସ୍ରବଣ ଧାରା ବହିପାରେ ନାହିଁ । ସେ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ସୁଦୂର ପରାହତ ।

ଜାତୀୟତା ଜୀବନକୁ ଗଠିତକରେ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ ସହାୟତା କରେ । ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଅସାଧ୍ୟ ତାକୁ ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ କେତେ ମହତ୍ତ ଶକ୍ତିର ଆଧାର ଜାତୀୟତା ତାହାର ପ୍ରକାଶକ । ଏହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସତ୍‌ପଥରେ ନିୟୋଜିତ କରେ । ଜାତୀୟତା ଭିନ୍ନ ମାନବଶକ୍ତି ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ ଓ ତାହା ଜନସମାଜର ଦୁର୍ଗ ସ୍ୱରୂପ । ଏହାର ଆଶ୍ରୟରେ ରହି କେତେ ଦୁର୍ବଳ, କେତେକ ହିଂସ୍ରକ କପଟାଗ୍ନି ସବଳର ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷାପାଇ ପାରନ୍ତି । ଏହି ଜାତୀୟତାରୂପ ବୃକ୍ଷର ଛାୟାରେ କେତେ ଶିଳ୍ପ କେତେ ବାଣିଜ୍ୟ କେତେ ବିଜ୍ଞାନ ପୁଷ୍ଟିଲାଭ କରେ । ଏହାର କ୍ଷୁଧାହରା ସୁଧାଗ୍ରାଣ ଦରିଦ୍ର ମଣ୍ଡଳୀର ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଅପସାରିତ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ ।

ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରବଣତା ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଧର୍ମହୀନ ଭବନ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟହୀନ ଜଗତ ଉଭୟ ସମାନ ।

ଯେ ଜାତିର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଧର୍ମପ୍ରବଣତା ନାହିଁ ସେଠାରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଚିର ବିରାଜମାନ । ପୁଣ୍ୟର ବିମଳଜ୍ୟୋତି ସେଠାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ଧନୀର ଭୋଗଲିପ୍ସା, ବଳୀର ଅତ୍ୟାଚାର ସେଠାରେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଯେଉଁଜାତିର ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମଭାବ ଯେତେ ଶିଥିଳ ସେଜାତି ସେତେ ଦୁର୍ବଳ । ଧର୍ମନୀତି ଯେଉଁଠାରେ ବହେ ନାହିଁ ସେଠାରେ ସହାନୁଭୂତି, ଉଦାରତା, ପରୋପକାରେଚ୍ଛା ସ୍ୱପ୍ନ-ସମ । ସମସ୍ତେ ସେଠାରେ ଆପଣା ଆପଣାର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ । ଏହିଠାରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ତାରତମ୍ୟ । ଯେତେଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ଶିକ୍ଷା ସ୍ରୋତର ଗତି ପରି-ବର୍ତ୍ତିତ ନ ହେବ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତିରୂପିଣୀ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ପୁଣ୍ୟକଲୋଳିନୀ ମାନବସମାଜର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ନ ହେବ ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତୀୟତାର ସମୃଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ ।

କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଜାତୀୟତାର ପୁଷ୍ଟିକାରକ । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତି ଏହାର ଉପରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହା ଜନସମାଜକୁ ପ୍ରୀତିର ଦୃଢ଼ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଏକତ୍ରୀଭୂତ କରି ରଖେ ଓ କଠିନ ରଜ୍ଜୁ ଉପରେ ଉପ-ସ୍ଥାପିତ କରାଏ । ଇଉରୋପୀୟ ଯେ ସମସ୍ତଜାତି ଆଜି ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ବଳ ଓ ଧନରେ ଜଗତର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ମାଡ଼ିବସିଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ମୂଳରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟ । ଏଥିପ୍ରତି ଉପେକ୍ଷା ଜାତୀୟ-ତାର ଅବନତିର ମୂଳକାରଣ । ଏହାରି ଅଭାବରୁ ଜାତୀୟ-ତାର ବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହୁଏ ଓ ସର୍ବନାଶ ତାର ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଉଅଛି ତହିଁରେ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବଳ ଦୁଃଖୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ରଖିବା । ଏବେ ଗତ କେତେବର୍ଷ ହେଲା ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା, ବିଭବ-ଶାଳିନୀ ଓଡ଼ିଶା ଗୁରିଶାର ହୋଇଥିବା କଥା କେହି ହେଲେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ବେଳକୁ ବେଳ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ଯେ ଗ୍ରାମମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଅନାହାରରେ ଲୋକେ ପାଗଳ ପଶୁବତ୍ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ନ ମୁଠାକ ପାଇଁ ହାହା ରବ ଶୁଣାଯାଉଅଛି । କୁଳବଧୂ ରମଣୀମାନେ ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ସକାଶେ ଖଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ଲୁଗା ପାଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଦେଶର ଏହିପରି ଦୁରବସ୍ଥା । ସମୟରେ ଦଳଗତ ଉଦ୍ୟମ-ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ରବିହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦୁଃଖାପନୋଦନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଦଳ-ଗତଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିରାଜିତ ରହିଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନପରି ଯେ କେତେଶତ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥିର କରି କହି ପାରୁ ନାହୁଁ ।

କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଦଳଗତ କିମ୍ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ସମାଜ ଦାୟୀ ଅଟନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେମାନେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନ ସମାଜସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ଏହି ଉଚ୍ଚାଭିମାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଦିନ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏକମୁଷ୍ଟି ଉଦରାନ୍ନ ପାଇଁ ସର୍ବ ନିକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ଜୀବନଧାରଣୋପ-ଯୋଗୀ ସଙ୍ଗାପେକ୍ଷା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସରଳ ଆଡ଼ମ୍ବରହୀନ ବ୍ୟବସାୟମାନଙ୍କୁ ଅପମାନଜନକ ବିବେଚନା କରି ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରନ୍ତି । ଆଜକାଲି ଏହି ଅନୁକରଣରେ ଅନେକ ଅସଭ୍ୟତା ସଭ୍ୟତାରୂପ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ପ୍ରବେଶଲାଭକରିଅଛି । ଏ ସଭ୍ୟତା ବେଶରେ ଓ ବାକ୍ୟରେ ଯେତେ ଶୋଭାପାଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେତେ ଶୋଭା ପାଏନାହିଁ । ଏହିପରି ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ବାହ୍ୟିକ ସଭ୍ୟତା ସମାଜରୁ ଅପସାରିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଏହି ଘୋର ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମର ଜାତୀୟତା ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟକାରିଣୀ । ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ଆତ୍ମସଙ୍କଳ୍ପ । ଯେତେ-ବେଳେ ବିପଦର କରାଳମୂର୍ତ୍ତି ତାହାକୁ ଗ୍ରାସ କରିବା ପାଇଁ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ ନିରାଶା କୁଜ୍ଝଟିକା ତାହାକୁ ଚତୁ-ର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଷ୍ଟନ କରେ ଏବଂ ରୋଗ ଶୋକର ପ୍ରବଳ-ବାତ୍ୟା ତାହାକୁ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରେ ସେତେବେଳେ ସେ ଅକୂଳ ସଂସାର-ସମୁଦ୍ରରେ ଜାତୀୟତାରୂପ ବନ୍ଦରରେ ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼େ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନସମାଜରେ ସେ ଜାତୀୟତା କାହିଁ । ଅର୍ଥ ଏ ଯୁଗର ଦେବତା, ବିଳାସିତା ତାହାର ଆରାଧ୍ୟଦେବୀ । ଏହି ଅର୍ଥ ଓ ବିଳାସିତା ପାଇଁ ଆଜି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପଶୁତ୍ୱରେ ପରି-ଣତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ସବୁ ଅର୍ଥର ସେବକ ମାତ୍ର । ଅର୍ଥର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିରେ ଜଗତ ଆଜିମୁଗ୍ଧ । ଯେ ଧନୀ ସେ ବିଳାସିତାର ସୁଖକ୍ରୋଡ଼ରେ ଶୟନ-କରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛି । ଜାତିର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତିର ପ୍ରତି ତାହାର କୌଣସି ଦୃକ୍‌ପାତ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟୋଗ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଜାତୀୟତା ଘୋର ସାମ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପକ । ଏଠାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର, ବୃହତ୍, ଧନୀ, ନିର୍ଦ୍ଧନ, ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭର ନିଜସ୍ୱ ବୋଲିବା ପାଇଁ କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଆମ୍ଭ-ମାନେ ସମସ୍ତେ ସେହି ଏକ ପରମ ପିତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ବ୍ରତ; ସେହି ବ୍ରତ ଯେ ଯେ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍ଦ-ଯାପନ କରିପାରେ ତାହାର ଜୀବନ ସେହି ପରିମାଣରେ ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରେ । ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ।

ସ୍ମରଣେ ।

(କୀର୍ତ୍ତନ ସୁର)

(Free translation from Sanskrit.)

ମୁହିଁ ପଡ଼ିଥିବ ଅବା କେବେ କେବେ ଚିତ୍ତ ଧର୍ମ ସିନା ମନରେ ରଖିବା
ପ୍ରିୟେ ଗୋ, ତୁମ୍ଭ ମନରେ ତାହାତ କରିଛ ଗୌରି ।
ଦିନେ ଭ୍ରମେ ହେଲେ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତା ଅହର୍ନିଶି ମନ
ପଡ଼ୁନାହିଁ ମନେ ଥରେ । ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇଛ ଡୋର । ୧ ।

ଶ୍ରୀ —

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛାଡିଦିଅ

ଛାଡିଦିଅ ମୋତେ ଯିବ ଦୂରେ ଗୁଲ
ତେଜି ଏ ନଗର ପଲ୍ଲୀ ଗୋ,
ଅନନ୍ତ ସାଥୀ ମୁଁ ଅନନ୍ତେ ମିଶିବ
ଗାଇବ ଅନନ୍ତ ବଲ୍ଲୀ ଗୋ ।
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରାଚୀର
ଗଗନେ ମୋ ମାଳ ସଉଧ
ଏତେ ହନମାନ ସଂସାରେ ମୋହର
ରହିବାକୁ ନାହିଁ ଆସୁଧ ।

କୋଇଲି ହଳଦି ମାଳ ଚାଉଳଟି
ମୋହର ପରାଣ ସାଥୀ, ଗୋ
ନାହିଁଟି ସେଠାରେ କଳି ଗୋଳ ଭୟ
ଆମେତ ଏକଇ ଜାତି ଗୋ ।
ଥାଉ ତମ ଧନ ଦଉଲତ ସବୁ
ମୋ ପାଇଁ ରହିଛି ସାଗର
ଅନନ୍ତ ଲହରୀ କୋଳେ ମୁଁ ଡୁବିବ
ଏ ଭାଗ୍ୟ ଘଟିବ କାହାର ?

ବନଫୁଲ

ଶିକ୍ଷିତା ।

ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ପ୍ରକୃତ ଦିବାକରଙ୍କ ସହିତ ଆଜି ସଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଦେଖା । ଦୁହେଁ ଏକତ୍ରେ ପାଠ ପଢୁଥିଲାବେଳେ ପରସ୍ପରକୁ ଖୁବ ସୁଖ ପାଉଥିଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥାନ୍ତି । ଦିବାକର ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିକରେ, ତାଙ୍କ କଥାମାନ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଏପରି କି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ସେ ତାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ପାରିବ । ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଦେଖା ହେଲା-ବେଳେ ପରସ୍ପରର ଆନନ୍ଦରେ ବା ଦୁଃଖରେ ସମଆନନ୍ଦ ବା ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି—ଅତୀତ କାହାଣୀ ବା ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାରେ ଉନ୍ମାଦିତ ହୋଇ, ସେ ସମସ୍ତକ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତି । ବେଶି କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ—ଦୁହେଁ ପିଲାଦିନୁଁ ଦୁହିଁଙ୍କର ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କାଳ କୌଣସି କଥା ସ୍ଥିର ରଖେ ନାହିଁ । ମରୁପ୍ରାନ୍ତରରେ ଝର ବହେ, ପର୍ବତ ଚୂଡ଼ି ସମୁଦ୍ର ପଙ୍କତର ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ିବସେ, ଗହନ କାନନ ସୁନ୍ଦର ନଗରରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଆଜି ଯାହା ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଲଢ଼ୁଣୀଠାରୁ ଆଉରି ନରମ, କାଲି ପୁଣି ତାହାର ପାଇଁ ପଥରରୁ ଟାଣ ହୁଏ—ଆଜି ଯାହାର ରୋଗରେ ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିବା ପାଇଁ ହାତ ସ୍ୱତଃ ଗୁଲିଯାଏ, କାଲି ପୁଣି ତାରିମୁଣ୍ଡ କାଟିବା ପାଇଁ ସେହି ହାତ ଖଣ୍ଡା ଧରେ । ପ୍ରକୃତିରେ ତାଦୃଶ୍ୟ ଘଟିଲେ, ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟାଏ କାରଣ ଦେଖାପଡ଼େ । ମାତ୍ର ମନରେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ, ତାହାର କାରଣ ଦେଖାପଡ଼େ ନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ହେଲେ କିଛି କିଛି କାରଣ ଥାଏ । ମାତ୍ର ସହିକରୁ ନବେ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବେଳେ ବେଳେ ଅକାରଣରେ ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ଅବିଶ୍ୱାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଅବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଯାଏ ! ତହିଁ ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ — ମାନ୍ୟ-ନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ତ କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି ଓ ସମୟର ଗତିକ୍ରମେ ସାଧାରଣରେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ତାହାକୁ ଲକ୍ଷ-କରି ବିଚକ୍ଷଣ ସଦାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ "ଦିବାକର, ଦନ୍ଦ୍ରଦନ ପରେ ଦେଖା — ଠିପଫଟ ଦେଖନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ?" ଦୁଇବନ୍ଧୁଙ୍କମଧ୍ୟରେ ଏପରି କଥା ଚଉଡା ବଡ଼ ସହଜ ନୁହେ । ପାଠ ପଢ଼ା, ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖା, ବକ୍ତୃତା ଦିଆ, ଚରିତ୍ର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହନଶୀଳତା ଇତ୍ୟାଦି ସଙ୍ଗେ ଘରକଥା ଗୋପ ଖାଏ ନାହିଁ । ତେବେ ଏ ବିଷୟରେ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ — ଏସମୟର ଖେଳ — ବିଧାତାଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତ ।

ମାତ୍ର ଦିବାକରଙ୍କ, ଉତ୍ତରରେ ଆଉ ସରସତା ନାହିଁ । ଇତର ଲୋକ ଇତରକୁ କହିଲା ପରି, ମାମୁଲି ଦି'ଗ୍ଧର କଥା କହି, ଦିବାକର ଚୁପ ହେଲେ — ପୂର୍ବପରି ଆଉ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସର ଚିହ୍ନ ଦେଖା ଗଲାନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ ପୁଣିରେ ଓକାଲତି କରନ୍ତି । ସେ ବଡ଼ ସରଳ, ସତ୍ୟବାଦୀ ! ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଓକାଲତି ଆଜିଯାଏ ଟେକିଯାଇ-ନାହିଁ । ଦିବାକରଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ା ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ପିଲାଦିନେ ତାଙ୍କର ଯେ ସ୍ନେହ ପ୍ରବଣତା, ସରଳତା ଆଦି ଦେଖାଯାଇଥିଲା — ସେ ଗୁଡିକ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଏବେ ଲୋପ ପାଇ ଚାଲିଣି । ଏଠାରେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯଥେଷ୍ଟ । ସମସ୍ତେ ଧନୀ, ସୁନ୍ଦର, ଚେକ୍‌ଚକ୍ ପୋଷକ-ପରିହିତ । ସଦାନନ୍ଦକୁ ସେ ଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ସତ - କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କଣ ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା ? ଶୀଳ ସବୁବେଳେ ମାରସ କଲ୍ପଣ-ରୁଚିତା ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ସରଳତା । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୁଲିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଗୋଡକୁ କାଟେ । ମୁଣ୍ଡତାତ ଯାଏ — ସର୍ଦ୍ଦି ହୁଏ । ମାତ୍ର ଦିବାକର ଅନ୍ୟ କିଛି ନଦେଖି ଥିବାରୁ, ଖାଲି ତାଙ୍କର ଭଲଗୁଣ ଯୋଗରୁ ତାଙ୍କରପରି ହୋଇ ଚାଲିଥାଏ ! ଏବେତ ଆସି କେତେ କଣ ଦେଖିଲା — ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି, ମଟର ଗାଡ଼ି, ପାନଆ, ଦର୍ପଣ, ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ । ବାପରେ ବାପରେ, ଏତେ ସୁନ୍ଦର, ସରଳ ଓ ସହଜ ଏ ସଂସାରଟା — ସେଥିରେ ଉପଭୋଗ କରିବାର ପୁଣି ଏତେ ପଦାର୍ଥ ଅଛି ! ମନେ ମନେ ଭାବିଲା — କେଡ଼େ ନିର୍ବୋଧ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁ-ସଂସାର ଟାକୁ ଉପଭୋଗ ନକରି, ଏତେ ଖରାବର୍ଷା ସହି — ପେଟକୁ ମାରିଦେଇ ଦିନ କଟାଉଛନ୍ତି !

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କିଛିଦିନ ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦିବାକର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ସେତେକ ବନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଭାରି ଆଳାପ, ବସା, ଉଠା । ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଗୁଣିକ ଚରିତ୍ର ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଉଣା ଅଧିକେ ଭର୍ଣ୍ଣ୍ୟାକ୍ୟୁଲାର । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଟିକଟ୍ କରି ରେଲ-ଗାଡ଼ିରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ସେ ଅନାୟାସରେ ଯାଇପାରନ୍ତି । ରେଲରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଧମକାଇଚମ-କାଇ ଦଅଣା ପଇସାରେ ସେ କୁଲିଟାଏ ଧରି ୮ କୋଶବାଟ ଯାଇ ପାରନ୍ତି । କଲେଜରେ ପ୍ରଫେସରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଥଣ୍ଡା କରି ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ପରି ଯେତେ ଗୁଣିଖି ସବୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଠି ଆଗରେ ପୃଥିବୀ । ସୁତରାଂ ଦିବାକର ଏପରି ବନ୍ଧୁ ପାଇ, ଆଉ ସଂସାରରେ କିଛି ଅଭାବ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ କେତେ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଲେଣି କେତେ କବିତା ଲେଖିଲେଣି — ନାଟକ ଉପନ୍ୟାସରେ ପତିଭକ୍ତିର କେତେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେଣି । ମାତ୍ର ଦିବାକର ତ ଆଗରୁ ଦିବାହିତ । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ନିତାନ୍ତ 'ଅଶିକ୍ଷିତ-ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲାର' ଫାମିଲିର ଝିଅ । ସେ ବିବାହ ପୁଣି ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ କୃତ୍ୟ । ତା, ନ ହୋଇଥିଲେ, ଦିବାକର ଜାଣିବାଶୁଣିବା, ଜ୍ଞାନୀ, ପାଠୁଆ ହୋଇ କଣ ଆଉ ତାକୁ ଆଜିଯାଏ 'ଡ଼ାଇଭୋର୍ସ' କରି ନଥାନ୍ତେ ! କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଛି । ସୁତରାଂ କେତେଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଚମ୍ପାକୁ ଆଣି, ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘରେ ରଖାଇଛନ୍ତି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ପାଠପଢ଼ା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରଖିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏ'ତ ଏକକୁଟୁମ୍ବ ! ଯେ ନିଜର 'ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ସହଧର୍ମିଣୀ,' 'ସହକର୍ମିଣୀ,' 'ପ୍ରାଣାଧିକା,' 'ପ୍ରିୟତମା' ଇତ୍ୟାଦି, ତାଙ୍କର ଭଲ କରିବା ପାଇଁ, ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରଖିବାରେ ଦୋଷ କଣ ?

ଚମ୍ପା ରମେଶଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିବା ଦିନୁଁ, ବଡ଼ ମନସ୍ତାପ କରୁଥାଏ । ରମେଶ ଭଉଣୀ ସୁରମାଠାରୁ ପୁଣି ଶିଖିବାର କ'ଣ ଅଛି ଯେ ସେ ପରଗ୍ରହ, ଦୁଆର ଗ୍ରହ ଆସି ଏତେ ଦୂରେ — କଟକ ସହରରେ ଜନ୍ମିବ ! ଏଠାରେ ଘରଲିପା ନାହିଁ, ଝୋଟି ମୁରୁକ ନାହିଁ — ପୂଜାଉଝା ନାହିଁ । ସେ ଗୁଡ଼ାଏ ପୁଣି ସୁରମାକୁ ଗଳ୍ପ କରେ । ଅଣ୍ଟାଖାଲି — ଆଜି 'ମାଂସ,' କାଲି 'କୁକୁଡ଼ା,' ପଅରଦିନ 'କୁକୁଡ଼ା ଉମ୍ବ' । ସୁରମା ଶେଷ ଜୀବନରେ ତାହାର ସଙ୍ଗିମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖକରି କହୁଥିଲା "ସେତବେଳେ ମୁଁ ବିଗ୍ଧିବୁଥାଏ, ଆମ ବାପମା'ଙ୍କ କୁଳ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୃଦ୍ଧ ଏବେ ଏ ଦେଶଟା ଏକାକାର ହୋଇଯିବ କି ?" ସେ ଯାହାହଉ ଚଉଦବର୍ଷର ଜଗନା କୁଳୀନା ତରୁଣୀର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ସୁରମାର ବୟସ ବାରବର୍ଷ-ସେ ଇଂରେଜୀ ଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼େ – ସେ ହେଲା ତା'ର ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ । ଏ Vernacular, Lady ଟାକୁ ସଜାଡ଼ିବା ସୁରମାପକ୍ଷରେ ଭାରି କଷ୍ଟକର ହୋଇ ଉଠିଲା । ଏଠାରେ ସୁରମାର ନିଜ ଇଚ୍ଛା ବିଷୟରେ ଟିକିଏ କହିବା ଉଚିତ ମନେ କରାଯାଉଅଛି ।

ସେ ସକାଳୁ ବେଳ ଦଉଡ଼ି ସରିବ ଉଠି, ବାରଣ୍ଡା ଉପରେ ବସି "ରମାରେ ରମାରେ" ବୋଲି ଦି'ଗୃହଥର ଡ଼ାକ ଦେଲେ, ରମା ଗୃହାଗ୍ର, ତ୍ରସ ସେନ ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ଯଥାକ୍ରମେ ଦାନ୍ତ ପନ୍ନ କରି, ସୁରମା ଟିକିଏ ଚା' ପିଇ, ପଢ଼ି ବସେ । ଦୁଇତିନ ଘଣ୍ଟା ପରେ ଗଣ୍ଡିଏ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି କରି ଇସ୍କୁଲକୁ ଯାଏ । ଇସ୍କୁଲରୁ ଆସି, ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୁଆଧୋଇ କରି, ଟିକିଏ Rest ନେଲାପରେ ଅନଚ୍ଛୁକା ଚମ୍ପା ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ବର୍ତ୍ତିବୋଧ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଆସି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ଗୃହମାସକାଳ ପରେ, ଦିନେ ସୁରମାଦେବୀ ଚମ୍ପାକୁ ପଚାରିଲେ 'କାମିନୀ' Spell କର । ଚମ୍ପା କହିଲେ କ—ମରେ ଆକାରେ ମି, ନ—ସେ ଦିନ ସେତିକ ବେଳକୁ ରମେଶ, ଦିବାକର ଘର ପଞ୍ଚର ପାଖେ ଠିଆହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସଟାଏ ମାରି ଦିବାକର କହିଲେ—"See Ramesh-how unfortunate I am!" ପଡ଼ାଇ ସାରି ରମେଶ ଦିବାକରଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସୁରମା ଲାଗିଯାଏ । ଘଟଣାଳ ସୁରମା ଦିବାକରଙ୍କ ପାଖେ ପାଠ ପଢ଼େ, ଏ କଥା ଆଗରୁ ଜାଣି ରଖିବା ଦରକାର । ରମେଶ ତାଙ୍କର ଘରର ମାଲିକ । ଫପଣ୍ଡିଡ଼ିର । ଘରେ ଖାଲି ମା'ଟିଏ ଆଉ ସୁରମା—ଦୁଇଟା ପୋଇଲା, ଗୋଟାଏ ଚାକର, ଏବେ ବନ୍ଧୁବର ଦିବାକର ଏବଂ ତାଙ୍କର ଗୃହଧର୍ମିଣୀ Vernacular ଚମ୍ପା ।

ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚୋଟି ମାସ ପରେ ସୁରମାପାଇଁ ବର ଖୋଜା ହେବା ଦରକାର ପଡ଼ିଲା । ଏବେ ଲୋକେ ଦିବାକରକୁ ଭାରି ନିନ୍ଦା କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଦଢ଼ା ଦଢ଼ିରେ ମନ ନ ଦେଇ, କ୍ରମେ ଫଳ ଲୋପ କଲା । ଯାହା ହେଉ, ସେ ଲୋକନିନ୍ଦା ଦିବାକରକୁ ମରଣାନ୍ତକ କଷ୍ଟ ଦେଲା । ସେ ଦିନେ ଅତି ବିରକ୍ତିରେ ଆଗରୁ ଘରକୁ ଚିଠି ଲେଖି, ଚମ୍ପାକୁ ନେଇ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଲା । ଘରେ ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖି ଆସିଲା—"ବହୁତ ଯତ୍ନ କରି ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭଳି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ହବାର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହଁ ।" ଚମ୍ପା ଭୟରେ କହିଲେ "ହଉ, ବିଭା ତ ହୋଇଛି—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ତମର, ମୁଁ ମରିଯାନ୍ତି ହେଲେ, ରକ୍ଷାପାଆନ୍ତି ।"

ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗ୍ରହଣାବସ୍ଥାରେ କଟକ ଆଣିବାକୁ ଦିବାକରଙ୍କର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖା ଚାଲି । ସଦାନନ୍ଦ ଦାସ କରଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ । ଚମ୍ପାଟି ବଡ଼ ସୁଶୀଳା, ସଚ୍ଚରିତ୍ରା—କରଣ କୁଳର ଝିଅ ମାତ୍ରକୁ ନା । ଦିବାକର ମଧ୍ୟ କରଣ । ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଯୋଗରୁ ଦିବାକରର ସହିତ ଚମ୍ପାର ମଣିକାଞ୍ଚନ ସଂଯୋଗ ସେ କରାଇଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଦିବାକର ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପତ୍ର ନ ଦେଲେ, ସେଥିରେ ଆଉ ତାଙ୍କର ଦୋଷ କ'ଣ ?

ସୁରମା ସୁନ୍ଦର ପାଠ ପଢ଼ୁଥାଏ । ଟିଲେଇ କରି, ନଗିନ ପାଚିକା' ନାମକ ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ି, ମୁଖସ୍ଥ କରି—ସୁନ୍ଦର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି, ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବା ଦ୍ୱାରା ନବପ୍ରାଣ--ନବଶକ୍ତି, ନବାଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଦିବାକର ପ୍ରାଣରେ ଆହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମାଉଥାଏ । ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ପ୍ରାଣର ପ୍ରେମଗ୍ରନ୍ଥ ଯେଉଁ ଦିନ, ଯେପରି, ଯେ କାରଣରୁ ଉଦ୍ଦିତ ହେଲା ତା'ହା ଉଦ୍ଘାଟନ କରି, ନିଜ ପ୍ରାଣର ଶକ୍ତି ବିଧାନ କରିବାରେ ଆଉ ସଙ୍କୋଚ ରହେ ନାହିଁ । 'Love' କୁ 'Check' କରି ଅପାତ୍ରରେ ଜୀବନଦାନ କରିବା କ'ଣ କଷ୍ଟ ନୁହେଁ ? ତା'ପରେ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ି ଯେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା କରା ଯାଇବ, ସେତ ପୁଣି Practical ଜଗତର କଥା—ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ଗୁଡ଼ାକରେ ଯେ ସବୁ ଅହଲ୍ୟା, ଦ୍ରୌପଦୀ, ସୀତା ପ୍ରଭୃତି Slave ମାନଙ୍କର କଥା ଲେଖାଥାଏ—କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ବର୍ଣ୍ଣିତ କଥା ଯେ ତାହାଠାରୁ ସୁନ୍ଦର, ବିଶ୍ୱାସ ଯୋଗ୍ୟ—ଏଥିରେତ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେବେ ଦିବାକର କିପରି ସୁରମାକୁ ବିଭା ହେବ ! ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରାଣର ସହିତ ପ୍ରାଣରେ ମିଳନ ହେଲେ, ଆଉ ବାଧା ନାହିଁ—ବିଘ୍ନ ନାହିଁ । ତେବେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥିତ କୁସଂସ୍କାରରେ ସଢ଼ିଥିଲା । କିଛିଦିନ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା ମାତ୍ର, ତଥାପି ଦିବାକର ଯାହା ଚିନ୍ତାରେ ବର୍ଷେ ଫେଲ୍ ହୋଇ ପୁଣି ପର ବର୍ଷ ବି: ଏ: ପାଶ କରିଚି—ଆଉ ଯାହାଠାରେ ସେ ଉନ୍ନତିର ବୀଜ ରୋପଣ କରିଛନ୍ତି, ତା ପାଇଁ ପୁଣି କୁସଂସ୍କାରର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ! ମାତ୍ର ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ—ରସାନନ୍ଦ ବାବୁ, ତାଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୟନ ଯୁଗଳ; ସେ ଭଗବତ ପୁରାଣ ପାଠ-ଚକ୍ଷୁର ଅଣ୍ଟା । ତଥାପି Principle ତ ଅଛି । ଯେଉଁ ପ୍ରିନ୍ସିପ୍ଲ ତ'ର । ସେଥିରେ କେହି ବାଧା ଦିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଦିନେ ରସାନନ୍ଦଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଖକୁ ଦିବାକର ପଳାଇଲେଣି ସେ ସ୍ତ୍ରୀକି Divorce ନକରି, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଶିକ୍ଷିତ ଥିବାରୁ ସୁରମାକୁ ବିବାହ ହେବେ ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେଲେ ।

ଚମ୍ପାର ସୁଖର ସଂସାର ଭାଙ୍ଗି ଚୂନାହୋଇଗଲା । ଚମ୍ପା କାଲି ଲୁଗାଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି, ମୁକୁଳା ନାକ କାନ ହାତର କାଚ ଦି'ଟି ପିନ୍ଧି, ଯେତେ ବେଳେ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଖାଲି କଷ୍ଟ ହେଲା । ସେ କହିଲେ "ଟୋକାଟା ଏତେ ଖରାପ୍ ହୋଇଗଲା ।" ଚମ୍ପା ଦିନ ଯାଏ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦିଛିଲା । କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ପୁଣି ଆନନ୍ଦରେ, ମାତିଲା । ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁଅ ସମ୍ପତ୍ତି ତା'ର ଗଳାରହାର ।

ଏଣେ ସୁରମା ସଙ୍ଗରେ ଦିବାକର ଆନନ୍ଦରେ ଦିନ କେତେ କଟାଇଲେ । ରମେଶ ମଧ୍ୟ ଆଉ ବର୍ଷକ ପରେ B. A. ପାଶକରି ଓକିଲାତି ପଢ଼ିଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଦିବାକର B. L. ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ ହୋଇଗଲେ । ସେ ବର୍ଷ ସୁରମାର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା । ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀ ଫେଲ୍ ହୋଇଯାଇ ଥିବାରୁ ତା'ର ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା । ଦିବାକର ଚାକିରି ଆଶାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଆଉ ଚାକିରି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସୁରମା ମନରେ କଷ୍ଟ ନ ଦିବା ପାଇଁ ରମେଶ ଗମ୍ଭୀର ରହୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ମନ-ସ୍ତାପ ଲୁଚି ରହେ ନାହିଁ । ରମେଶ ମଧ୍ୟ ଦିବାକରକୁ ଆଉ ସେତେ ସୁଖପାଏ ନାହିଁ । କିଏ କ'ଣ ଚିରକାଳ କାହାକୁ ତୁଚ୍ଛାଟାକୁ ସ୍ନେହ କରେ ? ସେ ପୁଣି ଜମିଦାର ପିଲା ସବୁ କଥାରେ ହିସାବ କିତାପ । ଦିବାକର ସ୍ତ୍ରୀକି ସେଇଟି ଗାଳି ମାରିଲେ, ଯୋଗ୍ୟତାକୁ ତ କଷ୍ଟ ହିବାର କଥା । ସେ ଜର୍ଜ୍ଜମ ନ ମାରଂ ନ ଖାରଂ ହୋଇ ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବାର ଯୋଗାଡ଼କଲା ।

ତା'ର ଏକମାତ୍ର ମାଆଟ ମରି ଯାଇଥିଲେ । ଏବେଆଉ କହିବାକୁ କିଏ ଅଛି ? ତଥାପି ସୁଖସ୍ମୃତି ସଂସାରର ରୁକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବାସ୍ତବ ଭାବ ଦର୍ଶନରେ ଭାଜିଗଲାଣି । ଏଣିକି ସୁରମାକୁ ନେଇ ସେଗାଁରେ କାହାସଙ୍ଗେ କିପରି ଚଳିବେ । ସୁରମା ପଛି ଗ୍ରାମରେ ରହିବ—ପଛିର ଜଳବାୟୁ ସେବନ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ବିହଙ୍ଗମ ପରି ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗରେ ବିହାର କରିବ, ପତି ଭକ୍ତିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇବ—ଇତ୍ୟାଦି କଳ୍ପ-ନାରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଦିବାକରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ 'ହଁ' ଭରିଲା ।

କିଛି ଟଙ୍କାଧାର ଦିବାକର, ସୁରମା, ରମେଶ ଯଥା ଜାନ ଆରୋହଣ କରି ଦିବାକରଙ୍କର ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ରମେଶ ଦୁଇଦିନେ ଫେରିଗଲେ । ଶିକ୍ଷିତ—ଶିକ୍ଷିତା ଦୁଇଜଣ—ପଛି ଗ୍ରାମରେ କିପରି ଚଳିବେ—ଚାକର ନାହିଁ, କୋଠାନାହିଁ-ଖାଇବାନା ନାହିଁ—ପିଆଜରସୁଣ, ମାଛମାଂସ, କୋବି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଗୋବରରେ ଘରଲିପା—ଏସବୁ ତ ବଡ ବିଷମ—ଏଗୁଡ଼ାକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଖରାପ—ଖାଟପଡ଼ା ବି ହୋଇ ପାରିବ କିପରି ? ତା'ପରେ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିବା ଏଠାରେ ବଡ଼କଷ୍ଟ । ସୁରମା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ଅଳଙ୍କାର ଘରଭଳଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷା କରାଇ ନେଲେ, ଗୋଟିଏ ଚାକରାଣୀ ରଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ପୂଜାରୀ ଟୋକାକୁ ରଖିଲେ ତଥାପି ଅସୁବିଧା । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଚାକରି ହେଲାନାହିଁ । କାହିଁଗଞ୍ଜାମ କାହିଁ ପାଟଣା, କେତେ ଜାଗାକୁ ଲେଖି ଲେଖି ସେ ହରାନ୍ତ ହୋଇଲେଣି । ହଜାରେ ଟଙ୍କାତ ଆଣିଥିଲେ ଯେ ଏପରି କରୁ କରୁ ଶେଷ । ଏବେ ହିବ କଣ ?

ସୁରମାକୁ କଷ୍ଟ ନହେବ ବୋଲି ଦିବାକର ବଡ ଯତ୍ନପର ଥାନ୍ତି । କେତେ କେତେ ବନ୍ଧୁଙ୍କପାଖକୁ ପଳାଇଲେଣି ଲେଖି ସେ କିଛି କିଛି ଆଣୁଥାନ୍ତି । ସୁରମା ଯାହା କହୁଥାଏ ସେ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହାକହେ ତା'ତ ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ । କାଉଟରେ, ସେକ୍ସପିଅର, ସ୍ପେନ୍ସର ଏପରି ସବୁବଡ ଲେଖକ-ମାନଙ୍କ ଉକ୍ତି ଉଦ୍ଧାର କରି ଯେ ସେ ତାହାର କଥା ଗୁଡ଼ିକର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କଣ ସେ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ଶୁଣେ ? ଦିବାକର ଏବେ ସୁରମା ହାତର ଖେଳନା । ଶେଷକୁ ତାଙ୍କର ଆଉ ହଲଚଲ୍ ହେବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ସୁରମା କବିତାଲେଖି ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଏ, କହିପଢ଼େ, ପଢ଼ି ଶୁଣାଏ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଯେ ଖାଲି କବିତା ଲେଖାରେ ସଂସାର ଚଳେ, ସେ ଧାରଣା ତାଙ୍କର ନଥାଏ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ଡାକେ; ତଥାପି ରୋଗ ବଢ଼ିଯାଇ ହେଲାବେଳେ ଚାକରକୁ କହେ "ବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ି ଦେଇରେ" ପୂଜାରୀ ହାତରେ ଜଳଖିଆ ପଠାଇ ଦିଏ । ସେ ଶେଷ ପାଖରେ ବସି ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଗୀତ ଶୁଣାଏ । ଦିବାକର ବିଗୁରୁଥାଏ ବାସ୍ତବିକ 'ଶିକ୍ଷିତା' ପତ୍ନୀ ହେଲେ ପ୍ରାଣକୁ ସନ୍ତୋଷ ଦେଇପାରେ । କିଛି ଦିନପରେ ହାଟାଟ ଟେଲିଗ୍ରାମ ପାଇ ଦିବାକର ବରହମ୍ପୁର ଗଲେ—ତାଙ୍କର ଖବର ହୋଇଗଲା ।

ଚମ୍ପା ବଡ଼ ମନକଷ୍ଟରେ ଥିଲା । ଯେଉଁଦିନ ଶୁଣିଲା ସ୍ୱାମୀ ତା'ରଗାଁକୁ ଆସିଛନ୍ତି ସେଦିନ ସଦାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ କହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେତ ଗାଁକୁ ଆସିଲେଣି । ମତେକଣ ନେବେ ନାହିଁ ? ସେ ବସ୍ତ୍ର ଥାଉ ଥାଉଁ ମୁଁ କଣ ଗଣ୍ଡ ହେବ ? ମତେ ଟିକେ ଟିକାଲୁ ନେଇ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ରହିବ । ସଦାନନ୍ଦ କିଛିବେଶି କହିଲେ ନାହିଁ । 'ଆଉ ଦିନାକେତେ ଯାଉ, ବେଶିଦିନ ନୁହେଁ,' କହି ସେ ଚୁପ ହେଲେ ।

ଅଠମାସ ପରେ କଠିନ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦିବାକର ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଆସି ଦେଖିଲେ, ସୁରମା ବାପ-ଘରକୁ ଯାଇଅଛି । ସେ ସୁରମାକୁ ରୋଗ ଖବର ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ କରି ଜଣାଇ ଦେଲେ । ଘରେ ପଶିଲେ-ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଗୃହର ଆନ୍ତ-ରିକ କାମ ଚଳୁଥାଏ । ତିନିଦିନ ପରେ ଟେଲିଗ୍ରାମର ଉତ୍ତର ଟେଲିଗ୍ରାମ୍‌ରେ ଆସିଲା—ସୁରମାର ମନ ଭଲନାହିଁ । ସେ ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ୪ଦିନ ଛାଡ଼ିଯିବ କିମ୍ବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯିବ ।

କ୍ରମେ ରୋଗୀର ରୋଗ ବଢ଼ିଲା । ସେ ଦିନେ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ରୋଗଖବର ଦେଇ ଶୋଇ ରହିଲେ । ପତ୍ର-ବାହକ ଠାରୁ ରୋଗର ଘୋଷଣା ଶୁଣି ଚମ୍ପା ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ରହି ପାରିଲାନାହିଁ । ସେ ସେହି ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଗଲା ।

ଯାଇ ଦେଖେ ରୋଗୀ ନିଦ୍ରିତ । ମୁଖର ଜ୍ୟୋତି ମଳିନ ବାଳଗୁଡ଼ିକ ଅଯତ୍ନରେ ବିଶ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସେ ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଘର ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ଗୃହ-ଆଡ଼ିକି ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ସୁରମା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଖଟ ଉପରକୁ ଯାଇ ରୋଗୀକି ଚିନ୍ତାଦେବ ବୁଝିନପାରି ଚମ୍ପାଦଣ୍ଡେ ଛାଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଆତ୍ମିକ ଉତ୍କର୍ଷ ହେଲାଣି ତାଙ୍କସଙ୍ଗେ ଦେଖା-ନାହିଁ । ପୁଣିନୂଆ ନୂଆ ବେଳେତ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖା ହୋଇ-ଥିଲା । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍କୋଚରେ ଯାଇ ଖଟ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିବାକର ଚମକିପଡ଼ି ଗୃହିଁ ଆଖି ବୁଜିଦେଲେ । ଖନେଇ ଖନେଇ ଡାକି କହିଲେ "ସୁ—ମା—ଏକେ, ଦଉଡ଼ିଆ । ଚମ୍ପା କହିଲା ଭୟନାହିଁ । ମୁଁ ସୁରମା ।" "ସୁରମା--ନା, ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ ।" ଏହିପରି ପ୍ରଳାପ କରି ସେ ଛଟ୍ ପଟ୍ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏବେ ମୂର୍ଚ୍ଛା—ମୁଖର ତେଜ ମଳିନ ହୋଇ ଉଠିଲା—ସେତେବେଳେ ସଦାନନ୍ଦ ଆସି ଦୈବାତ୍ ପହଞ୍ଚି ଯାଇ ଦୁଆର ମୁହଁରୁ ଡାକିଲେ "ଦିବାକର" । ଚମ୍ପା ରୋଗୀର ନାଡ଼ି ଚିପି ଧରି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ସଦାନନ୍ଦ ଭିତରକୁ ଆସି, ରୋଗୀର ଖଟ ଉପରେ ବସି ଚିଆଁଚିଆଁ କଲେ । କେତେବେଳକୁ ଦିବାକର ସଚେତ ହେଲେ । ସଙ୍କେତ ମାତ୍ରକେ ଚମ୍ପା ଘରଭିତରୁ ବାହାରକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ରୋଗ ରୋଗ ବଢ଼ିଲା । ଦିବାକର ସଦାନନ୍ଦଙ୍କର ହାତ ଦୁଇଟି ଧରି କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି କହିଲା "ମୋତେ କ୍ଷମାକର ଆପଣଙ୍କର ଅଧମ ଦାସ ମୁଁ—କଥା ମାନିନାହିଁ—ଏ ଶିକ୍ଷିତା ନାରୀର ମୋହରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଚି ।" ତାଙ୍କ ଭିତରର ଗୋଳମାଳ ଯାକ କହି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବନ୍ଧୁବର କରୁଣପ୍ରାଣ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଜଙ୍ଘଉପରେ ମୁଣ୍ଡଦେଇ ଦିବାକର ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ବେଦନା ଆସିଗଲା । ଚମ୍ପାପୁଣି ସଙ୍କେତ କ୍ରମେ ଘର ଭିତ-ରକୁ ଆସି ସଦାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ଜଙ୍ଘରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୁଣ୍ଡନେଇ ଆପଣା ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ଧରି ବାଳଗୁଡ଼ିକ ସଜାଡ଼ୁଥାଏ । ଚମକି ପଡ଼ି ଦିବାକର ଉପରକୁ ଚାହିଁ ପଚାରିଲେ—"ସଦାନନ୍ଦବାବୁ—ମୁଁ ମରିଯିବି—ଚମ୍ପାକାହିଁ—ପାପୀ ମୁଁ ।" ଚମ୍ପା ଲଜ୍ଜିତା ହେଲା । ସେ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ଦିବାକର ଅଭିମାନ କରି କହିଲା "ସଦାନନ୍ଦବାବୁ, ମୁଁ ମରି ଯିବି—ମତେ କ୍ଷମାକର ଚମ୍ପା ତୁନିହୋଇ ବସିଥାଏ—ସୁରମା—ପାପୀସ୍ତ୍ରୀ—ହାସ୍ୟ ଚମ୍ପା ଚ—ମ୍ପା କନ୍ଦୁକନ୍ଦୁ କ୍ରମେ ଆଖି ମୁଦି ହୋଇ ଆସିଲା । ଚମ୍ପା ଉର ଉର ହୋଇ କହି ପକାଇଲା । "ନାଥ, ମୁଏଇ ଚମ୍ପା ବହିଚି ।" ମାତ୍ର ତାହା ଦିବାକରଙ୍କୁ ଶୁଭିଲା ନାହିଁ ।

ସଦାନନ୍ଦ ଘରକୁ ଆସି ଚମ୍ପାକୁ ବୁଝାଇଲେ । ସେ ବସ-ବର କାନ୍ଦୁଥାଏ । ପୁଣି ରୋଗୀର ଚେତନା ଆସିଲା । ସେ ଏବେ ଚମ୍ପାକୁ ଚିହ୍ନିପାରି, ପାଖରେ ବସାଇ କହିଲା "ଦେବି, ମୁଁ—ପିଶାଚ—କ୍ଷମାକର । ତୁମେ ଏବେଶ ବଦଳାଇ ମତେ ଆନନ୍ଦରେ ବିଦାୟ ଦିଅ । ମୁଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରେ । ଚମ୍ପା ଏକଥା ଶୁଣି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୂର୍ଚ୍ଛା ସଧବା ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ପାଖକୁ ଆସିଲା । ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଅନ୍ତିମକାଳ ମାର ସ୍ୱାମୀର ପାଦ ଦୁଇଟି ଧରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା—"ଭଗବାନ୍ ମତେ ସଧବା କରିଚ—ହଟହଟା କରନାହିଁ ।" ଦିବାକର ଅତି ଲଜ୍ଜାରେ ସେ କ୍ଷୀଣ ନାସିକାରୁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକଲେ । ସଦାନନ୍ଦ ସବୁ ଅତି ବିସ୍ମୟରେ ଦେଖୁଥିଲେ ଶେଷକୁ କହିଲେ "ଦିବାକର—ମନୁଷ୍ୟ ହୁଅ ।"

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ଯେବେ ବାଜଇ ଝଙ୍କାର,
ମମତାର ଛନ୍ଦେ ଆକୁଳ ରୋଦନ,
ସେ ସ୍ନେହ ପିପାସା ପୀଡ଼ିତ ବାସନା
ଜାଗିଉଠେ ନେଇ କେତେ କଳପନା !!
ସାଧ ଗଗନର କରୁଣ ମୂରତି,
ପ୍ରଣୟ ବିକାଶ, ଅଧୀର ମିନତି,
ନିଅଇ ସେ ଗାଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ପାଶେ
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତର ମିଳନ ସକାଶେ ॥

ପ୍ରେମ ପୁରୋହିତ ଚିର ମଧୁମୟ
ଉତ୍ତରଣ ବିକଳେ ରହିବେ କି ଥୟ ?
ଜୋଛନା ମନ୍ଦିର, ମଳୟ ଆହୁତି
ସମ୍ପାଦେ ମିଳନ, ଆତ୍ମାର ଉପତି ।
ଗଗନ ପ୍ରତିମା ଅନ୍ତରେ ଆବରି
ପ୍ରେମର ଧିଆନେ ଉଠଇ ଲହରୀ ।

ବନଫୁଲ ।

ମିଳନରାତ୍ରୀ ।

୧

"କୁମ ଲୋ କୁମ" ?

କୁମୁଦିନୀର ସାଆନ୍ତମା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୁଗାପଟା ହାତରେ ଧରି ନିଜର ନାତୁଣୀକୁ ନଇକୁ ଗାଧୋଇ ଯିବାପାଇଁ ଡାକିଲା,—"କୁମୁ ଲୋ କୁମୁ—ଗାଧୋଇ ଯିବୁନାହିଁ ?"

କୁମୁଦିନୀ ପଢ଼ାଘରେ ବସି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖୁଥିଲା । ତେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ୮ଟା ବାଜି ଗଲାଣି । ସେ ଦିନ କୁମାର-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ପ୍ରାତଃକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ତେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଖର ନୁହେଁ । ଆକାଶରୁ ମେଘଟା ଛାଡ଼ି ଯାଇନାହିଁ । କୁମୁଦିନୀ ତାହାର ସାଆନ୍ତ ମା ପାଟି ବାରପାର କହିଲା । "ବିଥା ଟିକିଏ ସାଆନ୍ତ ମା । ସାଙ୍ଗହେଇ ତ ସମସ୍ତେ ଯିବା ।"

ସାଆନ୍ତ ମା କହିଲା—"ଆଉ କେତେବେଳେ ଯିବୁ ମ ? ତେଣେ ପରା ଶଶୀ, ମୋତି, ହାରା ସମସ୍ତେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।"

ମୋତି, ହାରାମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିପାରି କୁମୁଦିନୀ ତାହାର ଲେଖା ବନ୍ଦକରି କହିଲା, "କାମିନୀଅପା କାହିଁ ସାଆନ୍ତ ମା ?"

"କାମିନୀ ଆଉଚ । ରୁଆ, ଯିବୁ ଆ ।"

"ନାହିଁ ବହି ରହ । ମୁଁ କାମିନୀଅପାକୁ ଡାକିଆଣେ ସେ ମୋତେ କାଲିହିଁ କହିଛି ।" ଏହାକହି କୁମୁଦିନୀ କାମିନୀକୁ ଡାକିବାକୁ ଦୌଡ଼ି ପଳେଇଲା—କିନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡରେ ତାହାର ଲୁଗାନାହିଁ । ଦୌଡ଼ିଲାବେଳେ ମୁଣ୍ଡରୁ ତା'ର ଲୁଗା ଖସିପଡ଼ି କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଛି । ବାଳଗୁଡ଼ା ମୁକୁଳା—ପବନରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି କେତେବେଳେ ମୁହଁରେ, କେତେ-ବେଳେ ବାହୁରେ, କେତେବେଳେ ବକ୍ଷରେ ଆସି ପଡ଼ୁଛି ।

ତାହାର ସାଆନ୍ତ ମା କୁମୁଦିନୀର ଏପରି ରୂପଦେଖି ମନେ ମନେ ଭାବିଲା "କି ଆଲୁଲ ଛୋକଟା ମ ଇଏ । ଏତେ ବଡ଼ ହେଲାଣି । ତେବେବି ସୁଦ୍ଧା ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଲୁଗା ଦେଉ-ନାହିଁ ? ଆଉ କେଇଟା ଦିନରେ ପରା କୁଆଡ଼େ ବାହା ହେବ । ଛୁଆଲୋ, ମା ଯେମିତି, ଝିଅବି ସେମିତି ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାଭାବ ସେ ତା'ର ମାକୁଡ଼ାକ କହିଲା—"ଦେଖ୍ ଲୋ କୁମବୋଉ ! ମୁଁ ଆଉ କୁମକୁ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ମୁକୁଳା କରି କାମିନୀକୁ ଡ଼ାକିବାକୁ ପଳେଇଲାଣି । କଣ ଏବେ ଏଥିରେ ମଣିଷ କରିବ । ତୁ ତାକୁ ସମାଳ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।" ଏହାକହି ସେ ଲୁଗାପଟା ଯାକଯୁକ ଚେଲ ହଳଦି ଚିନାଟି ଧରି ଦମଦମହୋଇ ଚାଲିଗଲା ।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କାମିନୀ ଓ କୁମୁଦିନୀ ଦୁହେଁଯାକ ଆସିଲେ । କୁମୁଦିନୀର ମା ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲା । "ଯା କୁମ, ଯଲଦି ଯା । ତୋ ସାଆନ୍ତମା ତୋ' ଉପରେ ଭାରି ରଗ ରଗ ହୋଇ ଗଲାଣି ।"

"ହଉଚେବେ, ଆମେ ଯାଉଚୁ" ଏହାକହି ଦୁହେଁଯାକ ଯେଉଁଠାରେ ମୋତ, ହାସ ପ୍ରଭୃତି ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ସେଠାରେ ଯାଇଁ ପହଁଚିଲେ ।

ହାସ କହିଲା, "କଲୋ କୁମଅପା ! ଏତେବେଳେ ଯାଏ କଣ କରୁଥିଲୁ କି ? ଆମେଏଠି ଅନେକ ବେଳୁଁ ତୋତେ ଅନେଇ ବସିଛୁ ।"

କୁମୁଦିନୀ କହିଲା—"କାମିନୀ ଅପାକୁ ତ ଡ଼ାକୁ ଡ଼ାକୁ ମୋର ଡ଼େର ହୋଇଗଲା । ଆଗୁ ତମେସବୁ ତମର ଗୁଙ୍ଗଡ଼ ଆଣିଛ ନା ?"

ହାସ କହିଲା "ହଁ—ସେ ସବୁଅଛି । ଆଗୁ କୁମଅପା, ତୁ ଗୋଟିଏ କୁଆଁରପୁନେଇ ଗୀତ ଗାଇଲୁ ?

"ତମେ ସବୁ ପାଳି ଧରିବ ନା ?

ସମସ୍ତେ କହିଲେ ହଁ । ସମସ୍ତେ ଏକା ସଙ୍ଗରେ ଗାଇଲେ ।

"ଆସ ଗୋ ସଙ୍ଗାତ ଗାଧୋଇ ଯିବା
କଇଥି ଭାକୁଡ଼ ଡୋଳି ଆଣିବା
କଇଥି କାକୁଡ ମୁଣ୍ଡରେ ପିଡ଼ା,
ଛଅ ବୋହୂଙ୍କର ଛଅ ଦୁହିତା
କାଳେ ଛଅ ଝିଅ ଯୁବତୀ ହେଲେ,
ଛଅବର ଆସି ତାହାଙ୍କୁ ନେଲେ ।

୨

ନରେନ୍ଦ୍ର ଗୋପାଳପୁରର ଜଣେ ମସ୍ତବଡ଼ ଜମିଦାର । ତାହାଙ୍କର ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ବାଡ଼ ରହିଛି । କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରେ ସେ ନାଳ ଇଲାକାରେ କାମକରି ଅନେକ ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି କ୍ରୟ କରିଥିଲେ । ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ତା'ଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଏକପୁତ୍ର ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କନ୍ୟା । କନ୍ୟାଟିର ନାମ କୁମୁଦିନୀ । ବୋଧହୁଏ ପାଠକଗଣ ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଜାଣି ଅଛନ୍ତି । କୁମୁଦିନୀ ବାପ ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ ବୋଲି ତାହାର ଦିନ ଆନନ୍ଦରେ କଟୁଥାଏ । ସଂସାର ବିଷୟରେ ସେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଜାଣି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ବାଳିକାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳ ଖେଳି ତାହାର ଦିନ କଟିଯାଏ, । ପ୍ରତିଦିନ ଖରା-ବେଳେ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବହିଟିଏ ଯେନ ପଢ଼ିଥାଏ । କେବେ କେବେ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିଥାଏ । ସମୟ ମିଳିଲେ ମା'କୁ ଭାଗବତ କିମ୍ବା, ରାମାୟଣ ପଢ଼ି ଶୁଣାଏ ।

କୁମୁଦିନୀର ବୟସ ୧୨ କି ୧୩ ମଧ୍ୟରେ । ଯୌବନର କ୍ଷୀଣ ଆଭାସ ତା'ର ସୁକୋମଳ ଶରୀରକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ସାରିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ତେବେସୁଦ୍ଧା ଲଜ୍ଜା ତା'କୁ ଅଧିକାର କରି ବସି ନାହିଁ । କୁମୁଦିନୀର ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ବେଶ ସୁନ୍ଦର ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳରେ ସୁନ୍ଦର ଯୌବନର କ୍ଷୀଣ ଆଭା ଫୁଟିଉଠିଲାଣି । ମୁଖଟି ପଦ୍ମଫୁଲ ପରି ସୁନ୍ଦର । ଆଖି ଯୋଡ଼ି-କରେ ଚୋଦ୍ଦର କୌଣସି ଚିହ୍ନନାହିଁ । ଦୟା, ମାୟା, ସ୍ନେହ ପ୍ରେମରେ ତା'ର ଡ଼ୋଳା ଯୋଡ଼ିକ ଢ଼ଳ ଢ଼ଳ ।

କୁମୁଦିନୀ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ଶୁଖାଉଛି, ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି, କୁଞ୍ଚି କୁଞ୍ଚି ବାଳଗୁଡ଼ିକ ତା'ର ପିଠି ଉପରେ ପଡ଼ି ସମୁଦ୍ରର ଲହଡ଼ି ପରି ଖେଳୁଛି । କିସୁନ୍ଦର ତା'ର ବାଳ ଗୁଡ଼ିକ !—ଆଉ କିସୁନ୍ଦର ସେ ଡ଼ୋଳା ଯୋଡ଼ିକ । ପାଖରେ ତା'ର ସାଆନ୍ତମା ବସି ତା'ର କୁଞ୍ଚି କୁଞ୍ଚି ବାଳ-ଗୁଡ଼ିକ ଯେନ ଖେଳୁଛି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଥଟ୍ଟାରେ କହି ଦଉଛି,—"ଯାହାକୁ ବାହାହେବୁ । ତାହା ପାଖରେ କଣ ଏମିତି କରିବୁ ?"

କୁମୁଦିନୀ ସାଆନ୍ତମା ନିକଟରେ ଟିକିଏ ଖେଳିବ ବୋଲି ଭାବି ବହିକୁ ବନ୍ଦକରି କହିଲା,—"ବାହାହେଲେ କଣ ଖେଳିବାକୁ ମନା ?"

ତା'ର ସାଆନ୍ତମା ହସି ହସି କହିଲା—"ବାହାହେଲେ କଣ ଶାଶୁଘରେ ଏମିତି ଯାଇଁ ଖେଳିବୁ ପରା, ନୁହେଁ ?"

କୁମୁଦିନୀ କହିଲା—"ଆଗୁ, ସାଆନ୍ତମା ! ବାହାହେଲେ ଆଉସବୁ କଣ କରନ୍ତି ?"

ସାଆନ୍ତମା—"ମଲା ଆସି ତେରକର୍ଷ ହେଲା, ଏହା ତ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣିନାହୁଁ ? ବାହାହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନିତି ଘରନ୍ତି । କାହାକୁ ଚିଡ଼କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ ଏକୁଟିଆ ବାହାରକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏମିତି ଆଉ କେତେ କଥା ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁମୁ— "ବାହାହେଲେ କଣ ମତେ ଏତେକଥା କରିବାକୁ ହେବ ?"

ସାଆନ୍ତମା—"ଆଉକଣ ବାପଘର ପରି ଶାଶୁଘରେ ଯାଇଁ ଡଆଁ ମାରିବୁ ?" କୁମୁଦିନୀ ଏଥିରେ ରାଗିଯାଇ କହିଲା—"ଯାଃ ଏମିତି କରିବାକୁ ହେଲେ ମୁଁ ବାହା ହେବନାହିଁ ।"

ତାହାର ସାଆନ୍ତମା କୁମୁଦିନୀର ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ କହିଲା—"ବାହା ନ ହୋଇ କଣ ଏମିତି ବାଡ଼ୁଅ ହୋଇ ରହିବୁ ?"

କୁମୁଦିନୀ କହିଲା—"ବାଡ଼ୁଅ ହୋଇ ରହିଲେ କ୍ଷତି କଣ ? ଏମିତି ତ ଖାଇବି, ପିଇବି, ଖେଳିବି । ଆଉ ଗୋଟା ବାହାହେବ କାହିଁକି ?"

ସାଆନ୍ତମା କୁମୁଦିନୀର ଓଠକୁ ଧରି ହଲେଇ ହଲେଇ କହିଲା "ହଁ; ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଏ ମୁହଁଟାଣ ତେତେବେଳେ କୋଉଠି ରହିବ ମ । ଯେତେବେଳେ ଜୁଆ ବରଟି ଆସି ହାତକୁ ଧରି ଡାକିବ, 'ଆସ ଗୋ ମାନିନୀ ଆସ'—

କୁମୁଦିନୀ ଚିଡ଼ି ଯାଇ କହିଲା—"ଯାଃ, ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆଉ ପାଟି ଫିଟେଇବି ନାହିଁ ?"

ନ ପାଟି ଫିଟେଇଲେ ନାହିଁ ଲୋ । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିଥା, ତୋ' ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭଲବର ଆଣି ଦେବି—ଯେକି ତତେ ଖୁବ୍ ଆଦର କରିବ, ସ୍ନେହ କରିବ । ତେତେ-ବେଳେମତେ ବକସିସ୍ ଦିବୁ ନା ?'

ବୃଦ୍ଧା ସାଆନ୍ତ-ମା ନିକଟରୁ ଏ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣି ଲଜରେ କୁମୁଦିନୀର ମୁହଁ ଗୋଟାଯାକ ଲାଲ ହୋଇଗଲା । ସେ ମୁହଁରେ ଲୁଗାଟାକୁ ଦେଇ ଦୌଡ଼ି ପଳେଇଲା ।

"ହୋ ସଦାଶିବ ବାବୁ"

ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ କିଏ ଗୋଟିଏ ଲୋକ କବାଟ ହଲେଇ ଡାକିଲା—"ସଦାଶିବ ବାବୁଘରେ ଅଛନା ?"

ସଦାଶିବ ତେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜି ବହି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁର ପାଟି ବାରପାର ବନ୍ଦିଟିକୁ ହଠାତ୍ ବନ୍ଦକରି କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲେ । କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେବାମାତ୍ରେ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖରେ ବନ୍ଧୁ ବସନ୍ତ କୁମାର ।

ବସନ୍ତ ଏବଂ ସଦାଶିବ ଦୁଇଜଣଯାକ ପିଲାକାଳର ସଙ୍ଗୀ । ପିଲାଦିନୁ ସେମାନେ ଏକା ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ଆସିଛନ୍ତି-ଏକାସଙ୍ଗରେପାଶ କରିଛନ୍ତି ।ଦୁଇହିଁ କଲେଜରେ ବି. ଏ,-ପଢନ୍ତି ।

ବସନ୍ତ ଏବଂ ସଦାଶିବ ଯୋଡ଼ିଏ ଚୌକିରେ ବସିଛନ୍ତି ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି । ଏହି ସମୟରେ ବସନ୍ତ ସଦାଶିବକୁ ପଚାରିଲା—"ଆଜ୍ଞା, ଏଥର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଯିବ ନା ?"

ସଦାଶିବ କହିଲେ"—ଇଚ୍ଛା ତ ସେହି ରକମଅଛି । ତେବେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଘରକୁ ଯିବି । ଚାଲ ସାଙ୍ଗ-ହୋଇ ଆମ ଗାଁଟା ଥରେ ବୁଲି ଆସିବା ।"

ବସନ୍ତ ପଚାରିଲା- "ତମ ଗାଁଟା କୋଉଠି କହିଲ ?"

ସଦାଶିବ—"ଗୋପାଳପୁର ଜାଣ ? ସେହି ଆମ ଗାଁ ।"

ବସନ୍ତ—"ଆଜ୍ଞା, ହଉ ତେବେ ଯିବା । କେବେ ଯିବାର ଠିକ୍ କରୁଛ ? କଲେଜ ତ ବନ୍ଦହେବ ଏହି ୮।୧୦ ଦିନ ଭିତରେ ।"

ସଦାଶିବ—ଯୋଉ ଦିନ ବନ୍ଦ ହେବ ତହିଁ ଆରଦିନ ବାହାର ପଡିବା ।

କିଛିଦିନ ଚାଲିଗଲା ! କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେବାର ସମୟ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା । କେତେକ ପିଲା ଆଗରୁ ଘରକୁ ଚାଲି ଗଲେଣି, ବାକି ଯେଉଁମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ଘରକୁ ଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେବା ସମୟ ଯେତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଥାଏ ସଦାଶିବର ମନ ତେତେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହେବାର ଅନେକ କାରଣଅଛି । ତେଣେ ପିତାମାତା-ଙ୍କର ସ୍ନେହ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କର କୌତୁକ କ୍ରୀଡ଼ା ଏସବୁ ଦେଖିଲେ ତା'ର ମନ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଉଠେ । ସବୁଠାରୁ ତା'ର ଆନନ୍ଦ ବେଶି ଯେ ସେ ତାହାର ଅନ୍ତ-ରଙ୍ଗବନ୍ଧୁ ବସନ୍ତକୁ ନିଜ ଗ୍ରାମ ଦେଖାଇବାକୁ ନେଇଯିବା

କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେଲା । ସଦାଶିବ ଏଟା ବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ ବଜାରକୁ ବାହାରି ଯାଇଛନ୍ତି । କାରଣ ତହିଁ ଆରଦିନ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ଅଛି । ଦୁଇହିଁ ଯାକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଜାରରେ ବୁଲି ବୁଲି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟକୁ ବଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଦିନ ବସନ୍ତ ସଦାଶିବ ବସାରେ ରହିଲେ ।

ପ୍ରାତଃକାଳ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଇଁ ନାହାନ୍ତି । ଉଷାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଆଲୋକ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟାରେ ମଣ୍ଡି ଦେଇଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ଶୀତଳ ପବନ ବହି ଆସୁଛି । ସଦାଶିବଙ୍କର ବସା ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବରଗଛ ର କୋଇଲଟିଏ ବସି ଗାଉଛି—କୁହୁ—କୁହୁ-କୁହୁ—ବସନ୍ତ ସ୍ନେହ କୋଇଲଟିକୁ ଲକ୍ଷ କରି ବସିଛି—ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବଟିର ଆନନ୍ଦମୟ ସ୍ପନ୍ଦନଗୁଣିକାକୁ । ଦେହରେ କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ ମାତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ପାତଳା ପଞ୍ଜାବି, ସଦାଶିବ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଗ୍ ଧରି ପଗୁରିଲେ, "କାମପରୁ ସରିଛି ?"

ବସନ୍ତ କହିଲା—"ହଁ, ସେ ସବୁ କଣ ଏତେବେଳଯାଏ ବାକି ଥାଏ !"

ସଦାଶିବ କହିଲା—"ତେବେ ଖୁବ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଆସ । ଅନେକ ବାଟ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଆମକୁ ।"

"ହଉ ତେବେ ଚାଲ" ଏହା କହି ବସନ୍ତ ସଦାଶିବ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ଗ୍ରାମାଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲା ।

କଟକରୁ ବାହାରିଲେ ଗୋପାଳପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଲାଗେ । ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାଖରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛମାନ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି । ରାସ୍ତା ଉପରେ ତେତେ ପରିମାଣରେ ଖରା ନାହିଁ । ଚାଲିବାକୁ ବେଶ ଭଲ ଲାଗୁଛି । ବସନ୍ତ ଏବଂ ସଦାଶିବ ଦୁହେଁଯାକ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଗୋପାଳପୁରକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବରାବର ବଡ଼ରାସ୍ତା-ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ନଦୀର ବନ୍ଧ ଉପରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ—ବନ୍ଧ ନିକଟରେ କୌଣସି ଗଛ ନାହିଁ । ତେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ବାଜିଲାଣି । ଖରା ଆସି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହେଲାଣି । ଖରା ଟାଣ ଖରା । କାନ ଝାଇଁ ଝାଇଁ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଗରମରେ ଦେହ ଏକା ବେଳକେ ତାତି ଗଲାଣି । ସଦାଶିବ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ବୋଧ କରି କହିଲା—"ବସନ୍ତ, ଏହି ଯୋଉ ବଡ଼ ବରଗଛ ଦେଖା ଯାଉଛି, ସେଠି ଟିକିଏ ଚାଲ ବସିବା । ଏ ଖରାରେ ଆଉ ଚାଲି ହେବନାହିଁ । ଛାଇ ନେଉଟିଲେ ପଛେ ଯିବା" । ବସନ୍ତ ଏଥିରେ ନିଜର ସମ୍ମତି ଜଣାଇବାରୁ ଦୁହେଁଯାକ ସେହି ଗଛ ମୂଳେ ଯାଇଁ ବସିଲେ ।

ଗଛ ମୂଳଟା ବେଶ ଥଣ୍ଡା । ସୁଲୁ ସୁଲୁ ହୋଇ ପବନ ବୋହୁଛି । ଏହି ପବନରେ ସଦାଶିବକୁ ଟିକିଏ ନିଦ ଲାଗିଲା । ସେ ସେହିଠାରେ ଶୋଇ ପଡିଲେ । ବସନ୍ତ ଏକୁଟିଆ ବସି ରହିଲା । ସେ ବା ଶୋଇବ କିପରି ? ପାଟରେ ବ୍ୟାଟ୍ଟି ପଡ଼ୁଛି । ବ୍ୟାଟ୍ଟିକୁ କାଳେ କିଏ ନେଇଯିବ, ଏହି ଭୟରେ ସେ ଆଉ ଶୋଇଲା ନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବସନ୍ତ ବଡ଼ ଖାଇବା ଆଶାରେ ସଦାଶିବର ପକେଟ ଅନ୍ୱେଷିଲା । ଖୋଜି ଖୋଜି ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଫାଫା ମିଳିଲା ॥ ଲେଫାଫାର ଉପରେ ଲେଖା ଅଛି-ସଦାଶିବ ମହାନ୍ତି । ବସନ୍ତ ଏ ହାତ ଅକ୍ଷର ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ଏ ହାତ ଅକ୍ଷର କୌଣସି ଚାଳିକା ଲେଖିଛି କି ? ତେବେ ସଦାଶିବ କଣ ପ୍ରକୃତରେ କାହାର ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଛି ? ଲେଫାଫାର ଭିତର ଖୋଲା ଥିଲା । ଚିଠିର ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ କି ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ ! ଯେପରି କିଏ ଗୋଟିଏ ବସେଇ ବସେଇ ଗୋଲ ଗୋଲ କରି ଲେଖିଛି ।

ବସନ୍ତର ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା ତଳେ—ଦେଖିଲା, ତଳେ ଲେଖାଅଛି "ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହର କୁମୁଦିନୀ ।" କୁମୁଦିନୀ କିଏ ? କୁମୁଦିନୀ କି ତେବେ ତାହାର ପ୍ରେମିକା । ଆଗୁ ଦେଖା-ଯାଉ କଣ ଲେଖା ଅଛି ।

ପ୍ରିୟ,

ଅନେକ ଦିନୁ ତୁମ୍ଭେ ଘରକୁ ଆସିଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ତୁମକୁ ନ ଦେଖି ମୋ ମନ ଖରାପ ହୋଇଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଆସୁଛି । ଏଥିରେ କଣ ତୁମେ ଆସିବ ନାହିଁ ? ଯଦି ନ ଆସ, ତୁମକୁ ମୋ ଖାତିର । ଯେମିତି ହେଉଲେ ଆସିବ । ଆସିଲା ଦିନ ଗୋଟିଏ ଶିଙ୍ଗ ପାନିଆ, ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡ ବିନ୍ଧା ଫିତା ଆଣିବ । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଭଲ ବହି ଆଣିବ । ମୁ ଏଠାରେ ଭଲରେ ଅଛି । ବାପା ବୋଉ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ଇତି ।

ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହର
କୁମୁଦିନୀ ।

ବସନ୍ତ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ି ଚୁପ କରି ତାହାର ପକେଟରେ ରଖିଦେଲା । ତେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପ ବୁଡ଼ିବା ପରି ହେଲେଣି । ଖରା ଆଉ ବେଶି ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ବସନ୍ତ ସଦାଶିବକୁ ଉଠେଇ କହିଲା—"କି ସଦାଶିବ ! ଏକାବେଳକେ ଶୋଇଥିବ ନା କଣ ? ଉଠ, ଉଠ, ବେଳ ଆସି ଉଡ଼ି ଗଲାଣି । ଆଉ ଯିବ କେତେବେଳକୁ ?"

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଦାଶିବ ଉଠି ତର ତର ଲୁଗା ପଟା ବାନ୍ଧି ବସନ୍ତ ସହିତ ଚାଲିଲା । ଏଥର ଆଉ ସେମାନେ କେଉଁଠାରେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ଯେତେ ଶିଘ୍ର ପାରନ୍ତି, ତେତେ ଶିଘ୍ର ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚାଲି ଚାଲି ସେମାନେ ଅନେକ ବାଟ କଟାଇ ଦେଲେ । ଆଉ ଜମା ଦୁକୋଶ ବାଟ ଅଛି । ଏଣେ ବି ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାପରି । କିନ୍ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଚାଲି ଚାଲି ଛୋଡ ରହିଗଲାଣି । କୌଣସି ମତେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନଈ କୂଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ନଈକୂଳ ପଖରୁ ସଦାଶିବଙ୍କର ଘର ମୋଟେ ପାଏ ବାଟ । ନଈର ଧାର ପାଖରୁ ଗୀତ ଶୁଣିଲା । କିନ୍ତୁ ଗୀତ ତେତେ ଭଲ ପରିମାଣରେ ଶୁଭୁ ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ଯେତେ ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ତେତେ ସେ ଗୀତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଶୁଣିଲା । ସେମାନେ ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ କିଏ ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ଆପଣା ଆପଣି ବସି ଗୀତ ଗାଉଛି । କି ସୁନ୍ଦର ତା'ର କଣ୍ଠ ! ବସନ୍ତ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା — କିଏ ଏହି ବାଳିକା ! ଗ୍ରାମରେ ପୁଣି ଏପରି ବାଳିକା ଆଛି ! ସ୍ୱରଟି କି ମଧୁର ! ଯେପରି ପବନର ତାଳେ ତାଳେ ସ୍ୱର ଲହରୀ ଖେଳି ଖେଳି ଚାଲି ଯାଉଛି । କ୍ରମେ ସେମାନେ ଗ୍ରାମର ନିକଟ ବର୍ତ୍ତି ହେଲେ ବାଳିକାଟି ସେହିପରି ସେହି-ଠାରେ ବସି ଗାଉଛି । ସେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ । ଦେଖିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ତା'ର ଗାଇବାଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇ-ଥାନ୍ତା । ସଦାଶିବ ପଛଆଡୁ ଯାଇ ବାଳିକାଟିର ଆଖି ହଠାତ୍ ବୁଜି ଧଇଲା । ବାଳିକା ଚମକି ପଡି ପଚାରିଲା—"କିଏ, ହାରି ନା ?"

ସଦାଶିବ ଖୁବ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା- "ନା" ।

"ଆଉ କିଏ ମୋତ ?"

"ନା",

"କାମିନୀ ଅପା ହବ ପରା !"

"ଯାଃ, କହି ପାରିଲୁତ ନାହିଁ କୁମ ।" ଏହା କହି ହାତ ଛାଡି ଦେବା ମାତ୍ରେ କୁମୁଦିନୀ ଦେଖିଲା—ସମ୍ମୁଖରେ ତାର ସଦେଇ ଭାଇ ।

କୁମୁଦିନୀ ଚଞ୍ଚଳ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗାଟାକୁ ଦେଇ ଆସ୍ତେ କରି ସଦାଶିବଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡବତ କରି କହିଲା—"କଣ ଅବକା ଆଉଛ ।"

ସଦାଶିବ ଉତ୍ତର ଦେଲା-"ହଁ"

କୁମୁଦିନୀ ଆନନ୍ଦରେ ବୋଉକୁ ସଦାଶିବର ଆସିବା କଥା ଶୁଣାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଦଉଡ ପଳାଇଲା ।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବସନ୍ତ ଏବଂ ସଦାଶିବ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ନରେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ପୂଜା ଗୃହରେ ବସି ସନ୍ଧ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସଦାଶିବ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ନଜର ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ପୂଜା ସରିଲା ତେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ ସଦାଶିବ ଗୋଟିଏ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସି ବସନ୍ତ ସହିତ ଗଳ୍ପ କରୁଛି ।

ନରେନ୍ଦ୍ର ପଚାରିଲେ "କିରେ ସଦାଶିବ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ କଣ ଆସୁଛୁ କି ?"

ସଦାଶିବ ନିଜର ପିତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲେ, "ହଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛୁ ।" ଏହି ସମୟରେ ବସନ୍ତ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାମ କରି ଉଠିଲା ବେଳେ ନରେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ପଚାରିଲେ "ଏ ଭଦ୍ର-ଲୋକଟି କିଏ ?"

ସଦାଶିବ କହିଲେ, "ସେ ମୋର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁ । ଆମେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ବି: ଏ: ପଢୁଛୁ ।"

"ତାଙ୍କର ନାମ କଣ ?"

"ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ।"

"ଆଚ୍ଛା ବେଶ୍ ବେଶ୍" ଏହା କହି ସେ କେଉଁଆଡ଼ି ବୁଲିବାକୁ ଗଲେ । ତତ୍ପରେ ସଦାଶିବ ନୋଟାଏ ପାଣି ଦେଇ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲି ଗଲେ । ବସନ୍ତ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ସଦାଶିବର ପଢ଼ାଘରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛି ଏହି ସମୟରେ ସେହି ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ନୂପୁରର ରୁଣୁ ଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା । ସେହି ଗୃହଟି ଅନ୍ଧକାର । ଆଲୋକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗି ନାହିଁ । ବାହାରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଗୁଡିକ ଗୃହଟିର ବାତାୟନ ପଥ ଦେଇ ଅନ୍ଧକାର ଗୃହକୁ ଆଲୋକ କରି ଦେଇଛି । ଆଲୋକ ତେତେ ପରି-ମାଣରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ବସନ୍ତ ସେ ସମୟରେ ଗୃହକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଇତସ୍ତତଃ କଲା । କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣରେ କଣ ଭାବି ସେ ଘରକୁ ପଶିଗଲା । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ହେଉଛି ଏହି ସମୟରେ ଦେଖିଲା, କୁମୁଦିନୀ ବାହାରକୁ ପଳେଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ । ବସନ୍ତ ଆଉ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁହିଁଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଏକ ହୋଇ ଯିବାରୁ କୁମୁଦିନୀ ତଳକୁ ମୁହଁ କରି କବାଟ ଆଉଜି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ବସନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଚୌକି ନେଇ ବସିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କୁମୁଦିନୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଭଲ କରି ଲୁଗାଟିକୁ ଦେଇ ସେଠାରୁ ଚାଲି ଗଲା ।

ସଦାଶିବ ଏଣେ ଯାଇ ଜଳଖିଆ ପାଇଁ ତାହାର ବୋଉକୁ ବରାଦ୍ ଦେଇ ସାରିଲାଣି । କୁମୁଦିନୀ ସେଠାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଥିବାର ଦେଖି ସଦାଶିବ କହିଲା - କୁମ, ଲଣ୍ଠନଟା ଲଗେଇଲୁ ।

କୁମୁଦିନୀ ଲଣ୍ଠନଟା, ପୋଛୁପାଛୁ ଲଗେଇ ଦେଲା । ସଦାଶିବ କହିଲେ—ଯା ଲଣ୍ଠନଟା ମୋ ପଢ଼ାଘରେ ରଖି ଦେଇ ଆସିବୁ । ସେ ଘରଟା ଅନ୍ଧାର ହୋଇଛି । ବସନ୍ତ ଏକୁଟିଆ ବସିଥିବ । ମୁଁ ଟିକିଏ ଏଣେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ”

କୁମୁଦିନୀର ମନରେ ଟିକିଏ ଦ୍ୱିଧା ବୋଧ ହେଲା । ଲଜ୍ଜାରେ ମୁହଁଟି ଲାଲ ହୋଇଗଲା । ସେ ତ କେବେ କାହାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରି ନାହିଁ । ଆଜି କାହିଁକି ବସନ୍ତକୁ ଦେଖି ତା'ର ଏତେ ଲଜ୍ଜା । ବସନ୍ତର ମୁହଁକୁ ଦେଖିଲେ ତାହାର ମୁହଁଟି ତଳକୁ ହୋଇଯାଏ କାହିଁକି ? ଏ ଲଜ୍ଜାରେ ବିପରି ତାହା ନିକଟକୁ ସେ ଲଣ୍ଠନ ଦେବା ଯିବ । କୁମୁଦିନୀ ସଦାଶିବର କଥା ନ ଶୁଣିଲା ପରି ସେହିଠାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା ।

ସଦାଶିବ କହିଲା—"କି ଲୋ କୁମ । ଛିଡ଼ା ହୋଇରହିଛୁ କାହିଁକି ? ଯା—ମ ନେଇ ଯା । ସେ ଏକୁଟିଆ ବସିଥିବ ।"

କୁମୁଦିନୀ ଆଉ କଣ କରିବ । ସେ କି ଆଉ ତାହା ଭାଇ କଥା ଏଉ ଦେଇ ପାରେ ! ଲଣ୍ଠନଟିକୁ ହାତରେ ନେଲା, କିନ୍ତୁ ଘରର ଦୁଆର ମୁହଁ ପାଖରୁ ଆଉ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବସନ୍ତ ଆଲୁଅ ଦେଖି କହିଲା—"ଆଣ, ଆଣ, ଲଣ୍ଠନଟା ଆଣ ।" କୁମୁଦିନୀ ଅଗତ୍ୟା ଆଲୁଅ ନେଇ ମେଜ ଉପରେ ରଖି ଦେଇ ଚାଲି ଆସିବା ସମୟରେ ବସନ୍ତ ପଚାରିଲା—"ସଦାଶିବ କଣ କରୁଛନ୍ତି କି ?"

କୁମୁଦିନୀର ଇଚ୍ଛା ଯେ ସେ ଏଠାରୁ କିପରି ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲିଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ଚାଲିଯିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭଦ୍ରତାସୂଚକ । ତେଣୁ ସେ ଖୁବ୍ ଧୀର କଣ୍ଠରେ କହିଲା । "ଭାଇ ତେଣେ ଜଳଖିଆ ତିଆରି କରୁଛନ୍ତି"

" ସଦାଶିବ ତେବେ କଣ ତୁମର ଭାଇ ? "

" ହଁ ଭାଇ " । ଏହା କହି ସେ ସେହିଠାରେ ଆଉ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତ କିଛି ନକହି ମେଜ ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖାତା ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ଓଲଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଦେଖିଲେ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ ସୁନ୍ଦର, ଖାତା ଉପରେ ଲେଖା ଅଛି " ଶ୍ରୀମତୀ କୁମୁଦିନୀ ଦେବୀ " ।

କୁମୁଦିନୀ ନିଜ ଖାତାଟି ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କଲା । ଖରାବେଳେ ଲେଖି' ସେ ଏହି ଖାତାଟିକୁ ଭୁଲି ଚାଲି ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଜାଣେନା ଯେ ବସନ୍ତ ହାତରେ ଏ ଖାତାଟି ପଡ଼ିବ ବୋଲି । ସେ କିଛି ନକହି ଗୋଟିଏ କାଠର ମେଜ ଉପରେ ଗାର ପକାଉଛି । ମୁହଁରେ ଆଉ କୌଣସି କଥା ନାହିଁ ।

ବସନ୍ତ ପଚାରିଲା—"ଲେଖା ଗୁଡ଼ିକ ତ ବେଶ ସୁନ୍ଦର । କୁମୁଦିନୀ କାହାର ନାମ ?"

କୁମୁଦିନୀର ମୁହଁ ଲଜ୍ଜାରେ ଆହୁରି ଲାଲ ହୋଇଗଲା, ସେ କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବସନ୍ତ ବୁଝିଲା— "ମୌନଂ ସମ୍ମତି ଲକ୍ଷଣଂ ।" ବସନ୍ତ ଏହାବୁଝି କହିଲା—କୁମୁଦିନୀ ବୋଧହୁଏ ତୁମର ନାମ । କୁମୁଦିନୀ ସେହିପରି ତଳକୁ ମୁହଁ କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ଓଡ଼ଣାଟି ମୁହଁଟିକୁ ଅଧେ ଘୋଡ଼ାଇ ପକେଇଛି । କେବଳ ଜାକର ନୋଲକଟି ସେହି ଆଲୋକରେ ଜୁକୁ ଜୁକୁ ହେଉଛି । ବସନ୍ତ ଦେଖିଲା-ମୁହଁଟି ଏକାବେଳକେ ଲାଲହୋଇ ଯାଇଛି କିନ୍ତୁ ତେତେବେଳେ ସେ ମୁଖଟିର କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ! ଯେପରି କି ପୁଷ୍କରିଣୀର ଜଳ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଫୁଟନ୍ତ କମଳିନୀ ।

ବସନ୍ତ ପଚାରିଲା—"ପଢ଼ିଛ କଣ ?"

କୁମୁଦିନୀ ଅତି ଧୀର କଣ୍ଠରେ କହିଲା—"ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି ।" ତତ୍ପରେ ଦୁହେଁ ଯାକ କିଛି କ୍ଷଣ ଚୁପ ହୋଇ ରହିଲେ;କୁମୁଦିନୀ ଏହି ସମୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକ କ୍ଷଣ ଅତୀତ ହୋଇଗଲା । ତାହାରେ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ମୃଦୁ ମନ୍ଦ ଭାବରେ ବୋହୁଛି । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସେହିପରି ତାହାର ରଶ୍ମି ବିକିରଣ କରୁଛି । ସମସ୍ତ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ବସନ୍ତ ସେହିଠାରେ ବସି ତାହାରେ ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା ଦେଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଆନନ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରୁ ହାସ୍ୟ ରେଖା ଫୁଟି ଉଠୁଛି ।

ସଦାଶିବ ଆସି ଡାକିଲା "ବ ବସନ୍ତ । ଆସ ଜଳଖିଆକରିବ ଆସ ।" ବସନ୍ତ ଚୌକିରୁ ଉଠି ଧୀରେ ବସନ୍ତ ପଛେ ପଛେ ଗଲା । ସଦାଶିବର ବେଉ ସେହିଘରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ କୁମୁଦିନୀ ତାହା ବୋଉ ପଛଆଡେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ବସନ୍ତ ଯାଇ ସଦାଶିବର ବୋଉକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାମ୍ କଲା । ତାହାପରେ ଦୁହେଁ ଯାକ ଯାଇଁ ଜଳଖିଆ କଲେ ।

ସଦାଶିବ କହିଲା—ବୋଉ ! କୁମ କାହି ? ସେ କଣ ଜଳଖିଆ କରିବ ନାହିଁ କି ?

ସେ କହିଲେ—"କୁମ ପଗ ଏହିଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି,"

ସଦାଶିବ ଡାକିଲା—"ଆ କୁମ ଖାଇବୁ ଆ ।" କୁମୁଦିନୀ ଆଉ ଗଲା ନାହିଁ । ସଦାଶିବ ପୁଣି ଡାକିଲା—"ଆସୁନୁ କାହିଁକି ମ । ଲାଜ ଗୋଟାଏ ଏଡ଼େ କଣ କରୁଛୁ ।"

ସଦାଶିବର ବୋଉ ମଧ୍ୟ କହିଲେ—ଯା କୁମ ଯା, ଭାଇ କଥା ଶୁଣୁନୁ ?"

କୁମୁଦିନୀ ଅଗତ୍ୟା ସଦାଶିବ ସହିତ ବସି ଜଳଖିଆ କଲା । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘରେ କୁମୁଦିନୀର ସାନ୍ତମା ଏବଂ ବୋଉ ବସି ଗଳ୍ପ କରୁଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପ କରୁ' ସାନ୍ତ-ମା କହିଲେ, "ହଇଲୋ ବୋହୂ, ଏ ବସନ୍ତକୁ ଜୋଇଁ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?"

"ହଁ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଏମିତିଆ ସୁନ୍ଦର ଜୋଇଁଟିଏ ପାଇଲେ ମୁଁ ବଡ଼ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି ।"

"ତେବେ ତାକୁ ତୋର ଜୋଇଁ କର, ଏହାକୁ ଜୋଇଁ କଲେ ଏକା ରୁ ଭଲ ଜୋଇଁଟିଏ ପାଇବୁ । ମୁହେଁ ଲୋ ବୋହୂ ।"

"ହଁ—ସବୁ ଈଶ୍ୱର ହାତରେ । ଯଦି କୁମର ଏ ବର ହୋଇଥିବ, ତେବେ କିଏ ମନା କରିବ ?"

"କିନ୍ତୁ କୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଏ ବରଟି ଦେଖି ମାନିବ । ମୋ ମନକୁ ଖୁବ୍ ମାନିଛି ।"

କୁମୁଦିନୀର ବୋଉ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକେଇ କହିଲେ "ଏଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ହବ, କେଜାଣି ।"

୪

ବସନ୍ତ ସଦାଶିବ ଘରେ ରହିବାର ପ୍ରାୟ ୮।୧୦ ଦିନ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଏହି କେତେ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ କୁମୁଦିନୀ ସହିତ ତାହାର ବେଶ ଆଳାପ ପରିଚୟ ହୋଇ ଯାଇଛି । କୁମୁଦିନୀ ଆଉ ବସନ୍ତକୁ ଦେଖି ଲଜ୍ଜା କରେ ନାହିଁ । ପୁଙ୍ଖପରି ଆଉ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦେଇ ଚାଲି ଯାଏ ନାହିଁ । ବସନ୍ତକୁ ଭାଇ ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାକୁ ବସନ୍ତ ଭାଇ ବୋଲି ଡାକେ । ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସ୍ନେହରେ ଆଦରରେ ତାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲେଇ କେତେ କଥା କହେ ।

ଦିନେ ବସନ୍ତ ଖାଇବେଳେ ସଦାଶିବର ପଢ଼ିବା ଘରେ ବସି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖୁଛି । ନିକଟରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ସଦାଶିବ କେଉଁଆଡ଼େ ବୁଲିବାକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । ଏହି ସମୟରେ କୁମୁଦିନୀ ଗୋଟିଏ ବହି ହାତରେ ଧରି ଆସି କହିଲା "ବସନ୍ତ ଭାଇ ଟିକିଏ ବୁଝେଇ ଦେଲ ?"

ବସନ୍ତ କହିଲା—କଣ ବୁଝେଇ ଦେବି ?

କୁମୁଦିନୀ ବହିକୁ ଦେଖେଇ କହିଲା—"ଏଠି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖା ହୋଇଛି, ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।"

ବସନ୍ତ "ଆଚ୍ଛା ଦିଉ" କହି ବହିକୁ ଧରି ବୁଝେଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସେ ଅନେକ ଶିଖି ନେଇଛି, ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ପଢ଼େଇବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଏ ।

ଦୁଇ ଦିନ ଅତୀତ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଆଜି ବସନ୍ତ ତା'ର ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବ । ବସନ୍ତର ଘର ଗୃହସ୍ଥ, ଜାତିରେ ସେ କରଣ, ତାହାର ପିତା ଜଣେ ବଡ଼ ଜମିଦାର । ତାହାଙ୍କର ଅନେକ ଜମି ବାଡ଼ି ଅଛି । ବସନ୍ତ ପିତା ମାତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ।

କୁମୁଦିନୀର ମନ ଆଜି ଭଲ ନାହିଁ । ସେ ଏକୁଟିଆ ବସି କେତେବେଳେ ଆକାଶକୁ ଉଦାସ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛି, କେତେବେଳେ ଘରର ଚାଳକୁ ଅନେଇ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଭାବୁଛି । ସେ ସମୟରେ ବହିଟିକୁ ଘେନି ପଢ଼ି ବସେ, କିନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଢ଼ାରେ ତାହାର ମନ ଲାଗେ ନା । ପୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ବସନ୍ତକୁ ଦେଖିଲେ, ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼େ । ସେ ଏପରି ଭାବରେ ଲୁହକୁ ଲୁଗୁଇ ନିଏ ଯେ ବସନ୍ତ ଆଉ କିଛି ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ । ସ୍ନେହର ବନ୍ଧନ କାଟି ଦେବା ବଡ଼ କଠିନ, ଦୁନିଆଟା କେବଳ ସ୍ନେହମୟ, ଦୁଇ ଦିନର ଦେଖା ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଦିଏ ଦେଇ ଚାଲି ଯାଏ । ଏହି ସ୍ନେହର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ମା' ପୁଅକୁ ଛାଡ଼ି ପାରେ ନାହିଁ—ଭାଇ ଭଉଣୀକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚରିତ୍ର ତ ଅଲଗା, କି ସୁନ୍ଦର ମାୟାର ଆକର୍ଷଣ ; ଏହି ଆକର୍ଷଣ ନ ଥିଲେ କି ସଂସାରଟା ଏତେ ସୁଖମୟ ହୁଅନ୍ତା ? ସଂସାରର ସୁଖ କାହା ଘେନି ? କେବଳ ବାଦ ପ୍ରତିବାଦରେ ସଂସାର ସୁଖମୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦୟା, ମାୟା, ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତିରେ ହିଁ ସଂସାର ସୁଖମୟ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ ।

ତେବେ କୁମୁଦିନୀର ଏତେ ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? ବସନ୍ତ ତ ତା'ର କେହି ନୁହେଁ । କେବଳ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନର ଦେଖା ମାତ୍ରାଟି । ଏଥିରେ ଏତେ ଦୁଃଖ । ହିଁ ଦୁଃଖ ହେବ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଦିନକର ଦେଖା ଯେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧନ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଚାଲି ଯାଏ । ଏହାହିଁ ତ ପ୍ରେମର ନିୟମ ।

ପ୍ରାତଃକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସଙ୍ଗେ ବସନ୍ତର ସେ ବସନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯିବ । ଏହାହିଁ କୁମୁଦିନୀ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା । ସେତ ଆଉ ବସନ୍ତ ବୋଲି ଡାକ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—କି ତାହା ପାଖରୁ ଆଉ କିଛି ଶିଖି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସକାଳ ହେଲା । ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ ଗାନ ଧରି ଦିଗନ୍ତ କମ୍ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, କୁମୁଦିନୀ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ଉଦାସ ଭାବରେ ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ରହିଛି, ପ୍ରାତଃ କାଳର ସେ ମନ୍ଦ ପବନ ତାହା ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ତିକ୍ତ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସେ କନକ କିରଣ ତାହା ପକ୍ଷରେ ବିଷାକ୍ତ ବହ୍ନି !

ବସନ୍ତ କୁମୁଦିନୀର ମା ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେଲାବେଳେ ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଶାନ୍ତ ମନରେ ବସନ୍ତକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ମନେ ମନେ କହିଲେ "ଭଗବାନ ଜାଣନ୍ତି" । ବସନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେଲା ତତ୍ପରେ କୁମୁଦିନୀ ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେବାପାଇ ଆସି ଦେଖିଲା—କୁମୁଦିନୀ ବସିଛି—ସେହି ସୁନୀଳ ଆକାଶକୁ ଅନାଇ । ବସନ୍ତ ପଛରୁ ଡାକିଲା । "କୁମ ,ମୁଁ ଯାଉଛି । ଆଉ ପ୍ରାୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଖା ହେବନାହିଁ ।" କୁମୁଦିନୀ ବସନ୍ତକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାମ୍ କରି କବାଟ କଣରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲା ।

ତତ୍ପରେ ବସନ୍ତ ଏବଂ ସଦାଶିବ ଘରୁ ବାହାରି ଚାଲିଗଲେ । ବସନ୍ତ କୌଣସି କାରଣ ବଶତଃ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା କୁମୁଦିନୀ ଖିଡ଼କି ନିକଟରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଅନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁଛି । ତାହାର ଆଡ଼କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାବରେ ମୁଖଟି ପଦ୍ମଫୁଲ ପରି ଢଳ ଢଳ କରୁଛି । ବସନ୍ତ ଚାହିଁ ଦେବାମାତ୍ରେ କୁମୁଦିନୀର ମୁହଁ ତଳକୁ ହୋଇଗଲା । ତତ୍ପରେ ବସନ୍ତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । କୁମୁଦିନୀ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲା ।

ୟ

ଦୀର୍ଘ ଦୁଇବର୍ଷ ଅତୀତ ହୋଇଗଲାଣି । ମାସପରେ ମାସ, ବର୍ଷପରେ ବର୍ଷ ବିତି ଗଲାଣି । ଏକ ଦିନର ଦେଖା ଅନ୍ୟ ଦିନରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ । ସମୟ ଏହିପରି ଚାଲିଯାଏ । ସେହି ସମୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେ ସୁଖ କେତେ ଦୁଃଖ କେଉଁ ଅତୀତ ଗର୍ଭକୁ ବୋହି ଯାଉଛି, ତାହା କିଏ ଜାଣେ । ସବୁ ଚାଲିଯାଏ ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯାଏ କିନ୍ତୁ ସ୍ମୃତିର ଚିହ୍ନଟା ଆଉ ଲିଭିଯାଏନାହିଁ । ଏହି ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କୁମୁଦିନୀ ବସନ୍ତକୁ ଭୁଲିଯିବ ଏହା କଦାପି ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ଆଜି କୁମୁଦିନୀର ବିବାହ ଘର । ଚାରିଆଡ଼େ କେବଳ ବାଦ୍ୟର ଶବ୍ଦ । ଗ୍ରାମର ବାଳକ ବାଳିକା ବାଜା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆସି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼େ କେବଳ ଗୋଳମାଳ । ନରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଚାହା ମିଳୁନାହିଁ । ସେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ଘୁରି ବୁଲୁଛନ୍ତି ; ସଦାଶିବ ଆଜି ଘରେ । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ବସିବାକୁ ତର ହେଉନାହିଁ, ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଲୋକ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର କେବଳ ମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଖାଇବା ଏବଂ ଘରକୁ ବୋହିନେବା ।

କୁମୁଦିନୀ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସି କାନ୍ଦୁଛି । ତା'ର ଅନେକ ଦିନହେଲା ବସନ୍ତ କଥା ମନେ ନଥିଲା । ବିବାହ ଘରର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବସନ୍ତର ସେ କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ତାହାର ହୃଦୟ ପଟରେ ସର୍ବଦା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ତାହାର ଇଚ୍ଛାଥିଲା ଯେ ବସନ୍ତକୁ ବିବାହ କରିବ ବୋଲି । କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତର ଛାୟା ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଯାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ସେ ତେବେ କିଏ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ଯିଏ ହେଉ ପଛକେ ତାହାକୁ ହିଁ ନିଜର ମନଃପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ହେବ । ହୃଦୟର ତେବେ କଣ ଏହି ନିୟମ ? ଯେ ଯାହାକୁ ପିଲାଦିନୁ ଭଲପାଇ ଆସିଛି, କିମ୍ବା ବର କନ୍ୟାର ମତନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧିଲେ ସଂସାରଟା କେତେ ସୁଖର ନ ହୁଅନ୍ତା । ତାହା ନ କରି ଗୋଟିଏ ଅପରିଚିତ ମାନବକୁ ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ସହିତ ବିବାହ କରାଇ ଦେଲେ କ ଲାଭ ? ମୁଁ ତେବେ କେଉଁ ଦିଗକୁ ଯାଉଛି ? ଉନ୍ନତ ଦିଗକୁ ନା ଅବନତ ଦିଗକୁ ? ଗୋଟିଏ ମୂର୍ଖ ମାନବ ସହିତ ମୋର ବିବାହ ହୋଇଗଲେ ମୋ'ର ଯେ ଆଉ ଦୁଃଖର ସୀମା ରହିବ ନାହିଁ । ତେବେ ବାପା କଣ ଏଇଥି ପାଇଁ ଏତେ ଯତ୍ନରେ ବଢ଼ାଇ ଥିଲେ—ଏତେ ଆଦର କରି ବଞ୍ଚାଇଥିଲେ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ ଦୁଃଖ କଣ ଅଛି ? ଯାଉ, ଭାବିଲେ କଣ ହେବ ?

ବିବାହ ସମୟ ଯେତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଛି—କୁମୁଦିନୀର ହୃଦୟ ତେତେ ଥର ଥର ହୋଇ କମ୍ପି ଉଠୁଛି । ବିବାହରେ ତାହାକୁ ଯାହା କରିବାକୁ ହେବ, ସେ ତାହା ଯନ୍ତ୍ର-ଚାଳିତ ବତ୍ତ କରି ଚାଲି ଯାଉଛି । ଦେହରେ ତା'ର ଜୀବନ ନାହିଁ, ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ, ଦୁଇଦିନ ଉପବାସରେ ଦେହ ତା'ର ଏକାବେଳକେ ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି । କେତେ ବା ସେ ସହ୍ୟ କରିବ । ଏଣେ ଭାବନା—ତେଣେ ଉପବାସ । ଏହି ଦୁଇ କଷାଘାତରେ ତାହାର ଶରୀର ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ।

ବର ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ବାଦ୍ୟବୋଳରେ ଗ୍ରାମ ଖଣ୍ଡି କମ୍ପି ଉଠିଲା । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୁମୁଦିନୀର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ କମ୍ପି ଉଠିଲା । ଗ୍ରାମର ନରନାରୀ ବାଳକ ବାଳିକା, ସମସ୍ତେ ବରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଲେ । କିନ୍ତୁ ବର କାହାକୁ ଅନାଇବାକୁ ନାହିଁ । ମୁହଁଟି ଏକାବେଳକେ ତଳକୁ ।

ବିବାହ ସମୟ ଆସିଗଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠରେ ନିଜର ମନ୍ତ୍ରଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହୁମର ସୁମିଷ୍ଟ ଧ୍ୱନିରେ ସର୍ବତ୍ର ଆମୋଦିତ । ଏକ ଦିଗରେ ନରଗଣ ବସି ବିବାହ ଦେଖୁଛନ୍ତି—ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗରେ ରମଣୀଗଣ ନନ୍ଦନରେ ଦିଗନ୍ତ କମ୍ପାଉଛନ୍ତି ।

ବିବାହ ଶେଷ । ହାତଗଣ୍ଠି ମଧ୍ୟ ଶେଷ । କୁମୁଦିନୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହା ସହିତ ତୁମେ ତୁମର ଏତେ ଆଦରର ଜୀବନକୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଗୁନ୍ଥି ଦେଲ ? ସେ କ ତୁମର ଉପଯୁକ୍ତ ବର ? ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ—ତାହାର ସହିତ ସଂସାର ପଥରେ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ତାହାର ସହିତ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବହନ କରିବାକୁ ହେବ । ତୁମର ତାହା ବିନା ସଂସାରରେ ଆଉ ଗତି ନାହିଁ । ସେହି ତୁମର ଦେବତା—ସେହି ତୁମର ମୋକ୍ଷଦାତା । ଆଉ କାହାର ନାମ ମୁଖରେ ଆଣିବା ମହାପାପ ।

ବିବାହ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । କନ୍ୟାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଥରେ ଥରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ହେବ । ଏଟା ସମାଜର ନିୟମ । ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତରେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼ୁ ବା ନ ମାଡ଼ୁ । ଖୁବ୍ ବଡ଼ପାଟି କରି କାନ୍ଦ ଜାଣିଲେ ଲୋକେ ଭଲ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ କୁମୁଦିନୀ ତାହାର ସାନ୍ତ-ମା ନିକଟରେ କାନ୍ଦ ବସେ ତେତେବେଳେ ତାହାର ସାନ୍ତ-ମା କହିଲା-"ଦେଖ ଲୋ କୁମ ! କେମିତି ଆ ବର ଆଣିଦେଇଛୁ । ମୋ ବକ୍‌ସିସ୍ କ ହିଁ ?"

କୁମୁଦିନୀ କିଛି ନ କହି ଚୁପ ହୋଇ ରହିଲା ।

ତାହାର ସାନ୍ତମା କହିଲା—"ଅବକା କିଛି ନ ଦେଲେ ନାହିଁ---ଦେଖି ସାଇଲେ ପଛେ ମୋ' ବକ୍‌ସିସ୍ ମିଳିବ ।"

ତହିଁ ଆର ଦିନ ବର କନ୍ୟା ବିଦା ହୋଇ ଗଲେ ।

* * * *

ସେ ଦିନ ଚୌଠି । ଚୌଠିକୁ କେତେକ ମଧୁଶଯ୍ୟା ବୋଲି କହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଠରିରେ ମଧୁଶଯ୍ୟା ରଚିତ ହୋଇଅଛି । ଆଲୋକରେ ସେହି ଗୃହଟି ଆଲୋକିତ । ବରଟି ସେହି ଆଲୋକମୟ କକ୍ଷଟିରେ ସୁପରିଷ୍କୃତ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସିଛି—ନବ ବିବାହିତ ବାଳିକାର ଅପେକ୍ଷାରେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବରଟି ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା—କିନ୍ତୁ ନିଦରେ ନୁହେଁ ।

ଅନେକ ସମୟ ପରେ କେତେକ ବର୍ଷୀୟସି ବାଳିକା କୁମୁଦିନୀକୁ ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ସଜାଇ ଦେଇ ସେହି ଗୃହକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

କୁମୁଦିନୀ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ଚମକି ପଡ଼ିଲା—ଏ କଣ—ଏ କିଏ ? ଏ ଯେ ତାହାର ବସନ୍ତ । ତେବେ କଣ ବସନ୍ତ ସହିତ ତାହାର ବିବାହ ହୋଇଛି ? ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବସନ୍ତର ଗୋଡ଼ତଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାମ କଲା । ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଣାମ କରୁ କରୁ ବସନ୍ତ ଗୋଡ଼ରେ କୁମୁଦିନୀର ହାତ କାଜ ଯିବାରୁ ବସନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ମେଲାଇ ଦେଖିଲେ ଗୋଡ଼ ତଳେ ରୂପଲାବଣ୍ୟମୟୀ ସେହି ବାଲ୍ୟକାଳର କୁମୁଦିନୀ । କୁମୁଦିନୀ ଟିକିଏ ହସି ତଳକୁ ମୁହଁ କରି ଛୁଡ଼ା ହେଲା । ମୁଣ୍ଡରେ ମଳିବଣ୍ଡ ଶାଢ଼ୀର ପଣତ୍ତ କାନ ।

ବସନ୍ତ ପ୍ରେମାବେଶରେ ଉଠି ପଡ଼ି କୁମୁଦିନୀର ହାତକୁ ଧରି କହିଲେ—"ତୁମେ କଣ ସେହି କୁମୁଦିନୀ ?"

କୁମୁଦିନୀ ଓଡ଼ଣା ତଳୁ ହସି ହସି କହିଲା—"ଏହି କେତେ ଦିନ ଭିତରେ ମୋତେ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲ ପରା ! ନୁହେଁ ?"

ବସନ୍ତର ହୃଦୟ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ କୁମୁଦିନୀକୁ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେଇ ପ୍ରେମର ପବିତ୍ର ଚିହ୍ନ ତାହାର ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ଅଙ୍କିତ କରିଦେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ବାହାରୁ ରମଣୀମାନଙ୍କର କଣ୍ଠରୁ କ୍ଷୀଣ ହାସ୍ୟଧ୍ୱନି ବାହାରି ନୈଶ ସମୀରଣ ସଙ୍ଗେ କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭାଇ ଗଲା ।

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରିଡା ।

କିଙ୍କର

ତୁମରି ଆଦେଶ ନେଇ ମୁଁ ହିଁ ବହି
ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ କହିବି ।
ଆନ କରମର ଆଶା ନ ରଖିଣ
ତୁମରି ସେବକ ରହିବି ।
ସନ୍ତାନ ଯଦି ନ ମଣ ଅଧମେ,
ଦୁଆରେ ବସିବି ମଳିନ ସରମେ,
ସଖା ହେବା ମୋର ନାହିଁ ଅହଙ୍କାର
କିଙ୍କର ନାମ ବହିବି ।
କର ଯେତେ ଘଣା ନ ଦିଅ ବେତନ,
ବଢାଇବି ସେବା କରି ମୁଁ ଯତନ,
ତବ କଥା ଦେ ମୋ ରାଜ ସମ୍ପଦ,
ମୁଖ ଦେଖି ସବୁ ସହିବି ।

ପୁଞ୍ଜିଧନ

ରାଜ ମୁକୁତା ଲାରକେ
ପକାଏ କାଇଁଚ ଭ୍ରମେ,
ପିଉଁଲେ ଆଦରେ କେବା
ଲାଗି ସେ ଦିବ୍ୟ କାଞ୍ଚନେ ।
ଲାଗି ମୁଁ ମାଣିକ୍ୟ ସାରେ,
ଦେବି କି ଫିଙ୍ଗି ବାହାରେ,
କାନ୍ଦିବି ବସି ଦୁଆରେ
ହଜାଇ ଗଣ୍ଠି ରତନେ ।
ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସଖି,
ଯତନେ ପକାଇ କୁଞ୍ଜି,
ରଖିବି ମୋ ପୁଞ୍ଜି ଧନ,
ସଙ୍ଗୀନ ଚିତ୍ତ ଜୀବନେ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରୀତି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣତା

ଆତ୍ମବିକାଶ ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର ପ୍ରସୂତ ବା ଦୈବାତ୍ ସମୁତ୍ଥ କ୍ଷଣିକ ବୁଦ୍ବୁଦ ନୁହେଁ, ବା ଅରୁଜାତ ଅଦ୍ଭୁତ ଅକାରଣ ପୁଷ୍ପ ନୁହେ । ସାର୍ଦ୍ଧହସ୍ତ ପରିମିତ କାଟବତ୍ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଏହି ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତିର ଯାବତୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତ ଅଛି । ପୁଷ୍ପମଧ୍ୟସ୍ଥ ଫଳକୋଷରେ ସୁଗୁପ୍ତ ବୀଜାଣୁ ପ୍ରାୟ ସୃଷ୍ଟିର ପରିକାଷ୍ଠା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଅଗାଧ ଶକ୍ତି ସନ୍ନିହିତ ମୁକ୍ତ-ଚକ୍ଷୁରେ ଦୂରେ ଅବଧାରଣ କରି ଅସାଧ୍ୟ । ଆଜି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଭାବନା ଗୁରୁତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଚିଣ୍ଡ ବିଜୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଆଦିମ ମାନବ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର କ୍ଷୀଣାଦପି କ୍ଷୀଣତର ଛାୟା କଳ୍ପନା କରିଥିଲା କି? ଆଜି ପଞ୍ଚବିଂଶବର୍ଷ ବୟସରେ ଯେ ଶକ୍ତି ଓ ସଦ୍‌ଗୁଣ-ରାଜିରେ ତୁମ୍ଭେ ବିଭୂଷିତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସରେ ତାହାର ସ୍ୱପ୍ନର ଆଭାଷ ପାଇଥିଲ କି? ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ଅନନ୍ତ କାଳଗର୍ଭରେ ତୁମ୍ଭର କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଲୁକ୍କାୟିତ, ତାହା ତୁମ୍ଭର କଳ୍ପନା, ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରୁଛି କି? ନା,—ଇତିହାସ କହେ—'ନା'; ସ୍ମୃତି କହେ 'ନା'; ଅନୁଭୂତି କହେ 'ନା'; ତଥାପି, ବିସ୍ମୃତି ଯୁଗରୁ ପ୍ରବହମାନ କାଳସ୍ରୋତର ସଂଘର୍ଷଜନିତ-ପ୍ରଭୂତ ଅନୁଭବ ଏବଂ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉପଲବ୍ଧ ବିରାଟ ପରିଣତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ସନ୍ଦେହ ରହିତ ଅନୁମାନରେ ଉପନୀତ କରିଅଛି ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜଗତ୍ ସୁମହାନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରତି ଅଗ୍ରସର ଏବଂ ମାନବ ଏହି ବିରାଟ ଯାତ୍ରାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ନାୟକ; ମାନସଶକ୍ତି ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ସୁବିକାଶ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଅଛି ହେଉଅଛି ଏବଂ ହେବ । ବହୁମୁଖୀ ବିକାଶକ୍ରିୟା ଯେତେ ଯେତେ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ତେତିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ପ୍ରୋକ୍ତ ବିକାଶକ୍ରିୟା ଯେପରି ଭାବରେ ଚାଳିତ ହେବାର କଥା ସେପରି ଭାବରେ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ମାନବର ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଂଶ,—ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି । ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷଣିକରେ ଆସକ୍ତ ମାନବ ଅସୀମ ଶାଶ୍ୱତକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେଉଅଛି; ପରିଶେଷରେ ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ସନ୍ଦିହାନ ହୋଇ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ ଭୁଲିଯାଉ ଅଛି । ଶକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧିତ; ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ନିମିତ୍ତ—ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଜଳବାୟୁ ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଜଳବାୟୁ ନିମିତ୍ତ କାଳକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । କାଳ ତାହାର ଧ୍ୱଂସକାରୀ ପ୍ରଭାବ ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ । ସେ ଜଳବାୟୁ ସୁବିଧା ଅପେ ଆପେ କରି ନେବାକୁ ହେବ । ସୁବିଧା ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଦେବକନ୍ୟା; ସେ ଆଳସ୍ୟ ଓ ଅସାବଧାନତାର ଅବସର ଦେଖି ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି; ଥରେ ଗଲେ ଆଉ ଫେରିବା ଦୁଷ୍କର । ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣପଣ ଚେଷ୍ଟା କରି ସୁବିଧାକୁ ଲୋଡ଼ି ନେବାକୁ ହେବ; ସୁଯୋଗକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ହେବ । ବିଶ୍ୱମାତା ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଆମ୍ଭର ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ତତ୍ପର ପ୍ରସ୍ତୁତ । ବିକାଶ-ଯଜ୍ଞର ପୁରୋଧାରୂପେ ସେ ଆଜନ୍ମ ଦୀକ୍ଷିତା ।

ତୁମ୍ଭର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟା ସଦର୍ପଦର୍ଶିତା "ପ୍ରୀତି"ର ଏ ମହାନ୍ ବିକାଶ ଯଜ୍ଞରେ ହୋତାର ଆସନ ଗ୍ରହଣରେ ଅଧିକାର ନାହିଁ; ଏ ବିଶ୍ୱବିକାଶ ଯାତ୍ରାରେ ଉନ୍ମାଦିନୀର ଆସ୍ଥାନ ନାହିଁ; ଏ ବିଶ୍ୱଭାବ ଜାଗରଣମୟ ଓଁକାର ଗାନରେ ପ୍ରଳାପିନୀର ବାଗ୍ଜଳତା ଏକତାନତା ସଂରକ୍ଷଣ କରିପାରେ ନା । ପ୍ରାଣଦ୍ୱୟର ଏକ ପ୍ରାଣରେ ପରିଣତି—ଆତ୍ମୟୁଗଳର ଏକ ଆତ୍ମାରେ ନିମଜ୍ଜନ,—ବଡ଼ କଣ୍ଠରସାୟନ । ଅତୀବ ହୃଦୟ ଭ୍ରାନ୍ତି ମାତ୍ର ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି, ଆତ୍ମହାରଣ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନୁହେଁ କି? ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି ଓ ଆତ୍ମବିକାଶ ସ୍ୱଭାବତଃ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ । ବିକାଶ ହସ୍ତରେ ସ୍ମୃତିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକବର୍ତ୍ତି; ବିସ୍ମୃତିର ଅଙ୍ଗ ଆପାଦମସ୍ତକ ମଳୀମସ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟରେ ସମାବୃତ । ବିକାଶ ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ; ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି ବା "ପ୍ରୀତି" ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ୱପ୍ନରେ ମୁଗ୍ଧ । ବିକାଶର କର୍ମଶାଳା ସୌରଲୋକ ଭାସ୍ୱର ସତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ; "ପ୍ରୀତି"ର ବିଳାସ ଭବନ କଳ୍ପନାର ସ୍ୱପ୍ନ ଗଢ଼ା ଗନ୍ଧର୍ବନଗରରେ । ବିସ୍ମୃତି ସତ୍ତାର ବିନାଶପଥରେ ଅଗ୍ରସର; ବିକାଶ ସତ୍ତାର ବିସ୍ତାର ମାର୍ଗରେ ଦୀକ୍ଷାବଲମ୍ବୀ-ଯାତ୍ରୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

" ପ୍ରୀତି " ଯୁବକହୃଦୟର କ୍ଷଣିକ ଉନ୍ମାଦନା । ଯୌବନର ପ୍ରାକ୍କାଳରେ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ସମବାୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ଉପଚୟ ଲାଭ କଲା ବେଳେ ଉନ୍ମଦଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଚୟର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ବିଷୟବାସନାର ପରିତୃପ୍ତି ଏହାର ପରିପୋଷକ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,—ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ,— କାମାନଳସନ୍ଦୀପ୍ତକାରୀସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ଦୋଳାମୂଳକ । ଅନ୍ତର୍ଦାହ, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିସଙ୍କୋଚ ଏହାର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଆତ୍ମାର ଅବସାଦ ଓ ଉତ୍ସାହଶୂନ୍ୟତା ଏହାର ତନୟତନୟା । ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସତ୍‌ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନ ଏହାର ପ୍ରଧାନ କ୍ରିୟା । " ପ୍ରୀତି "ର ଜ୍ୱାଳାମୟ ଅନଳତାପରେ ମାନବପ୍ରକୃତି ନିହିତ, ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ବହ୍ନିପ୍ରସୂ ଜୀବାଣୁଗଣ ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଦଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି,— ଅସୂ-ପ୍ରକମ୍ପିନୀ ଦୁର୍ବାର ବାସନାର ଅତର୍ପ୍ୟ ବୁଭୁକ୍ଷା ତୃପ୍ତିର ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । " ପ୍ରୀତି " ବିଶ୍ୱକୁ ଏକରେ ପରିଣତ କରେ, ଏକକୁ ବିଶ୍ୱରେ ପରିଣତ କରିପାରେ ନା :—ବିଶ୍ୱକୁ ଆତ୍ମସେବାରେ ନିୟୋଜିତ କରେ, ଆତ୍ମାକୁ ବିଶ୍ୱସେବାରେ ନିୟୋଜିତ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଏହାଠାରେ ନାହିଁ । ବିକାଶ ପଥରେ ଏହା ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ମାତ୍ର ।

ବିକାଶର ଆଦର୍ଶ ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦର । " ପ୍ରୀତି "ର ଆଦର୍ଶ ସୁନ୍ଦର, ଶିବ, ସତ୍ୟ, । ଅନିତ୍ୟତା ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟର ସନ୍ଧାନୁସନ୍ଧାନ,—ଅସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଓ ପୂଜା,— ସନାତନ ସତ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱବାସୀ ଶିବର ଅନୁଭୂତି,— ସତ୍ୟ ଓ ଶିବରେ ତ୍ରିକାଳସ୍ଥାୟୀ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଅଖଣ୍ଡ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅବଲୋକନ,—ସତ୍ୟ ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦରର ପାଦପଦ୍ମରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ,— ତଦ୍ଦ୍ୱ ଭେଦାଭେଦରହିତ ବିଶ୍ୱାଲିଙ୍ଗନ,—ଏହା ହିଁ ବିକାଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ବିକାଶର ପ୍ରକ୍ରିୟା ପଦ୍ଧତି, ବିକାଶର ଉପାସ୍ୟ । ବିକାଶର ଅର୍ଥ ସତ୍ୟରେ ମଙ୍ଗଳ ଓ ମଙ୍ଗଳରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ଓ ଉପାସନା । ପ୍ରୀତିର ଗତିନୀତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ପ୍ରୀତି ଗୃହେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ— ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ଅନାୟାସରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ କରି ବିମୋହିତ କରେ । ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସ୍ପର୍ଶରେ ଅନ୍ତଃକରଣ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୁଏ, 'ପ୍ରୀତିର' ଆରାଧ୍ୟଦେବତା,— ବାସନାଉଦ୍ଭବଜନିତ ଆକୁଳତା ପ୍ରୀତିର ପରିତ୍ରାଣତା ; କାମ୍ୟବସ୍ତୁର ଲାଭରେ କ୍ଷଣକାଳ ଆତ୍ମହରା ସୁଖାନୁଭୂତି ହେତୁ, ପ୍ରୀତି ମଙ୍ଗଳମୟ ବୋଧହୁଏ ;—ବହିର୍ଜଗତ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜଗତକୁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରୀତି ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ — ଏଣୁ ମୁଗ୍ଧମାନବକୁ ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ଅନାୟାସରେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ କରାଏ । ଉଦାତ୍ତ ବିମଣ୍ଡନ ମଧୁର ବଦନମଣ୍ଡଳରୁ ମାଳୋତ୍ପଳନୟନ ଯୁଗଳର ଖଞ୍ଜନନିନ୍ଦୀ ଏକମାତ୍ର ଦର୍ଯ୍ୟକ୍ କଟାକ୍ଷପାତ—ବିଳାସମନ୍ଥୀର ହାବଭାବମିଶ୍ରା ଏକମାତ୍ର ବକ୍ରସ୍ମିତ,— ସମୀରହିଲ୍ଲୋଳକମ୍ପିତ ସ୍ନିଗ୍ଧ " ଗୋଲାପ ଅଞ୍ଚଳ "ର ସଞ୍ଚଳନଗ୍ରୁତ୍ୱ ;— ଯୁବକର ହୃଦୟ ବ୍ୟପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ । ମାନସ ' ଶିଶୁଲତା ଚଞ୍ଚଳ '— ପୌରୁଷ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ନଷ୍ଟ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ! ଅସ୍ପୃହ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନର ଅପ୍ରତିଭବନରେ ଦେବୀ ! ସେହି କ୍ଷଣପ୍ରଭା କଟାକ୍ଷର, ଲମ୍ପଟ ଭାବଭଙ୍ଗିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟା-ବରଣ ତଳେ କି କୂଟ କପଟ ଦର୍ଯ୍ୟବେଶିତ, କି ଦାରୁଣ ଜିଗୀଷା କାର୍ଯ୍ୟକର, କି ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ,—ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ସମୟ କାହିଁ ? ହୃଦୟ କାହିଁ ? ନିଜର କାହିଁ ? ସ୍ୱାଧୀନତା କାହିଁ ? ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମରେ, ମନ ବେଗର ଦମନରେ ସାମାନ୍ୟ ଅସାବଧାନତା ଓ ଯତ୍ନହୀନତା ହେତୁ ସମୁଦାୟ ଜୀବନର ଗତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ପ୍ରୀତିର ସ୍ୱପ୍ନଗଢ଼ା ମନ୍ଦିରରେ ଦେବୀଙ୍କ ଉପାସକତ୍ୱ ବରଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ସତ୍ୟ ସନାତନ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଦୀପ୍ତ ରୁଙ୍ଗ-ମଧୁରତୁଲ ପ୍ରତି ଏକାବେଳେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ଭବିଷ୍ୟତର ଆଶାମୟ ଜୀବନମୟ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ତ୍ରିକାଳସ୍ପର୍ଶୀ ଅନନ୍ତ ଆଲୋକର ରଶ୍ମିରାଜି ବିମ୍ବରଣପଟରେ ଆବୃତ କରି ବର୍ତ୍ତମାନର କ୍ଷୀଣ ବାସନାଦର୍ପଣକୁ ନୟନର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତିରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ସ୍ରୋତରେ ଭାସୁ ଭାସୁ ତାହାକୁ ହିଁ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ କରେ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜଗତକୁ ବ୍ୟର୍ଥ ମନେ କରି ନୂତନ ସୃଜନସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ନିଷ୍ଠାମୟୀ ଚିନ୍ତାକୁ ଗ୍ରୁଡ଼ପନ୍ଥ ଦେଇ ବିଚିତ୍ର ବେଶମଞ୍ଜୁଳା, ବିଦଧ୍ୱବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ, ସ୍ୱପ୍ନସମ୍ବଳା, କଳ୍ପନାବାଳାକୁ ଉପଦେଷ୍ଟ୍ରୀ ରୂପେ ବରଣକରି ନିଏ । ତେତେବେଳେ Wordsworth ବା Tolstoy ମଧୁର ଲାଗନ୍ତି ନାହିଁ । ଯୁବକ Shelly ବା Keats ଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି କବିହୁଏ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ସ୍ୱକୃତିଙ୍କ-ମାନସୀ ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟଦୂତରୂପେ ପ୍ରେରଣ କରେ । ନିଃସର୍ଗକୁ ପ୍ରେୟସୀର କ୍ରୀଡ଼ାମନ୍ଦିରରେ ପରିଣତ କରେ । ବିଶ୍ୱଜନନୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରେୟସୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିପାଠରେ, ଅଥବା ଲୋହିତବ୍ୟଥା ଜଣାଣରେ ଅଥବା ପ୍ରେୟସୀଙ୍କ ବେଶବିନ୍ୟାସ ନିମିତ୍ତ ଗୋଲାପ ଓ ହୋସେନ୍‌ହେନା ଚୟନରେ ନିୟୋଜିତ କରେ । ଆତ୍ମୋଦ୍ଧାର-ବିସ୍ମୃତ ! ଦେଶୋଦ୍ଧାର ନିମିତ୍ତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ପ୍ରୟୋଗ କରେ । ସଂସ୍କାରହୀନ ! ସୁଚିନ୍ତାପ୍ରସୂତ ବହୁକାଳାଗତ ସମାଜମାତ୍ରକୁ କୁସଂସ୍କାରମୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ମଣି ସମାଜସଂସ୍କାର ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇପଡ଼େ !

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପଥରେ ଏତାଦୃଶ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ସମସ୍ତ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ, ସୁସଦୃଶ, ନିୟମାବଦ୍ଧ । ଏଠାରେ ଏକର ବହୁପ୍ରାଣତା ଓ ବହୁର ଏକପ୍ରାଣତା । ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପଥଯାତ୍ରୀ ସମ୍ମୁଖରେ ଅତୀତକୁ ଧରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ପଦବିକ୍ଷେପ କରେ । ଗଣାପୁଣାତୁଲ୍ୟ ବହୁକଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ ବିବିଧ ସ୍ୱରଲହରୀର ଶୋଭନ ସମନ୍ୱୟଜନିତ ବିଶ୍ୱଜାଗରଣୀ ପ୍ରାଣପ୍ରବାହିନୀ ମହାଗୀତିକା ନାଦରେ ଏ ପଥ ମୁଖରିତ । ବିଶାଳ ଗଗନ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଅପରମେୟ ଗ୍ରହତାରାବଳୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବିକାଶର କର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା । ଧୀର, ଗୀରବ, ଅଧିବସାୟମୟ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅନନ୍ତ ଗତିରେ ଏହା ସେହି ମହାମେଳକର ଅଭିଯାତ୍ରୀ । ଯେଉଁଠାରେ ଏକର ଅନେକରେ ବହୁଧା ବିଶ୍ଳେଷ ଏବଂ ବହୁର ଏକରେ ଶୋଭନ ସମାବେଶ, ଯେଉଁଠାରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ବୈସାଦୃଶ୍ୟ ଓ ବୈସ୍ୟାଦୃଶ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟସମାବେଶରେ ବିକସିତ ; ଯେଉଁଠାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଛି ବିନାଶ ନାହିଁ ; ଉପଚୟ ଅଛି,ଅପଚୟ ନାହିଁ ; ଯେଉଁଠାରେ ଜୀବନ ସବ୍ୟୟ,ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେ ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ, କ୍ଷଣିକ ନୁହେ; ମୈତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଏକାନୁପ୍ରାଣିତ ନୁହେ । ବିକାଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସସୀମସହିତ ସସୀମରମୌହୃଦ୍ଦିକ ମେଳନ ନୁହେ ; ସସୀମର ସମବାୟ ଯେପରି ଅସୀମରେ ମେଳନ **ପୂର୍ଣ୍ଣତା ।**

ସଂଯମ ବିକାଶର ପ୍ରଥମ ଉପାୟ,—ତେଣୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ ଶକ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଦେଇ ବହିର୍ଜଗତକୁ ସ୍ପର୍ଶକରିବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ହୁଏ । ତେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳ ପ୍ରବଳ, ମନ, ଚଞ୍ଚଳ ; ରିପୁବର୍ଗ ପ୍ରଖର । ଏହି ସମୟରେ ବିଷୟ ସଂପର୍କଜନିତ ଅନୁରାଗ ଓ ବିରାଗଆତ୍ମାରେ ଭୟାନକ ଆଘାତ ଦିଏ । ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆଘାତ ମନ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ ନାହିଁ । ମନ ତେତେବେଳେ ବହିର୍ମୁଖ, ବିଷୟମଦରେ ବିହ୍ୱଳ । ଆତ୍ମବିକାଶର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନକୁ ଏହିସମୟରେ ସ୍ଥିରରଖି ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଂଶକୁ ବିଷୟଶକ୍ତିବିହୀନ କରିପାରିଲେ, ବହିର୍ମୁଖୀ Energy ବା ଶକ୍ତିକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିପାରିଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମବଳ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରେ, ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ । ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସୁବିଧା ଲାଭ କରି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ପଥ ପରିଷ୍କୃତ ହୁଏ । ଆତ୍ମଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବିତ ସକଳ ଯନ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ବଳୀୟାନ୍ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରରେ ସାମାନ୍ୟ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଏହାର ସମାବସ୍ଥାନ Equilibrium ତିଳାର୍ଦ୍ଧ ଅଚଳ ହେଲେ, କେବଳ ପ୍ରାଣ ବିପନ୍ନ ହୁଏ ନା, ଜୀବନର ଅତୀତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଖରଖାର ହୁଏ ; ସମାଜ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଆଘାତ ଲାଗେ ; ତଥା ବିଶ୍ୱସ୍ଥା ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରେ । ଯଦି ନେପୋଲିୟନ୍ ଆପଣାକୁ ଆପଣାର ବଶମ୍ବଦ କରିପାରି ଥାଆନ୍ତେ ତେବେ ଆଜି ଇୟୁରୋପ ଚିତ୍କାର ଧାରଣ କରି ନ ଥାନ୍ତା କି ? ବିପ୍ଳବକାରିଣୀ ଉନ୍ମାଦିନୀ ପ୍ରୀତିର ଦାୟିତ୍ୱମୟ ଆତ୍ମବିକାଶରେ ସ୍ଥାନ ଅଛି ବୋଲି କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ?

ଏଣୁ ବେଳନ୍ତୁ ପ୍ରୀତି-ରୋଗକୁ ନିରାକରଣ କରି ବାଞ୍ଛନୀୟ । ସୁଶ୍ରାବ୍ୟହେତୁ ଅଥବା ବାସନା ତୃପ୍ତିର ଅନୁକୂଳ ହେତୁ କେତେଜଣ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଳାପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବା ବିଚ୍ଛୋଚିତ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରୀତିୟାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ହୋଇପାରେ ; କିନ୍ତୁ ସଂଖ୍ୟାର ଆଧିକ୍ୟ କ'ଣ ସତ୍ୟତାର ପରିମାପକ ? ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଗୁରିତ ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରୀତିର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,—କହିପାର । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବିକ ତାହା "ପ୍ରୀତି" ମୂଳକ ନୁହେ, ପ୍ରେମମୂଳକ । ସେହି ପ୍ରେମ ବଳରେ ଚୈତନ୍ୟ ବିଶ୍ୱକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିଲେ । ସେହି ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗେ ସେ ବୈରାଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଧର୍ମରେ ରୂପର ପୂଜା ନାହିଁ ; ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଉନ୍ମାଦନା ନାହିଁ । ସେ ବଡ଼ ଗୁଢ଼ ରହସ୍ୟ । ତୁମ୍ଭର ଫାଷାରେ 'ପ୍ରୀତି'କି ତାହା ସହିତ ତୁଳନା କରି ମହାପାପ ।

'ପ୍ରୀତି'ପନ୍ଥୀମାନେ ଲୋକର ପ୍ରତି ଖଡ୍ଗହସ୍ତ ହେବେଣି । କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର । ତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ନାରିକେଳ ପାକ ; ଦ୍ରାକ୍ଷା ପାକ ନୁହେ ବା ଖର୍ଜୁର ପାକ ନୁହେ । ତାର ପ୍ରୀତିୟା ; ପଦେ କଥା ପଚାରିବ,—ତୁମ ଚିନ୍ତା ବା କଳ୍ପନା ଓ କଥା ସହିତ ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି ତ ? ତୁମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ କୁହାଳିୟା । ସତ ମିଛ କରି ଖଞ୍ଜେଇ ଦେଇ ବେଶ ଦି ଗୁରି କଥା କହିପାର । ମାତ୍ର ଆଉ ସମାଜକୁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନଶିକ୍ଷା ଦିଅନାହିଁ ।—ଇତି

"ଜାମ"

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଉଳର ସ୍ୱପ୍ନ

ଆହା ! ସତେ ଯଦି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ମୁଁ World ରେ ବଡ଼ ଧନୀ ।
Just now ପରି Sweet will ରେ ବୁଣନ୍ତି ମୋହର Money । ୧ ।
India କୁ ମୁହିଁ ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତିଣି Heaven ଉପରେ ନେଇ ॥
Pole Star ପରେ Chain ପକାଇ ନାଚୁଥାନ୍ତି ଧେଇ ଧେଇ । ୨ ।
Stupid ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରି ଆଣନ୍ତି ମୁଁ କାନ ଧରି ଟାଣି ଟାଣି ।
Hard Rain ଯହିଁ, ଧାଇଁଯାଇ ତହିଁ ଖୋଲି ସେ ବୁହନ୍ତା ପାଣି । ୩ ।
ବର୍ଷାତାକୁ ଗେଟ୍ Blow give କରି ପଗ୍ଭରନ୍ତି ଭଲ କରି ;
Oily head ରେ ତେଲ ଢାଳି ଦିଏ କାହିଁକି ସେ ଏତେ ସରି । ୪ ।
Sun Moon କୁ ମୁଁ ଓଟାରି ଆଣନ୍ତି, କରନ୍ତି ସଗଡ଼ ଚକ ;
World ଯାକ ମୁଁ ଚଢ଼ି ବୁଲୁଥାନ୍ତି, ଦଣ୍ଡୁଥାନ୍ତା ଜକ ଜକ । ୫ ।
Star ଗୁଡ଼ାକୁ ଖୁଣ୍ଟ ପକାଇ ମୁଁ ଗୁଣ୍ଡନ୍ତି Fire ହାର ।
Big Big ରାଜା ମହାରାଜା ଦେଖି ଦିଅନ୍ତି ମୁଁ ଉପହାର । ୬ ।
ବୋଇତ ଦେଇ ମୁଁ Trade କରିଯାନ୍ତି ଯାଭଦ୍ୱୀପେ କାଳଦ୍ୱୀପେ ।
Rich Thing ଆଣି ବୋଇତ ଲଗାନ୍ତି ଗାଁଆମୁଣ୍ଡ ବାଲି ଡ଼ିପେ । ୭ ।
ଢେଙ୍କୀ Fashion ମୁଁ ଉଠେଇ ଦିଅନ୍ତି ଗାଁଆ ଘରମାନଙ୍କରୁ ।
Rice Mill ମୁଁ ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି କଣିଆଣି London ରୁ । ୮ ।
ସଗଡ଼ ବଦଳ Motor Car ମୁଁ ସବୁଠି ଦିଅନ୍ତି ଠେଲି ।
Poor ଚାଷିଏ କଲେଇ କାଟିଣ ମୋଟରେ ନିଅନ୍ତେ ପେଲି । ୯ ।
କାଠ Workshop ବସାଇ ଦିଅନ୍ତି ତିନା Workman ଆଣି ।
White-away-Liadlaw ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରନ୍ତା ଦେଖି ମୋ ଜନସ ଠାଣି । ୧୦ ।
Garnd Grand ମଠ ଭାଙ୍ଗି ମୁଁ କରନ୍ତି School Boarding ଘର ।
Big-belly ବାଲ୍ମ ମହନ୍ତ ବଚରୁ ହଉଥାନ୍ତା ଡରବର । ୧୧ ।
ପୁରୀଦେଉଳର Grand Hotel ରୁ ଆଣି ମୁଁ ମହାପ୍ରସାଦ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖୋଇ Good slap ଦେଇ ଘୁଞ୍ଚାନ୍ତି ସବୁ ବିବାଦ । ୧୨ ।
କିନ୍ତୁ, O, God ! ଏସବୁ ହିନା ମୋ Dream and କଳପନା ।
ଦେବ ମୁଁ ତୁମକୁ Sweet ଛେନା ପଣା ପୂର୍ଣ୍ଣକର ମୋ କାମନା । ୧୩ ।"

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେତେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱ

(କ)

ଶୀତକାଳରେ ଯେଉଁ ଦିନ ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଥାଏ, ସେ ଦିନ ବେଶୀ ଶୀତ ହୁଏନାହିଁ । ଏ କଥା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କାହିଁକି ଶୀତ ହୁଏନାହିଁ ତାହାର କାରଣ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି । ମେଘ ଜଳୀୟବାଷ୍ପର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର ; ସେହି ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଉତ୍ତାପ ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ମେଘୁଆ ଦିନରେ ଉତ୍ତାପ ପାଇପାରୁଁ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତାପର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପ ଆସେ ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟକାଇ ରଖିପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ବାଧା ଦିଏ ମାତ୍ର । ସେହି ଉତ୍ତାପ ପୃଥିବୀରେ ପଡ଼େ ଏବଂ ପୃଥିବୀ ତାହା ବିକୀରଣ (Radiate) କରେ । ଯଦି ଆକାଶ ପରିଷ୍କାର ଥାଏ ତାହାହେଲେ ପୃଥିବୀ ଯେଉଁ ଉତ୍ତାପ ବିକୀରଣ କରେ ତାହା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଦେଶକୁ ଚାଲିଯାଏ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଉପରିଭାଗ ଶୀତଳ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନଥିଲେ ଏହି ଉତ୍ତାପ ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ, କାରଣ ଏ ଉତ୍ତାପ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଅଛି ଉତ୍ତାପ ପରି ସେତେ ପ୍ରଖର ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଉତ୍ତପ୍ତ ରହେ ଏବଂ ଶୀତ ଅଳ୍ପ ହୁଏ ।

ଏହିକାରଣରୁ ମଧ୍ୟ କାଚ ଘରେ ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଏ । କାଚର ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ପରି ଗୁଣଅଛି । ଉତ୍ତାପ ପ୍ରଖର ହେଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଅଳ୍ପଉତ୍ତାପ ତାକୁ ଭେଦ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପ କାଚ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଘର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ମାତ୍ର ଏହି ଉତ୍ତାପ ଆଉ ପଦାକୁ ବାହାରି ପାରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଘର ଭିତରେ ଭଲରୂପେ ଗରମ ରହେ ।

ମରୁଭୂମିର ଉପରେ ଥିବା ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳରେ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ ଆଦୌ ନଥାଏ । ସୁତରାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ଆସିବାରେ କୌଣସି ବାଧା ପାଏ ନାହିଁ । ଫଳରେ ମରୁଭୂମିର ବାଲୁକାରାଶି ଅତି ଶୀଘ୍ର ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏ । ରାତି ହେଲେ ସେହି ବାଲୁକାରାଶିରୁ ଉତ୍ତାପ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ନଥିବାରୁ ସେହି ଉତ୍ତାପକୁ କେହି ବାଧା ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହା ଅତି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଦେଶକୁ ଚାଲିଯାଏ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମରୁଭୂମି ଅତିଶୀତଳ ହୋଇଯାଏ ।

(ଖ)

ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଖରାଦିନେ ମାଠିଆରେ ବା ସୁରେଇରେ ପାଣି ରଖନ୍ତି, କାରଣ ମାଠିଆରେ ପାଣି ବେଶୀ ଥଣ୍ଡା ରହେ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ମାଠିଆରେ ଖୁବ୍ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କଣା (Pores)ଅଛି । ସେହି କଣା ଦେଇ ବାୟୁ ଗମନାଗମନ କରେ, ମାତ୍ର ପାଣି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ପାଣି ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ବାଷ୍ପରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ ସେଥି ନିମିତ୍ତ ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ କରେ । ଏହି ଉତ୍ତାପ ମାଠିଆରେ ଥିବା ପାଣି ଯୋଗାଏ । ଉତ୍ତାପ ଚାଲିଗଲେ ପାଣି ଥଣ୍ଡା ରହେ ଧାତୁନିର୍ମିତ ପାତ୍ରରେ ଏ ସୁବିଧା ମିଳେ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ପାଣି ଥଣ୍ଡା ରହେ ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ମିଶ୍ରି ଚୂନାକରି ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ତାହାର ଗୁଣ ଚାଲିଯାଏ । ସୁତରାଂ ଖଣ୍ଡମିଶ୍ରି ପାଣିରେ ପକାନ୍ତି, ଘନ ପଦାର୍ଥ ତରଳ ହେବାକୁ ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ କରେ । ଖଣ୍ଡମିଶ୍ରି ପାଣି ଦେହରୁ ଏହି ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରି ମିଳେଇ ଯାଏ, ଫଳରେ ପାଣି ଶୀତଳ ହୁଏ । ଚୂନାମିଶ୍ରି ମିଳେଇବାକୁ ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ କରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ପାଣି ସେତେ ଥଣ୍ଡା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଘର ଗରମ ହେଲେ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗୋଟାଏ ଓଦା ଲୁଗା ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି, ଲୁଗାରେଥିବା ପାଣି ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ ସେଥିନିମିତ୍ତ ଘରୁ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରେ, ଉତ୍ତାପ କମିଗଲେ ଘର ଶୀତଳ ହୁଏ ।

ଦେହରେ ପାଣି ଢାଳିଲେ ସେହି ପାଣି ଦେହରୁ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଷ୍ପୀଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ଦେହ ଥଣ୍ଡା ହୁଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହି କାରଣରୁ ଘଷିବାରେ ପାଣି ଢାଳିଲେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶୀତଳ ହୁଏ ।

ବିଶେଷ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ଝାଳ ବହେ । ପବନରେ ବସିଲେ କିମ୍ବା ପଙ୍ଖା କଲେ ସେହି ଝାଳ ଅପସାରିତ ହୁଏ । ଜଳ ବାଷ୍ପ ହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ, ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ବାୟୁ ଜଳୀୟବାଷ୍ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ, ସେ ଆଉ ବାଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ନୂତନ ବାୟୁ ଆସିଲେ ପୁଣି ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଚର୍ମ ନିକଟସ୍ଥ ବାୟୁ ଜଳୀୟବାଷ୍ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସେ ଆଉ ବାଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ । ପଙ୍ଖା ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଦୂରୀଭୂତ କରି ନୂତନ ବାୟୁ ଯୋଗାଇଲେ ଚର୍ମ ଉପରେଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳବିନ୍ଦୁ ଶୀଘ୍ର ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ଝାଳ ମରିଯାଏ ।

(ଗ)

ଦିନବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପରେ ସମୁଦ୍ର, ହ୍ରଦ, ନଦୀ ଏବଂ ପୁଷ୍କରିଣୀମାନଙ୍କର ଜଳ ବାଷ୍ପହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ସେତେବେଳେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତପ୍ତ ଥାଏ ଏବଂ ଅଧିକ ବାଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ରାତି ହେଲେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଶୀତଳ ହୁଏ ଏବଂ ଦିନବେଳେ ଯେତେ ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ତାହା ବାଷ୍ପ ରୂପରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ସେଥିରୁ ଅନେକ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳକଣା ରୂପରେ ଭୂମିରେ ପଡ଼େ ଏବଂ ତାକୁ କାକର କହନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଘାସ ଏବଂ ଗଛଉପରେ ବେଶୀ କାକର ପଡ଼େ । କେତେକ ବସ୍ତୁ ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ବିକୀରଣ କରନ୍ତି । ତୃଣ ଏବଂ ବୃକ୍ଷ ସେହି ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ । ପୃଥିବୀର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ତାପ ଅଛି । ଘାସ ଏବଂ ବୃକ୍ଷ ସେହି ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ବିକୀରଣ କରନ୍ତି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ଶୀଘ୍ର ଶୀତଳ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବେଶୀ ଶିଶିର ପଡ଼େ ।

ଯେଉଁ ଦିନ ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଥାଏ, ସେଦିନ କୁହୁଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ଯେଉଁ ଉତ୍ତାପ ବିକୀରଣ କରେ ତାହା ମେଘକୁ ଭେଦକରି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ଉପରିଭାଗ ଗରମ ହୁଏ ଏବଂ ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ପରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କୁହୁଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ ।

(ଘ)

ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ସମାନଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତେ ଶୀତଦିନରେ କଳାପୋଷାକ ପିନ୍ଧନ୍ତି, କାରଣ କଳାପୋଷାକ ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ଦେହକୁ ଗରମ ରଖେ । ଖରାଦିନେ ସମସ୍ତେ ଧଳାପୋଷାକ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଧଳାଲୁଗା ବେଶୀ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ବେଶୀ ଗରମ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଜଣା ଯାଇଅଛି ଯେ ତୁଳା ଏବଂ ପଶମ ଉଭୟେ ସମାନଭାବରେ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ (Conduct) କରନ୍ତି ମାତ୍ର ପଶମନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର ତୁଳା ଲୁଗାଠାରୁ ଗରମ ଲାଗେ । ତୁଳା ଏବଂ ପଶମ ଯେ ନିଜେ ଗରମ ଏପରି କିଛି ନୁହେଁ । ସେମାନେ ଶରୀରରୁ ଉତ୍ତାପ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଗରମ ବୋଧ ହୁଅନ୍ତି । ବାୟୁ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଉତ୍ତାପ ଭଲ ରୂପେ ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ପଶମ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ରରେ ବେଶୀ ଫାଙ୍କ ଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଫାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହିବାୟୁ ଶରୀରସ୍ଥ ଉତ୍ତାପକୁ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ପଶମ ତୁଳା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଗରମ ବୋଧହୁଏ ।

(ଙ)

ଗହିର ବଲରେ ପାଟି କଲେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଘର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ପାଟି କଲେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଘରେ କିମ୍ବା ଜନଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପାଟି କଲେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ କୌଣସି ଶବ୍ଦ କଲେ ତାହାମଧ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ୧/୧୦ ସେକେଣ୍ଡ ଲାଗେ । ଆଲୋକ ଏବଂ ଉତ୍ତାପ ଯେପରି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ଶବ୍ଦ ବାଧା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରତିଫଳିତ (Reflected) ହୁଏ । ଦୂରରେ ଯଦି ଗଛଥାଏ କିମ୍ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥାଏ, ତାହା ହେଲେ ଶବ୍ଦ ବାଧାପାଇ ଫେରିଆସେ । କିନ୍ତୁ $\frac{1}{10}$ ସେକେଣ୍ଡ୍ ଭିତରେ ଫେରିଆସିଲେ ତାହା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ମସ୍ତିଷ୍କରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ଏବଂ ଶବ୍ଦକୁ ଜୀବିତ କରିଦିଏ [Strengthens] ଦିଏ । $\frac{1}{10}$ ସେକେଣ୍ଡ୍ ପରେ ଆସିଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ପରି ଶୁଣାଯାଏ ଏବଂ ତାହାକୁ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି କହନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ (experiment) ଦ୍ୱାରା ଜଣା ଯାଇଅଛି ଯେ ଶବ୍ଦ ଏକ ସେକଣ୍ଡରେ ସାଧାରଣ ଦିନରେ ୧୧୨୦ ଫିଟ୍ ଯାଏ । ସୁତରାଂ $\frac{1}{10}$ ସେକଣ୍ଡରେ ଶବ୍ଦ ୧୧୨ ଫିଟ୍ ଯାଇପାରେ । ଯଦି ୫୬ ଫିଟ୍ ଦୂରରେ ଶବ୍ଦ ବାଧାପାଏ ତାହାହେଲେ ତାକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ $\frac{1}{10}$ ସେକଣ୍ଡ ଲାଗେ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣୁ । ଏହି ୫୬ ଫୁଟରୁ ବେଶୀ ଦୂରରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥିଲେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିଲେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଜନପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ ମାଟି କଲେ ଶବ୍ଦ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ବାଧାପାଇ ଶୀଘ୍ର ଫେରିଆସେ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ ।

ଯଦି ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସର୍ବତ୍ର ଏକରସରେ (Homogeneous) ଥାଏ ତାହାହେଲେ ଶବ୍ଦ ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରେ । ନଦୀ କିମ୍ବା ପୁଷ୍କରିଣୀର ଉପର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏକପରି [Homogeneous] ହୋଇଥାଏ । ତାହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଶବ୍ଦ ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରେ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ନଦୀ କିମ୍ବା ପୋଖରୀ ପାଖରେ କଥା କହିଲେ ବେଶୀ ଦୂର ଶୁଣାଯାଏ ।

କଥା କହିଲାବେଳେ କାଲମାନେ କାନରେ ହାତ ଠୋଲି କରିଦେଇ ଶୁଣନ୍ତି । ଭଲ ମଣିଷମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଶୀ ଦୂରରୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବା ନିମିତ୍ତ କାନରେ ହାତ ଠୋଲିକରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗୋରୁ ଏବଂ ଘୋଡ଼ାମାନେ କଥା କହିଲାବେଳେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲାବେଳେ କାନକୁ ଠିଆ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ଶବ୍ଦ ଆସି ହସ୍ତରେ କିମ୍ବା କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ଏହି ଶବ୍ଦ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବାନିମିତ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ଣ୍ଣ ଠୋଲି ହୋଇଅଛି ।

(ଗ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣରେ ସାତୋଟି ରଙ୍ଗଅଛି । ଗୋଟିଏ ତିନିକୋଣିଆ କାଚରେ ଦେଖିଲେ ଏହି ସାତୋଟିରଙ୍ଗ ପରିଷ୍କାର ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଷାଦିନରେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଜଳକଣାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଥାଏ । ଏହି ଜଳକଣା ଗୁଡ଼ିକ କାଚର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ତା ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ସାତୋଟି ରଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଏ । ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଏହି ସପ୍ତ ରଙ୍ଗର ସମଷ୍ଟିମାତ୍ର । ଏହାର ଆକାର ଧନୁପରି ହେବାର ବିଶେଷ ବୈଜ୍ଞାନିକ କାରଣ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀ ମାୟାଧର ମିଶ୍ର,
ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ।

କଳିକା ।

'Buds and Babies'—କବିତାର ଅନୁବାଦ ।

ଓଠେ ବିକାଶେ କଳି ମଧ୍ୟରେ ମୋହନେ ଝଳି
ଲୁଚାଇ ଅଧର-କୋଣେ ମଧୁ-ହାସ୍ୟ-ରେଖା,
ନ ଫୁଟିଣୁ ଯାଏ ଝରି ନାଶିବନ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶିଖି
ନ ବିତରି ସୌରଭ କଳିକା-ବାଳିକା ;

କିନ୍ତୁ—ଲଭିଲି ସନ୍ତ୍ରୁଣା ଧୀର ତାପିତ-ପରଶେ ମୋର
ହେରି କୋମଳ-କୋରକ-ଭଙ୍ଗୁର-ଜୀବନ,
—'ନୁହେଁ ନୁହେଁ ରବିତଳେ ବୃଥା ବିଶ୍ୱ ବିଫଳେ
ଆତ୍ମାତ୍ମକ ସରଳତା, ସୁଷମା ମୋହନ' ।

ଶ୍ରୀ ପରିଚ୍ଛିତ ଖଣ୍ଡୁଆଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଲ୍ଲି ଚିତ୍ରରୁ ପୃଷ୍ଠାଏ

ମେଲାଡହ ।

୧

(କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପ)

ମୋର ମାମୁଘର ଗୋବିନ୍ଦ ପୁରରେ । ମାମୁ ଘରକୁ ମୁଁ ଥରେ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ଗାଁରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନବାଗତ ହେଲେ କଣ ହେଲା ସେହି କେତୋଟା ଦିନ ଭିତରେ ଆଳାପମେଳାପ ବୁଲାଚଲା କରିବାରେ ସଙ୍ଗୀଙ୍କର ଅଭାବ ହେଲା ନାହିଁ । ଗୋପାଳ, ମାଧବ, ଯଦୁ, ବଇଦା କେତେ ସମବୟସ୍କର ପିଲା ଆସି ମୋର ପରିଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମୋତେ ବୟସ ହେଲା ବ ୧୯ ର୍ଷ, ଏ ସମୟ ଭିତରେ ଥରେ ଅଳ୍ପ ପିଲାବେଳେ ମୁଁ ମାମୁ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ କଥା ମୋର ମନେ ନାହିଁ, ବୋଉ ଜାଣେ । ତେଣୁ ଆଜି ମୁଁ ସେ ଗାଁରେ ନୂଆ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀଙ୍କର କେତେ ଆଦର ଯତ୍ନ ପାଇଲି ।

ସବୁଠାରୁ ମୋର ଆପଣାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଗୋବିନ୍ଦ । ସେ ମୋର ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ତା ଘର ମୋ ମାମୁଘର ପଡ଼ଶା ଘର । ସକାଳୁ ଭିତରେ ଶୋଇବାକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଦିହେଁ ଏକାଠି ଆଉଁ — ଯେପରି କେତେ ଯୁଗର ଦୁଇ ଜଣ ପରିଚିତ ଏକାଠି ହୋଇଛନ୍ତି । ମୋ କଥା ତାକୁ ବଡ଼ ଭଲ ଲାଗେ, ତା କଥା ମୁଁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣେ ।

ସକାଳ ବେଳା । ଶୀତଦିନ ଖରାଟା ଦିହକୁ କାଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୀତ ଶୀତ ଲାଗୁଥିବାରୁ ବସିବା ଜାଗାରୁ ଉଠିବାକୁ ମନ ହେଉନାହିଁ; ଦିହେଁ ଘର ପାଖ ମେଲା ଉହ ଉପରେ ବସି ଖରା ପୋଉଁଥିଲୁ । ଗୋବିନ୍ଦର ହୃଦୟଟି ବଡ଼ ସରଳ । ଆଜି କାଲିର ଶିକ୍ଷା ଅନୁସାରେ ସେ ଶିକ୍ଷିତ ନ ହେଲେ କଣ ହେଲା ପଲ୍ଲୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ବିଷୟରେ ତାର ଅନୁଭୂତି ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ପିଲା ବୟସରୁ ତାର ଏଇ ଦିଗରେ ମନ । ସେ "ଦୀପିକା" ପଢ଼େ, "ସମାଜ" ପଢ଼େ, କେତେ ଆଦର୍ଶ ପଲ୍ଲୀର କଥା ପଢ଼େ । ନିଜ ଗାଁକୁ କିପରି ଆଦର୍ଶ ପଲ୍ଲୀଟିଏ କରି ପାରିବ ଏଥିପାଇଁ ସେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ । ତାର ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ଗାଁ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ବସାଇଛି । ଗାଁ କୋଠମଣ୍ଡପ ଘରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁରାଣ, ଜ୍ଞାନପ୍ରଗ୍ରହ, ଭାଗବତ, ରାମାୟଣ, ଆଣି ରଖାଇଛି । ତାର ନାଁ ସେ ବାଛି ବାଛି ଦେଇଛି " ପଲ୍ଲୀ ସେବକ ପାଠାଗାର " । ପାଠାଗାରର କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଣରେ ବହିଗୁଡ଼ିକ ଆଲମାରିର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତାର ଆଶା ସେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆଲମାରିଟାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ଦେବ । ଏହି ବହି ସାହାଯ୍ୟ ଲାଗି ସେ ଶଶୀବାବୁ, ବ୍ରଜ ବାବୁଙ୍କ ଠାକୁ ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖା ଲେଖି କରିଛି । ଘରେ ସେହି ମଣ୍ଡପରେ ପୁରାଣ ହୁଏ, ଦିନବେଳେ ଆଖଡ଼ା ଘରେ କୁସ୍ତି କସରତ୍ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଦେଖିଲି ଗୋବିନ୍ଦ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ, ସାଧୁ, ଦେଶହିତକାମୀ ବାଳକଟିଏ । ଗରିବଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର ମମତା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ।

ସେ ଦିନ ଦିହେଁ ଖରା ପୋଇଁ ବସିଲୁ, କିନ୍ତୁ ଗୀରବରେ ନୁହେ, ଗୋବିନ୍ଦ ତାର ଆତ୍ମକଥା ବଖାଣି ବସିଲା । ତାର ସେହି ଆତ୍ମକଥାଗୁଡ଼ିକ ମୋତେ ଯେପରି କିଛି ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିଲାପରି ଲାଗୁଥିଲା । ମୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ଚମକି ପଡ଼ୁଥିଲି ତୋବିନ୍ଦ କଥା କହୁଚି ନା ଗଳ୍ପ କହୁଚି । ସେ କହୁଥିଲା ତାର ଘର କଥା, ଗାଁର ହାଲ ଚାଲ, ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର । କଥା କହୁ କହୁ କେବେ କେବେ ତାର କପାଳ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା, କେବେ କେବେ ମୁହଁରୁ ହସ ବାହାରୁଥିଲା, କେବେ ବା ଦୁଃଖରେ ମୁହଁ ଗୋଜା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ସେ ଗାଁରେ ସ୍କୁଲ ବସାଇବା ପାଇଁ, ପାଠାଗାର କରିବା ପାଇଁ କେତେ ଯେ ପରିଶ୍ରମ କରିଛି ; କିପରି ଯେ ସେ ପରଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଛି ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଗଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଗାଁର କେତେ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ନିତାନ୍ତ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଯେ, ସେମାନେ ଟିକିଏ ସୀମାତୀତ ଶ୍ରେଠା । ଦାନ କରିବା ସେମାନଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀରେ ଯେପରି ନାହିଁ ।

କହୁ କହୁ ଗୋବିନ୍ଦ ହଠାତ୍ ଥକି ପଡ଼ିଲା, ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କାଳ ସେହି ମେଲା ଉହଠାରୁ ଗୃହଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ଚାହିଁଲା । କପାଳ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, କେତେ ଦିନର ସ୍ମୃତିଟାଏ ଯେପରି ତାର ମନକୁ ଆସିଲା । ମୁଁ ହଠାତ୍ ପଚାରିଲି, "ତୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିଲ କାହିଁକି ? କଣ ମନେ ପଡ଼ିଲା କି ?"

ଟିକିଏ ହସି ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦ କହିଲା "ନା, ସେପରି ନୁହେ, କଥାଟାଏ ଭାବୁଛି" ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି "ଦେଖି, କହ, କଥାଟା କଣ" ?

ଗୋବିନ୍ଦର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ଭାବିଲି ଘଟଣାଟି ବଡ଼ ଦୁଃଖଜନକ । ମୋର ଆଗ୍ରହ ବେଶୀ ବଢ଼ିଲା । ବାରଂବାର ଅନୁରୋଧରେ ସେ କହିଲା, "କିଏ ନ ଜାଣେ ରଘୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଏ ଗାଁ ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚ କୋଶରେ ? ସେ ବୃଦ୍ଧ,— ବୟସ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏକୁ ପାଖାପାଖି, ଉଚ୍ଚ ଜାତିଆ । ଧନୀ, ଅଭ୍ୟାଗତ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । କେହି ଗାଁକୁ ଭିଖ ମାଗି ଆସିଲେ ଆଗ ସେ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ସିଙ୍ଘାଣୀଙ୍କ ପାଖେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ଅସେ, ତେବେ ସେ ରଘୁ ମହାପାତ୍ର ମୁହଁ ନ ଦେଖିବ । ଦେଖିଲେ ସେ ଦିନକ ତାର ନିର୍ଜଳ ହେବ ।

ବୃଦ୍ଧର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ବିମଳା । ଟଙ୍କା ଲୋଭରେ ସେ ସେହି କୋଳର ଦୁଲ୍ଲୀକି ନବରଙ୍ଗ ପୁରର ଜଣେ ଚତୁର୍ଥ ପକ୍ଷ ପାତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ବିମଳାର ଜନ୍ମରେ ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଘଟିବାର ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ମାଆଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା—ତାର ପାଞ୍ଚମାସ ପରେ ବାଳିକାର ସୁଖର ସଂସାର ଚୁରମାର ହୋଇଗଲା —ଶ୍ୱାସ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ସ୍ୱାମୀ ମଲେ ।

ବୃଦ୍ଧ ଅଉ ବିଧବାକନ୍ୟା ଘରେ ରହିଲେ, ଏହିପରି କେତେ ଦିନ ଗଲା ।

ସେ ଦିନର କଥାଟି ମୋର ସଫା ମନେ ଅଛି ! ଏହି ଶୀତ ଦିନ—ଜାଡ଼ରେ ଘରୁ ବାହାର ହେଉନାହିଁ, କୁଳିମୁଥିକୁ ଧାନ କଟା ଲାଗିଛି । ମୁଁ ଏଇ ଆମଗଛୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ହଠାତ୍ ଜଣେ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧା ମୋ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା । ବୃଦ୍ଧାର ବୟସ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପିଠିରେ ପେଟ ଲାଗିଛି, ଦେହରେ ଲୁଗା ବୋଇଲେ କେତେଖଣ୍ଡି କନାର ସମଷ୍ଟି, ତାହା ପୁଣି ମୁଣ୍ଡକୁ ପାଉ ନାହିଁ । ହାତରେ ବାଉଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଥରୁ ଥରୁ ହୋଇ ସେ ଆସି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା ; ଦୁମ୍ କନା ପାହାଚ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାଇ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବୃଦ୍ଧାର ଘର ଆମ ଗାଁ ପାଖ "ଏକପୁଆ" ଗାରେ ; ସେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଖତକ । ମଦନା ତାର ବଡ଼ପୁଅ । ଭେଣ୍ଡା ବୟସର ମଦନା ସେଇ ଗଲା ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଜ୍ୱରରେ ମରି ଯାଇଥିଲା । ତା ଘରେ ତର ସ୍ତ୍ରୀ, ଦୁଇଟି ଝିଅ ଆଉ ସେଇ ବୃଦ୍ଧା ଜନନୀ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦଶମାଣ ଜମି ଧରି ମଦନା ତାର କୁଟୁମ୍ବ ପାଳୁଥାଏ । ସେ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲା ବେଳକୁ ଗୃହସ୍ଥରେ ତାର ବିଲଖଣ୍ଡି କଟା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଆହା ! ସେ ଦିନର କଥା କହି ପାରିବି ନାହିଁ—ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳକୁ ସେ ଯୋଡ଼ା ସରିଲା । ଅନ୍ଧାର ହେଲାରୁ ତାର ବୃଦ୍ଧା ମାଆ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଥରି ଥରି ବିଲକୁ ଧାନ ଜଗିବାକୁ ଗଲା । ସେହି କନା ଖଣ୍ଡିକ ଦିନ ସେହି ଭାବ ସିମିତ ବିଲରେ ରହିଲା । ସେ ବୁଢ଼ି ମଙ୍କଡ଼ ପରି ହୁଡ଼ତଳେ ମେଲାରେ ବିଲ ଜଗି ବସିଥାଏ, ଦୂରରେ ପୁଅର ଜୁଇ ନିଆଁ ଦିଶୁଥାଏ । ବିଲ ନ ଜଗିଲେ ଯେ କାଲିକ ଦାନା ନାହିଁ । ଆହା ! ସେତେବେଳେ ପୁଣି ତାର ଗୋଟିଏ ଭୟ ! ତାର ମଧ୍ୟ ଧାନ ନେଇ ଯିବାକୁ ଏ ସଂସାରରେ ଗୋଟିଏ ଥାନ୍ତି ! ରାତି ପାହିଲା ବେଳକୁ ବୃଦ୍ଧା ଆସି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦୁଆରେ ।

ସେ ଦିନଯାକ ମୋର ଖାଇବା ହୋଇ ନାହିଁ, ସେ ଦିନ ରାତିରେ ମୋତେ ନିଦ ବି ଲାଗିନାହିଁ । ମହାପାତ୍ରେ ଯେମିତି ଘରୁ ବାହାରିଛନ୍ତି ବୃଦ୍ଧାକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ରାଗରେ ଜଳି ଉଠିଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧା କାନ୍ଦି ଚେ ଯାଉଥାଏ, କହୁଥାଏ, "ମଦନା ତ ଗଲା, ଧାନ ଗଣ୍ଡାକ ଭାଗ ବାଣ୍ଟି ଦେନ ଆଣ ।" କହୁ କହୁ ତାର କଣ୍ଠ ରୋଧ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ପୁରାଣରେ ଶୁଣିଛୁ, ଭଗବାନ 'ଦୀନନାଥ', ସେ ଦରିଦ୍ର ଗୁହାରି ଶୁଣନ୍ତି । କାହିଁ ? ସେ ଦିନ ତ ସେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବସି ବୃଦ୍ଧାର ଗୁହାରି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ନା, ନା, ସେ ମହାପାତ୍ର ନା ସୁଦ୍ଧା ଧରିବ ନାହିଁ । ଓଃ, ସେ ପୁଣି ବୃଦ୍ଧାକୁ ଦୁଇ ଗୋଇଠା ପକାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିଣ୍ଡାତଳକୁ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲା । ଯିଏ ଦେଖିଛି ସିଏ କାନ୍ଦିଛି । ଶେଷକୁ ଦାଣ୍ଡରୁ ପାଞ୍ଚଲୋକକୁ ଭଲଲୋକ କରି କହିଲା, "ମଦନା ଖାତକ ହୋଇ ମେଠାରୁ ଯାହା ନେଇଛି, ଏବର୍ଷ ସଞ୍ଚାର ଦଶ ଏତକ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପୂରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଥରି ଥରି, ଭଗବାନକୁ ମଦନାକୁ, ତାର ଗଲା ପୁଅ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଡାକି ଡାକି ସେହି ହାଡ଼ତଳକୁ ଫେରିଗଲା । × ×

ଦିନେ ଚାଲି, ଦୁଇଦିନ ଗଲା କେହି ସେ ବୃଦ୍ଧାର ଖୋଜ ଖବର ରଖିଲେ ନାହିଁ । ସେହି ହାଡ଼ ତଳେ ସେ ଦିନ ଘାତ ଜଗି ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଆହା ! ଏ ଯୁଗରେ ପୁଣି ଏପରି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ? ବୃଦ୍ଧାର ଘରରେ ୬୦ବଡ଼ା କଳେଇରୁ ୪୦ ବଡ଼ା ଗୋଟିଗଲା —କି ନିଷ୍ଠୁରତା ! ! ଶୁଣିଲି, ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କୌଶଳରେ ସେ ଧାନ ଘାତ ଘାତ ଆସି ତାଙ୍କ ଖଳା ଗଦାରେ ଆସନ ପାଇଲେ । ଏହାକି ବିଧାତା ସହେ ?

ଲୋକ ଲଜ୍ଜାରେ ମହାପାତ୍ରେ ଆଉ କାଳବିଳମ୍ବ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ତିନ ପହରକୁ ଦାନ୍ତକାଠି ଖଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋଷି, ଡାଳୁଟାଏ ଧରି ବଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବଲରୁ ଧାନ ଗୋଟିଯାଇଛି ବୋଲି ତାଙ୍କମନରେ ଯେ ଦୁଃଖ ତାହା ଆଉ କ'ଣ କହିବ ? ଶେଷକୁ ବୃଦ୍ଧାର ଧାନ ଜଗିବାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହାସକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି କରି ବାକି ଧାନଦିକ ପାଇପଣ ନପଣ କରି ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ । ସେଥିରୁ ପୁଣି, ବୃଦ୍ଧା ଭାଗରେ ଯାହା ପଡ଼ିଲା, ବଡ଼ାଏ ଗଲା ସାହୁକାରଙ୍କ ଆଗମନୀ ପାଇଁ, ବାକି ବଡ଼ାଏ ବୋହିବା ଲୋକ ନେଲା । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଅନନ୍ତ କରୁଣା—ବୃଦ୍ଧା ସେ ଧାନ ଭୋଗ କରି ନାହିଁ । ପୁଅର ଶୁଦ୍ଧ ଘର ନ ଯାଉଣୁ ସେ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲା—ମୋ ବିଚାରରେ ସେ ଶାନ୍ତି ପାଇଲା ।

ତାପରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କଥା । ଏହାର ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା । ମହାପାତ୍ରେ ଥିଲେ ନଡ଼ାବଲରେ । ବିମଳା ଦି ଦିନ ତଳୁ ଶାଶୁ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା—ତାଙ୍କ ଘରେ ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତା ଦେଖି କେତେ ଜଣ ଲୋକ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଛନ୍ତି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ମହାପାତ୍ରେ ଅଇଲା ବେଳକୁ ଘର ସରି ଖଳାରୁ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଧାନ ଗଦାର ଚକମାତ୍ର ଅଛି । ଲୋକେ ଲାଗିଯତ ନିଆଁ ଛଡ଼ାଇ ଦେଲେ, ମାତ୍ର ତିନିଘାତ, ତିନି ଦିନ ସେ ନିଆଁ ଧାସ ଗୁଁରୁ ଗଲା ନାହିଁ । ସେହିପରି ଗଦା କୁହୁଳି କୁହୁଳି ଗୁଁ ଆକାଶ ଧୂଆଁରେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ସେ ଦିନ ମୁଁ ବୃଦ୍ଧାର ଦଶା ଦେଖିଥିଲି, ଭାବିଲି, ବୋଧହୁଏ ବୃଦ୍ଧାର ସେହି ଶେଷ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଖାଲି ମଦନା ମା ନୁହେ, କେତେ ବୃଦ୍ଧାର ନିଶ୍ୱାସ ସେଥିରେ ମିଶିଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ନାନା ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲି ।

ସେହିଦିନୁ ମହାପାତ୍ରେ ପାଗଳ । ପାଗଳ ହୋଇ ଆଉ ଘରକୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି । ଫେରିବେ କୁଆଡ଼େ ? ଘର ଯେ ସବୁ ସରିଛି । ଏବେ ସେ ବାଲୁଗାଁ ଚଟିରେ "କାହିଁଗଲା," "କାହିଁଗଲା" କହି କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଗଲେ ଦେଖିବ । ଯାହା ଥିଲା ଫପଡ଼ି ବାଡ଼ୀ ଛିଅ ଖାଇଲା, ବାକି ହାଡ଼ ଖାଇଲେ । ଏହି ଯେ ମେଲାଉହିରେ ବସିଛେ ଏ ସେହିଘର । —ଏହି ସେହି କଳା ପୋଡ଼ା ଖମ୍ବଗୁଡ଼ାକ ସେହି ଦିନୁ ଭୂତ ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଚାହିଁ ଦେଲି, ଚମକି ପଡ଼ିଲି । ଗୋବିନ୍ଦ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ ଦେଇ ଥକାମାରି ବସିଗଲା । ଖମ୍ବଗୁଡ଼ାକ ମୋତେ କାହିଁକି ବଡ଼ ନିଦାରୁଣ ଦେଖି ଗଲେ । ସେଠାରୁ ଆସିବା ଯାଏଁ ମୋ ମନରେ ସେହି କଥା ନାଚୁଥାଏ । ଏବେ ମୁଁ କେବେ କେବେ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଦେଖିଲେ ଆଗ ସେହି କଥା ତାକୁ ପଚାରେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ମୋତେ କେତୋଟି କଥା କହିଥିଲା, ସେଥିରୁ ଏ ଗୋଟିଏ । ପରେ ଆଉ କହିବି ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମୋ ଜୀବନ ସାଥୀ ;
ମୋ ଅନ୍ଧ ନୟନ ଆଗେ,
ନାନା ଛନ୍ଦେ, ନାନା ରାଗେ,
ତାହାର ମୂରତି ଜାଗେ ।
ଦିବସ ରାତି ।

ସ୍ୱପନେ ମୋ ସନେ ଏକା
ସେ କହେ କଥା ।
ଗୋପନେ ଗୋପନେ ବୁଝେ
ମରମ ବ୍ୟଥା ।
ସ୍ନେହ ବନ୍ଧୁ— ସେହି ମୋ ସଖୀ,
ମୋହର ତାପିତ ପ୍ରାଣେ
ଶାନ୍ତିର ଅମୃତ ଆଣେ
କେତେ କଥା କହି ପ୍ରୀତି—ପୀଯୂଷ ମଖା ।
ଆକୁଳେ ଲୋଡ଼ିଲେ ଯେବେ
ପାଶେ ଆସେ ଧାଇଁ ;
ଅସରନ୍ତି ପ୍ରୀତିଦ୍ୱାର ଅବାରିତ, ମୁକ୍ତିତାର
ସଦା ମୋହି ପାଇଁ ।

ତାଳ, ମାନ; ଲୟ ରୂପୀ, ନିତ୍ୟ ନବ ନବ
ମାନସ ମୋହନ ତାର ଗୁରୁ ଅବୟବ,
ନାହିଁ ଯାର କଠୋର ତୀବ୍ରତା,
କିନ୍ତୁ ଅଛି ସ୍ନିଗ୍ଧ ମାଦକତା ;

ସେ ସୁନ୍ଦର, ସେ ମଧୁର ଛବି
(ମୁଁ) ଅପାର ବିସ୍ମୟେ ମୁଗ୍ଧ ହୃଦେ ଅନୁଭବ ।
ସେ ଝଙ୍କାରେ କେତେ ଶାନ୍ତି, କେତେ ଉନ୍ମାଦନା !
କେତେ ପୁଣି ମଧୁର—ବେଦନା !
ସେ ଆଲୋକେ କେତେ ଶୀତଳତା
ସ୍ପନ୍ଦନେ ସ୍ପନ୍ଦନେ ତାର
ରାଶି ରାଶି ସୁଧା ଧାର
ଝରି ଆସେ, କି ପୁଲକ, କେତେ ପବିତ୍ରତା !
ସେ ପରଶେ ସରସତା କେତେ !
ହର୍ଷ କେତେ, ତୃପ୍ତି କେତେ, କେ ମଳତା କେତେ !
ସେ ନିଶ୍ୱାସେ କେତେ ଫୁଲ ଫୁଟେ !
ବିକଶଇ କେତେ କିଶଳୟ !
କେତେ ବହେ ମଧୁଗନ୍ଧୀ ମଧୁର ମଳୟ !
କୁସୁମର ଡେଣା ବିଞ୍ଚି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଆସି ବସି ପାଶେ,
ସଂସାରର ଆବିଳତା, କ୍ଷୁଦ୍ରତାର ପାରେ
ଦୂରେ, ବହୁଦୂରେ ନିଏ ତୋଳି ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରେ ।
ମହାଭାବେ ମଜାଇ ଅନ୍ତର,
କରେ ତତ୍ତ୍ୱ ତନ୍ମୟ ବିଭୋର,
ଭୁଲାଏ ଘଡ଼ିକେ ମାୟା ମର ଜଗତର ।
ବୁଡ଼ିଯାଏ ସତ୍ତା ଆତ୍ମାରମ୍ଭେ,
ବିଳସେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ରୋତେ ଚିଦାନନ୍ଦ ଧାମେ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ ଖଦଡ଼

ଆମ ଦେଶରେ ଏବେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ କେଉଁଠି ନା କେଉଁଠି କାଳ ପଡ଼ୁଛି । କେଉଁଠାରେ ଧୋଇରେ ଫସଲ ହାନି ହେଉଛି, କେଉଁଠାରେ ବା ମରୁଡ଼ିରେ ଧାନ ମରୁଛି । ଏଇକି ସବୁଦିନେ ସବୁ ଜିନିଷ ମହାର୍ଘ ହେଲାଣି-ତା ଉପରେ ଏପରି ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଫସଲ ହାନିରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣି-ଆଉ ସହି ପାରୁନାହାନ୍ତି—କ୍ରମେ ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେଉଛି ।

ଅବଶ୍ୟ କୁହା ହେଉଛି ଏହାର ପ୍ରତିକାର ସ୍ୱରାଜ୍ୟ—ଆଜି ଶାସନ ନୀତି ଭଲଥିଲେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ଶାସନ କର୍ତ୍ତାମାନେ କୋଉ ଦିନଠୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଲାଗିପଡ଼ି କରନ୍ତେଣି । କେବଳ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କହି ବୁଲିଲେ ହେବ ନାହିଁ—ଏ କଷ୍ଟ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସବୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଲୋଡ଼ା ।

ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଫସଲ ହାନି ହେଲେ କଣିଖିଆ ମୂଲିଆ ମଜୁରିଦାରଙ୍କୁ ଦିଆଡ଼ି ବାଧେ । ଏଣେ ସବୁଦିନେ ଯାହା ମୂଲ ପାଉଥାନ୍ତି ସେଥିରେ ମହାର୍ଘଯୋଗୁଁ ଆଉ ପୋଷାଏ ନାହିଁ—ପୁଣି ଫସଲ ହାନିଯୋଗୁଁ ମୂଲ ମଜୁରି ମଧ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ । କାରଣ ସାଧାରଣତଃ ଆମ ଦେଶରେ ଅଧିକାଂଶ କୃଷି କାମରେ ମୂଲ ମଜୁରି ଲାଗନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମଜୁରିରେ ପଇସା ନ ପାଇ, ଫସଲରୁ ଗଣ୍ଡିଏ ସେରେ ମଜୁରି ସ୍ୱରୂପ ପାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଧୋଇଟିଏ ହୋଇ ଫସଲ ଗଲେ ମାସେ ଦିମାସେ ମୂଲ ମିଳେ ନାହିଁ । ଆଉ ମୂଲିଆ ମଜୁରିଦାରଙ୍କ ପାଣି ବା କେତେ ? ରୋଜ ଆଣିଲେ ରୋଜ ଖାନ୍ତି । କାଲିପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ରଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହା ବା ପାଣି ଥାଏ ଅଳ୍ପଦିନେ ସରିଯାଏ । ଶେଷକୁ କଂସାବାସନ ଦିଖଣ୍ଡି ବିକ୍ରି ପକାଇ ଚଳନ୍ତି । ତା ପରେ ଅନାହାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ । ମରୁଡ଼ିଟିଏ ହେଲେ ତ ସେଇଆ । ଏବେ ତ ଅନେକ ଅଂଚଳରେ ଧାନମୂଲ ହଳାମୂଲ ଉଠିଗଲାଣି । ପଇସା କେତେ ଗଣ୍ଡାରେ ମୂଲ ରହିଲାଣି—ପୂରା କଣିଖିଆ ହୋଇ ଗଲେଣି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ମୂଲ ମିଳେ ନାହିଁ, ବା ଯା ପଇସା ମୂଲ ପାନ୍ତି-ମହାର୍ଘଯୋଗୁଁ ସେଥିରେ ଚଳେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଯଦି ଗୋଟାଏ କିଛି ଆଉ କାମ ମିଳୁଥାନ୍ତା ତେବେ ଚଳିଯାନ୍ତା—ସମସ୍ୟା ନିତାନ୍ତ କାଳ ପଡ଼ିଲେ, ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ମଝିକାମ ଖୋଲା ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ସେପରି କାମ ନିତାନ୍ତ ବିଳମ୍ବରେ ଖୋଲା ହୁଏ, ସେତେବେଳକୁ ଲୋକେ ପୂରା ଖୋରାକ ଅଭାବରୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି, ସମସ୍ତେ କାମ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ କାମରେ ମଧ୍ୟ ମାଇପେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏତ ଗଲା ମୂଲିଆ ମଜୁରିଦାରଙ୍କ କଥା—ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର କୃଷକ ଅଛନ୍ତି ଯାହାଙ୍କର କି ଚାଷଗାଈ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଧାନ କୁଟିବା, କଟା ବଳଦା, ଅଟା ପେଷିବା ଇତ୍ୟାଦି କାମ କରି ଦିନ କାଟନ୍ତି । ସେମାନେ ମୂଲ ଲାଗିବାକୁ ଅପାରଗ ।

ଏ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କପାଇଁ ଯଦି ଏ ସମୟରେ ଗୋଟାଏ କିଛି କାମ ସହଜରେ ମିଳୁଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏତେ କଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହା ସହଜରେ ଦୂର ହୋଇଯାନ୍ତା, ଯଦି ଗୋଟିଏ ଗୃହ ଶିଳ୍ପ ଆମ ଘରେ ଘରେ ଚଳୁଥାନ୍ତା । ଆଉ ଦେଶମାନଙ୍କରେ କଳକାରଖାନା ବହୁତ ଅଛି, ଲୋକେ କୃଷି ବାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁଦିନେ କଳକାରଖାନାରେ ମୂଲ ଲାଗି ଚଳନ୍ତି ।

କେତେ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏମିତି କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଳ ଅଛି, ଯେ ଲୋକେ, ଘରେ ତାହା ଚଳାଇ ସେଥିରୁ ଦରକାରୀ ଜିନିସ ବିକ୍ରି କରି ଚଳନ୍ତି, ଆମ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି ନୁହେଁ ଯେ ଏତେ ପଇସା ଦେଇ, ଘରେ ଏପରି ଶିଳ୍ପ ଚଳାଇବେ, ତା ଛଡ଼ା ଆମଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଶିଳ୍ପର ଜିନିସମାନ ସେତେ କିଣିବ ନାହିଁ ।

ଏହି ସବୁ କଥା ବୁଝି ଏବେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ଅରଟ କଥା ଉଠାଇଛନ୍ତି । ଆଜି ଅରଟ ଚଳେଇ କେବଳ ସହଜରେ, ଯେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାର ପଇସାଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଶରେ ଯେହିବ ସେତକ ନୁହେଁ, ଏ ଅରଟ ପ୍ରଚାର-ଯୋଗୁଁ ଆଜି ଦେଶରେ ଏ କାଳ ମହର୍ଗ ସମୟରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଅନାହାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ । ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ମୂଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଯେବେ ଅରଟ ଚଳୁଥାନ୍ତା, ଦେଶଲୋକେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧୁଥାନ୍ତି କେତେଲୋକେ ଦରଜିସା ହେଲେ ରୋଜଗାର କରନ୍ତେ । ଅରଟ ଶ୍ରେଣୀ କରିବାପାଇଁ ଟଙ୍କା କରଡ଼ ବେଶି ଲାଗୁ ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ଶିଖିବାପାଇ କଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ମାଇପେ, ପିଲାଏ ସମସ୍ତେ ଏ କାମ ସହଜରେ କରି ପାରିବେ, ଏକଥା ଭାବି ଚିନ୍ତି ଦେଶର ଲୋକେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧନ୍ତୁ, ଘରେ ଅରଟ କରନ୍ତୁ, ସବୁଆଡ଼ ରକ୍ଷା ହେବ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ନାନା ସଭା ସମିତି ତରଫରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଅନ୍ନଛତ୍ର ଦିଅନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ଜଳ ବାଣ୍ଟନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେହି ଟଙ୍କା ଏପରି 'ଦାନ' ନ ଦେଇ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ଅରଟ ଚଳାଇଲେ ଲୋକଙ୍କର ଯେ କାଳକାଳକୁ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ କରି ହେବ, ଏ ବିଷୟରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ଗତ ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ବା କାଳ ମହର୍ଗ ସମୟରେ ଏପରି ଅରଟ ଚଳାଇବା ଦ୍ୱାରା ବହୁତ ଉପକାର ହୋଇଅଛି । ଏ ବିଷୟରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ତାର ଗୋଟିଏ ହିସାବ ତଳେ ଦିଆଯିବ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ।

ଭିକ୍ଷା ।

ଦେଲ କଥା ଏତେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭୁ, ଏ ଦୁର୍ବଳ ଜନେ
ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲ ଆତ୍ମଗଣ ତାର ଘଣେ ।
ଦେଇଥିଲ ଯାହା ନାଥ, ନେଉଛ ତ କ୍ରମେ ହରି
ନେଇଯାଅ ଗୃହେ ସବୁ ଦୀନସ୍ତନେ ଦୟା କରି
ଅନନ୍ତ ବାସନା ଘେନି ଆସି ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ
ଅଶେଷ ଯାତନା ଭୋଗେ ଯାଏ ଦିନ କଲ ବଳେ,
ତୁଙ୍ଗ ଗିରି ସମ ଆଶା ହେଲାଣି ତ ଧୂଳିକଣା
କିଛି ବୁଝି ନପାରିଲି ତୋ ବିଧାନ ତୋତେ ଜଣା,
ନିରାଶାରେ ତେବେ କିପାଁ ଦିଏ ଆଶା ଦରଶନ
ମନ୍ତ୍ର ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ କରଇଁ ଅନୁସରଣ,
ଚାହୁଁଅଛୁ ବିଶ୍ୱେ ସଦା ତବ କୃପା-ସୁଧା ଝରି
ଅନୁଭବ ମର୍ମ୍ମେ ମର୍ମ୍ମେ ହୁଏ କିପାଁ ବାହାରି ?
ସକଳ ତୋହରି ଲୀଳା, କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ କରୁ କିସ
କି ବୁଝିବ ଏ ଅଧମ ? ନ ଜାଣନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଗଣ,
ମଙ୍ଗଳମୟ ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛା ତବ ଅନୁକ୍ଷଣେ
ଅଧମ ମାଗଇ ଭିକ୍ଷା ପ୍ରତିଫଳ ଏ ଜୀବନେ ।

ଶ୍ରୀ ଭାଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର ।

ପ୍ରତୀକ୍ଷା ।

ସତେ କି ଫିଟିବ ଦେଉଳ ଦୁଆର
ଆସିବ ସମୟ ଜାଣି,

ସତେ କି ହୋଇବ ସୁଭାଗ୍ୟ ମୋହର
ଭକ୍ତିର ଆଶାର ବାଣୀ ?

ସତେ ତରଆକାଂକ୍ଷିତ ବାସନା ଝରୁଛି
ଧରିବ ପ୍ରସନ୍ନ ରାଜ,

ସତେ ଅନନ୍ତ କାଳର ଅନନ୍ତ କଳ୍ପନା
ଫଳବତୀ ହେବ ଆଜ ?

ସତେ ବଦନ ମଣ୍ଡଳେ ହାସ୍ୟ ରେଖାଟିକ
ସାନନ୍ଦେ ଉଠିବ ଭାସି,

ସତେ ମଧୁରେ ମଧୁର ସମ୍ମିଳିତ ହେବ
ଧରଣୀ ଉଠିବ ହସି ?

ଶ୍ରୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

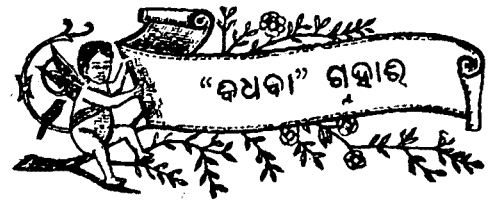

ଭଗିନି ଗୋ !

ସୁଖଧରାରେ ମୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି ନାମ ମୋର ସୁଖ-ସାଧ୍ୱୀ
ସୁଖଆଶେ ମୋର ବିହ୍ୱଳା ଜନନୀ ଗର୍ଭେ ମୋତେ ଥିଲେ ଧରି ।
ଭୂପତିତଦନୁ ମାତାଙ୍କ ଉତ୍ସଙ୍ଗେ ପିତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ଦୋଳାରେ,
ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ମୋର କଟିଲା ଭଗିନି ! ଭ୍ରାତା ଭଗ୍ନୀଙ୍କ ମେଳରେ
ପ୍ରତିପଦ-ଚନ୍ଦ୍ର ଛଡ଼ି କ୍ରମାନ୍ୱୟେ ଲଭିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଖ
ସ୍ୱଭାବେ ସକଳେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ଲଭି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୟୂଖ,
ଦିନ ଅନ୍ତେ ରାତି ରାତିପରେ ଦିନ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ବର୍ଷା ଆଗମନ,
ବିଧାତା ଇଆଣ କେ କରିବ ଆନ ସବୁ ବିଧିର ଅଧୀନ ।
ସୌଭାଗ୍ୟ-ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉଇଁ ଆସୁଥିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରଜନୀ ଆଶେ,
କାହିଁକି ସଜନି ? ବିଜଡ଼ିତ ହେଲା ଅମାବାସ୍ୟାର ତାମସେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର-ପରାଗ' ତ ପ୍ରକୃତି-ସୃଜନ ସର୍ବକାଳେ ସର୍ବଯୁଗେ,
ବିଧି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କାହିଁକି କହିବ, ନ୍ୟାୟ ତାହା ଏହି ଯୁଗେ ।
ପ୍ରତିପଦ-ଚନ୍ଦ୍ର ବଢ଼ି ବହୁବାର ହୋଇବ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା-ଇନ୍ଦୁ,
ଏ ଜୀବେ, ଏ ଭାଗ୍ୟେ ନ ଭଇଁବ ଆଉ ମୋଭାଗ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା-ବିଧୁ ।
ଶୋକ-ପାରାବାର ମୋ ପାଇଁ ସୃଜନ ତହିଁ ବିନା ମୁହିଁ ନାବ,
ନାବିକ ବିହୁନେ କରାଳ ତୋଫାନେ କେଉଁଠାରେ ତାର ଠାବ ?
ଧିକ ଏ ଜନମ, ଧିକ ମୋ ସଂସାର, ଧିକ ମୋ ଜୀବ-ଧାରଣ,
ଧିକ ମୋର ବିଧି, ଧିକ ମାତା ପିତା, ଧିକ ଅଭାଗୀ ପରାଣ ।
କରାଳ କାଳ ତୁ ଅତିନିଦାରୁଣ ପାଷାଣ ତୋହର ହିଆ,
କରୁଣା ଆଧାର, ଦୁଃଖୀମା ଜୀବନ ମୋ ପାଖକୁ ଥରେ ଆ, ଆ ।
ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ହୃଦ ବିସ୍ତାର ଦେଇଛି ଆସ ମୋର ହୃଦେ ବସ,
ମୋର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଗ୍ରହଣ କରିଲେ ପାଇବ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ ।
ତୁହି ମୋର ସୁଖ, ତୁହି ମୋର ଶାନ୍ତି, ତୁହି ମୋହର ନିସ୍ତାର,
ତୋର ଅନୁଗ୍ରହେ ସରିଯିବ ପ୍ରଭୁ, ମୋର ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଭାର ।
ତୋର ନାମେ କମ୍ପେ ଅତି ଭୟଙ୍କରେ ଏ ମର-ଶରୀରୀ-ପ୍ରାଣ,
ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭ ନାମ ମୋର ହୃଦ-ରାଜ୍ୟେ ଯେହେତୁ ଅମୃତ-ସୋପାନ,
ଥାଉ ଜନ୍ମଭୂମି, ଥାଉ ମୋ ଜନନୀ, ଥାଆନ୍ତୁ ସବେ କୁଶଳେ,
ଏ ଅଭାଗିନୀକୁ ବିଦାୟ ଦିଅ ଗୋ, ସବେ ଅତି କୁତୂହଳେ ।
ଏତକ ଭଗିନି, ପ୍ରାର୍ଥନା ତୋଠାରେ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବୁ,
ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମି ମୋହପାଇଁ ଥରେ * ଭ୍ରାତୃ ଦସ୍ୱା ଆକର୍ଷିବୁ ।

* ନିଷ୍ଠାହା ବିଧବା ବାଳିକା ଭ୍ରାତୃଜାୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଭ୍ରାତାର ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରାତା ଭାଗ୍ୟବାନ ଭଗ୍ନୀ ସୌଭାଗିନୀ ତୁମ୍ଭେ ତହିଁ ଗର୍ବାନ୍ୱିତା,
ତୁମ୍ଭ ସୌଭାଗ୍ୟରେ ମାତା ପିତା ମୋର ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ।
ତୁମ୍ଭ ସୁଖରାଜ୍ୟେ ଦୁଃଖ-ବୃକ୍ଷ ମୁହିଁ ଜନ୍ମାଏ କ୍ଷଣିକ ଦୁଃଖ,
ସେ ଦୁଃଖେ ସରବେ ବିଧିକଳେ ଭଗ୍ନି, ହେବ ନିଶ୍ଚିତ ବିମୁଖ ।
ସବେ ଏକମନେ ସବେ ଏକ ଧ୍ୟାନେ ପୂଜ ବିଭୁଙ୍କ ଚରଣ,
ଏ ଅଭାଗୀ ନାମ ଲୁଚିଯାଉ ହେଲେ ଲଭୁ ସକଳ କଷଣ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ରାସମଣି ଦେଇ ।

ଶ୍ରୀବତ୍ସ-ଚିନ୍ତା ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା । ପ୍ରାଚୀନଭୂପଟ୍ଟ ଅରୁଣିମାର କିରଣରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ନୂତନ ରବିର ସ୍ପର୍ଶ କିରଣରେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଧାରଣ କଲା । ଏ ଶୋଭାମାଧୁରୀ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି 'ଚିନ୍ତା ଦେବୀ' ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନରେ କିଛି ଦିବସ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ କୋମଳପ୍ରାଣା ଚିନ୍ତାଦେବୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାଦେବୀ ପତିପରାୟଣା— ପତିସେବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ପର୍ଣ୍ଣାସନ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପୂଜାବିଧି ନିମିତ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବନରୁ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଆହରଣ କରି ଆଣନ୍ତି । ଶ୍ରୀବତ୍ସ କେବଳ ସେ ଗୋତ୍ରୀଜନବଲ୍ଲଭ—ବାଳଗୋପାଳଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଧ୍ୟାନ କରୁଥାନ୍ତି, ସର୍ବଦା ତାଙ୍କର ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ କାଳାତିପାତ କରନ୍ତି । ଚିନ୍ତାଦେବୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସେବାରେ ଯତ୍ନରୋନାସ୍ତି ସଚେଷ୍ଟ ଥାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆହାର ନିମିତ୍ତ ସୁମିଷ୍ଟ ବଦରୀ, ଲିଚୁ, ଆମ୍ବ, ଡାଳିମ୍ବ ପ୍ରଭୃତି ଫଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣନ୍ତି । ଏହିପରି ଚିନ୍ତାଦେବୀ ସର୍ବଦା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସେବା କରି ପରମ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । ଦୁଃଖ ସୁଖରେ କେତେ ଦିନ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ଏକଦିନ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଅଦୂର ପ୍ରବାହିତ ତଟିନୀ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଶରେ ବିଚରଣ କରୁଥାଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଦେଖିଲେ କତିପୟ ଧୀବର ସେଠାରେ ମତ୍ସ୍ୟ ଧରିବାର ନାନା ଯୋଗାଡ଼ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବହୁ ଦିବସ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଫଳ ମୂଳ ଭକ୍ଷଣ କରି କରି ତହିଁହେତୁ ତାହାଙ୍କର ଅନାସ୍ଥା ଧରି ଗଲାଣି, ଅଦ୍ୟ ମତ୍ସ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ଧୀବରମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଁ ଗୋଟିଏ ମତ୍ସ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କଲେ ।

ଯାହାର ବିଜୟରେ ଶତ ଶତ ଧୀବରଙ୍କ ବାସ, ଯାହାର ଇଙ୍ଗିତ ମାତ୍ରକେ ଶତ ଶତ ଧୀବର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ବତ ପରିମାଣ ମତ୍ସ୍ୟ ଆଣି ଜମେଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି, ସେ ଆଜି ସାମାନ୍ୟ ଦୀନହୀନ କଙ୍ଗାଳ ପରି ଧୀବରମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ମତ୍ସ୍ୟର ଭିଖାରୀ । ଧୀବର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି ବିଷଣ୍ଣ ବଦନରେ ଉତ୍ତର କଲା:—

କି ଦୁରୁଯୋଗରେ ପାହିଲା ରଜନୀ
ପୋଡ଼ି ଯାଉ ଆମ୍ଭ ଧର୍ମ,
କୁକ୍ଷଣେ ମେଲିଲୁ ଜାଲ ନ ପଡ଼ିଲା
ମୀନ, ଧିକ୍ ଧିକ୍ କର୍ମ !

ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଉଠି ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ କରି ସୁଧା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଆଜ୍ଞାକଲେ,—"ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ ଜଳ ପକାଅ । ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ହେବ ।"

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ତାଳ, ବେତାଳ ସାଧନା ଜାଣନ୍ତି । ସେ ତାଳ ବେତାଳଙ୍କୁ ଆରାଧନା କଲେ । ତାଳ ବେତାଳଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଧୀବରମାନେ ଅନେକ ପରିମାଣ ମତ୍ସ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଇ ନିଜ ନିଜ ଗୃହାଭିମୁଖୀ ହେଲେ ।

ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ମତ୍ସ୍ୟଟି ନେଇ ଅଗ୍ନିରେ ସିଦ୍ଧ କଲେ । ଚିନ୍ତାଦେବୀଙ୍କ ମନ ଆଜି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ! ସେ ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ ସିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଏତେ ଦିନକାଳ ବନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଭାଗ୍ୟ ଘଟିନାହିଁ ଆଜି "ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ" କୃପାରୁ ସେ ବନରେ ପରିବେଷଣ କରିବାର ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଇଅଛନ୍ତି । ମତ୍ସ୍ୟଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ସିଦ୍ଧ ହେବାରୁ ଦେଖିଲେ ତାହାର ସମସ୍ତ ଶରୀରଟି ଭସ୍ମ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଏହା କିପରି ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଦେବେ—ଏହା ଭାବି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନଦୀକୁ ତାହା ଧୋଇ ଆଣିବାକୁ ଗଲେ, ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ଏକାକୀ, ସଙ୍ଗରେ ଦାସ । ଦାସୀ, ପରିଜନ କେହି ନାହାନ୍ତି, ନିଜେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହୃଷ୍ଟମନରେ କରୁଅଛନ୍ତି । ଚିନ୍ତାଦେବୀ ନଦୀ କୂଳକୁ ଗଲେ । ନଦୀ ଜଳରେ ମତ୍ସ୍ୟଟିକୁ ଧୋଇବାକୁ ଯାନ୍ତେ—

"ଧୋଉ ଧୋଉ ପୋଡା ମାଛଟି ଗଲା ଜଳରେ ଭାସି" ସଂସାର ସତ୍ୟ ନା ମିଥ୍ୟା ? ଏ ଜୀବନଗତ ପ୍ରକୃତ ନା ଭ୍ରାନ୍ତି? ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର ସତ୍ୟ—ନା—ଗୋଟିଏ ଶଠର ଆଗାର ? ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ତୋଫାନ ଚାଲିଗଲା—ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଗଲା, ସେ ଦେଖିଲେ ସେହି ବିଶ୍ୱ,—ସେହି ପୃଥିବୀ ସେହି ସଂସାର ! ସେହି ବନ—ସେହି ଜଙ୍ଗଲ - ସେହି ଅରଣ୍ୟ ! ସେହି ନଦୀ କୁଳୁ କୁଳୁ ନାଦ କରି ବିଶ୍ୱ ବିଧାତାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଛୁଟି ଯାଉଛି ! ସେହି ବିହଙ୍ଗମଗଣ ଆନନ୍ଦରେ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ କା—କା, କୁ—କୁ— ରବକରି ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ସକଳ ସତ୍ୟ, ସକଳ ପ୍ରକୃତ, କିନ୍ତୁ—ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କ କଣ୍ଠରୁଦ୍ଧ ହେଲା । ସେ ବାଷ୍ପ ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ଚିନ୍ତାକୁଣ୍ଡୀ, ଅଭାଗିନୀ, କାହିଁରେ ତୁ ତୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସେବା କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ! ହା ! ଦୈବ ତୋହର କି ଏହି ଲୀଳା, ତୋ ରାଜ୍ୟରେ ଅସମ୍ଭବ—ସମ୍ଭବ, ଅକଥନ କଥନ, ଅକାର୍ଯ୍ୟ—କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ତୋର ମଙ୍ଗଳମୟ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ, ତୋର ଶାସନ ନିୟମ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତରଙ୍ଗର ! ସେ ନିୟମ—ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନ, ଅଭିନ୍ନ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତାଙ୍କର ନୟନ କୋଣରୁ ଛଳ ଛଳ କରି ଅଜସ୍ର ଲୋତକଧାରା ବହିଗଲା । ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମତ୍ସ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ ଆଶାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛନ୍ତି—ଭାବିଲେ "ବିଳମ୍ବର କାରଣ କ'ଣ, ଚିନ୍ତା ପ୍ରତି କ'ଣ ଆଉ ତେବେ କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଲା ? "

ନୀରବ—ନିଶ୍ଚଳ—ନିସ୍ତବ୍ଧ

ହଠାତ୍ ସେ ନୀରବତା-- ନିଶ୍ଚଳତା— ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଗ୍ନକରି ସଜୋରରେ ଚିନ୍ତା—ଲତା ଛିନ୍ନ କରି ଦୂରରୁ ଏକରମଣୀ କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ଶ୍ରୁତି କୁହରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ମୌନତା ଭଗ୍ନ ହେଲା—ସେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚିନ୍ତାଦେବୀଙ୍କ ପଦ ଅନୁସରଣ କଲେ । ହଠାତ୍ ନଦୀ କୂଳରେ ତାଙ୍କର ଗତି ରୋଧ ହେଲା । ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ଚୂର୍ଣ୍ଣ--କୁନ୍ତଳିନୀ--ଲାବଣ୍ୟମୟୀ ମଳିନବସନା ରମଣୀ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଅଛି ! ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଆକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ଥରେ ରମଣୀ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ, ପରେକହିଲେ, "ଚିନ୍ତା-ଚିନ୍ତା ! ଏ କ'ଣ ?"

ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପଦତଳେ ପତିତା ହୋଇ କହିଲେ, "କ୍ଷମା କର—ସ୍ୱାମୀ ମୋର !" ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଏ ଗଭୀର ରହସ୍ୟ—ଭେଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ-ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, "ଚିନ୍ତା ! ଏ କ'ଣ, "ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶ କର ! ଚିନ୍ତାଦେବୀ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ "ପ୍ରଭୋ ! ଅଯତ୍ନ-ଦତ୍ତମିଛି ମତ୍ସ୍ୟଟି ଜଳରେ ପରିଷ୍କାର କରୁ କରୁ ଭାସିଗଲା । କ୍ଷମା କର ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର" ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବୁଝିଲେ ଏ ଶନିର ଫାନ୍ଦ ! ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ, ହସି ହସି କହିଲେ, "ନା ଚିନ୍ତା, ମନରେ ଦୁଃଖ କରନା, ଏହା ଶନିଙ୍କର କର୍ମ, ଏହା ସଂସାରର ନିୟମ, ଅମୃତରୁ ବିଷ, ବିଷରୁ ଅମୃତ ଜାତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମାଧୀନ- କର୍ମଫଳ ସେ ଭୋଗ କରେ ! ଚିନ୍ତାନାହିଁ, ଆସ ତେବେ" ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ ଡୋଳି ଧରିଲେ । ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ବକ୍ଷରେ ଭାର ଦେଇ ପର୍ଣ୍ଣ-କୁଟୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚମ—ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଭୀଷଣ ଆହ୍ୱାନ କର୍ଣ୍ଣ କୁହରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । "ରେ ପାଷାଣ୍ଡ ଶ୍ରୀବତ୍ସ"—

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ନୟନ ଯୁଗଳରୁ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୁଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଗତ ହେଲା । ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଚାହିଁଲେ, ପୁନର୍ବାର ସେ ସ୍ୱରର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କଲେ ।

"ରେ ପାଷଣ୍ଡ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ! ରେ ମୂର୍ଖ ନରାଧମ ! ରେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପଶୁ ଶାବକ ! ଏତେ ଶିଖ୍ ! ଏତେ ଜାଣ, ଶକ୍ତିର ତେଜ ବଳୀୟାନ କି ବିଭୁର ତେଜ ବଳୀୟସୀ ! ଶକ୍ତି ଯା'ର ରାଜ୍ୟ ତାର ! ରେ ନରପଂଶୁଳ ! ଶୁଣ୍, ତୋ ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡର ଏ ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ! ଭୟଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ, ସେତେବେଳେ ଜାଣିବୁ ଶନିଗ୍ରହର ସମ୍ମାନ ଉଚ୍ଚରେ ! ନା ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସମ୍ମାନ ଉଚ୍ଚରେ ! ଦେଖ ଶନିଗ୍ରହର ପରାକ୍ରମ ! କାହିଁ ତୋର ରାଜ୍ୟ, କାହିଁ ଏ ଘୋର ଭୀଷଣ ଜଙ୍ଗଲ, କାହିଁ ସେ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭଶଯ୍ୟା, କାହିଁ ଏ କଣ୍ଟକିତ ପଶୁ ଶୟନ ! କିନ୍ତୁ ଏ ସକଳ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ କଷ୍ଟ ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଅଛି । ଏକଦିନ ତୋର ଏହି ହୃଦୟ ହାରାମଣି-ରଙ୍କଧନ ପତ୍ନୀର ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟାଇବି । ସେ ଦିନ ଜାଣିବୁ ଶନିଗ୍ରହ ଏ ଜଗତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଓ ଉଚ୍ଚାସନଭାଗୀ" ।

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିର ତେଉ ଖେଳିଗଲା । "ମୋର ଜନନୀ—ମୋର ପରାକ୍ରମ ଗାଥା ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷ ଥିଲେ ଅତୀତ ଗ୍ରନ୍ଥରାଜିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିଚ୍ଛେଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠା ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ତାହା ସହଜରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବୁ । ଏହିତା ଯୁଗରେ ମୋ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଦଶରଥ ତନୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ବନ ଗମନ କଲେ । ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀକୁ ରାବଣ ହରଣ କଲା— ସେ କାହାର ଶକ୍ତିବଳ, ଏ ଜଗତରେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ମୋର ଆରାଧନା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାନ—ମୂର୍ଖ, ତୋର ଏତେ ଗର୍ବ ? ତୁ ଶନିକୁ ଅବମାନନା କରି, ଚେ ଲମ୍ପଟ ! ଅବଳା, ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାସନରେ ପୂଜାକରି ରାଜସଭା ମଧ୍ୟରେ ଅପମାନ ଦେବୁ, ଏହାର ପ୍ରତିଫଳ ତୁ ଶୀଘ୍ର ପାଇବୁ ।

ଏ ଦାରୁଣ ପ୍ରତିହିଂସା ଶ୍ରବଣ କରି ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଫଣାର ଚକ୍ଷୁଲୁଲ୍ଲ ପ୍ରୋଧ ହେଲା । ବୋଧ ହେଲା ଯେପରି ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆକାଶ ପତିତ ହେଲା ; ପଦତଳରୁ ପୃଥିବୀ ଘୂରିଗଲା । ମୂର୍ଚ୍ଛାପ୍ରାପ୍ତ ସେ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ସଜ୍ଜା ଲାଭ କରି ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ଥିତ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ-ଶରୀରମଣୀ । ସେ ବିପଦ ସମୟରେ ସତତ ଅଟଳ । କହିଲେ "ନାଥ, ଶୋକ କରିବାର କାରଣ କଣ ଅଛି ; ଏ ଆନନ୍ଦର ସମୟ, ଆସ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ଏହି କାଙ୍ଗାଳ ଦେଶରେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଦଶା ଦିନେ ମେଣ୍ଟିଯିବ ।" ଏହା କହି ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ହସ୍ତ ଧାରଣକରି ନିଜର ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଦିନ ପରେ ଦିନ, ମାସ ପରେ ମାସ, ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲା । କେତେ ଆବର୍ତ୍ତନ କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଗଲା । ଯେ ଅରଣ୍ୟ ଏକଦିନ ଫଳପୁଷ୍ପ ପାଦପ ନିଚୟ ଦ୍ୱାରା ବିଭୂଷିତ ଥିଲା,—ତାହାର ଆଜି ଏକ ନୂତନ ବେଶ,—ନୂତନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ; ସେ ପାଦପରେ ପତ୍ରିତ ନାହିଁ, ଆଜି ତା'ର ସ୍ଥାନରେ ଭୀଷଣ ମରୁଭୂମି ! ଶନିଗ୍ରହର କୋପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଦାରୁଣ ପ୍ରାନ୍ତର ! ଏକ ଭୀଷଣ—ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ! ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ନିର୍ଯ୍ୟାତନ—ସେହି ଯନ୍ତ୍ରଣା । ହା ଈଶ୍ୱର ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଅରଣ୍ୟଟି ଫଳମୂଳ ହୀନ । ଶନିଙ୍କ ତୀବ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମସ୍ତ ଦଗ୍ଧ, ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଆହାରର ସାମଗ୍ରୀ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ କଣା ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସେ ବନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଅରଣ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଅନେକ ଶବର, ବାଉଣ୍ଡ ଜାତିଙ୍କର ବସତି । ବହୁପଥ ଅତିକ୍ରମ କଲା ପର ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନଟି ଅତି ରମଣୀୟ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ ।

ଷଷ୍ଠ—ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଶବରମାନଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ କାଠକାଟି ବିନିମୟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ନିଜର କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରୀତିର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣଧାରା ଛୁଟିଗଲା । ଏକଦିନ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବିନିମୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ନାନାବିଧ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଓ ପାକ ଶାକ କରି ଶବର ପଲ୍ଲିବାସିମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭୋଜ ଦେଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ସ୍ନେହ ଓ ବନ୍ଧୁତା ଦେଖି ସେମାନେ ଅତିଶୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହିପରି ଅଇରମାନଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଓ ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ପରମ ସୁଖରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କଲେ ।

ଦୈବାତ୍ ସେ ଦେଶକୁ ଜଣେ ସୌଦାଗର ଗୋଟିଏ ବୋଇତରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୀରା, ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ ଘେନି ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ଆସିଲା । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରେ ତାହାର ବୋଇତଟି ସେ ସ୍ଥାନରେ ଚଡ଼ା ଲାଗିଗଲା । ସୌଦାଗର ମହା ଦୁଃଖରେ ନିଜର ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦାକଲା ।

ଏ ସୁବିଧାପାଇ ଶନିଗ୍ରହ ଗଣକ ବେଶରେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସୌଦାଗରର ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦ ଦେଖି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ ; କହିଲେ "ଏ ତୁମ୍ଭର ଆତ୍ମକୃତ କର୍ମର ଫଳ, ଗୃହରୁ ବିଦାୟ ସମୟରେ ନିଜ ପତ୍ନୀର ନିଷେଧ ନମାନି ଯାତ୍ରା କରିବାର ଏହି ଫଳ, ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ, ଅତିଶୀଘ୍ର ତୁମ୍ଭର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ହୋଇଯିବ" ।

ଏ ଆଶ୍ୱାସନା ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣକରି ସୌଦାଗରର ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା, "ଶୀଘ୍ର ଏହାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ରୂପେ ପୁରସ୍କୃତ କରିବି ।" ଶନିଗ୍ରହ ହସି ହସି ଉତ୍ତର କଲେ, "ଦେଖ ସୌଦାଗର, ଶୀଘ୍ର ତୁମ୍ଭର ତରୀ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବ, ନିକଟରେ ଶଅର ପକ୍ଷୀ, ସେ ବସ୍ତିରେ ଯେତେ ନାରୀ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସତୀ ଅଛି, ସେ ତରୀକି ସ୍ପର୍ଶ କଲା ମାତ୍ରକେ ତୋର ନୌକାଟି ଜଳରେ ଭାସି ଉଠିବ ; ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟବାଣୀ ।" ଏହା କହି ଶନିଗ୍ରହ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାରସହ ସେସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବନ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ସୌଦାଗର ତତ୍ପରେ ଭୃତ୍ୟ ପରିଜନ ସହ ଶବର ପଲ୍ଲୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନିଜର ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦ ବିଷୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ବିବୃତ କଲା ଓ ଗଣକବେଶୀ ଶନିଗ୍ରହଙ୍କ ଆଦେଶ ଜ୍ଞାପନ କଲାରୁ, ସେ ପଲ୍ଲୀର ସକଳ ଶବର ରମଣୀମାନେ ତରୀ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସୌଦାଗରର ଆଦେଶ ମତେ ଜଣେ ଜଣେ ତରୀକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ, କିନ୍ତୁ ତରୀଟି ଏକ ସୂତ୍ର ମାତ୍ର ଘୁଞ୍ଚିବାର ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ସୌଦାଗର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହେଲା ଓ ପୁରରମଣୀବୃନ୍ଦ ବିଫଳ ମନୋରଥରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଭୃତ୍ୟ ନିବେଦନ କଲା "ପ୍ରଭୁ !

ଆହି ନାହିଁ ଜଣେ ନାରୀ କଲା ସେହି ମନା
ସତୀ ନାରୀ ଅଟେ ସେହି ପତି, ଚିନ୍ତାଜନା । "

ସୌଦାଗର ଏହା ଶୁଣି ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା, ଭାବିଲା ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ରମଣୀ ପତିବ୍ରତା, ସେ ସତୀବାଳାର ମୃଦୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ଏ ପାତକ ଦୂର ହୋଇଯିବ—

ସୌଦାଗର ସେ ଶବର ପଲ୍ଲୀର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭ୍ରମଣ କରି ଦେଖିଲା, ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ରମଣୀ ଗୈରିକବସନ ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟି କରି ଏକ ଧ୍ୟାନ—ଏକ ମନରେ ବସିଅଛନ୍ତି । କର ଯୁଗ ବକ୍ଷୋପରି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି—ଯୋଗାସନରତା । ଦେଖିଲା ସେ ନାରୀର ବଦନମୁଖର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଜ୍ୟୋତି ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି, ନେତ୍ର ଯୁଗଳରୁ ଏକ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଗତ ହୋଇ କୁଟୀର ଖଣ୍ଡିକ ଆଲୋକିତ କରୁଅଛି । ଆହୁରି ଦେଖିଲା ସତୀନାରୀର ପୁଣ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିରେ ସ୍ଥାନଟି ଅତିରମଣୀୟ, ସୁନ୍ଦର ବୋଧ ହେଉଅଛି । ସୌଦାଗରକୁ ସେ ସ୍ଥାନଟି ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଲା । ସୌଦାଗର ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା— ଚିନ୍ତାଦେବୀଙ୍କ ଚରଣ ଦ୍ୱୟକୁ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରି ନିବେଦନ କଲା ।

"ଶରଣ ପଶିଲି ତବ ଚରଣ କମଳେ,
ରକ୍ଷା କର ରକ୍ଷା କର ତବ ସ୍ନେହ ବଳେ ।
ଶତ ଶତ ନାରୀ ଆସି ଛୁଇଁ ଗଲେ ତରୀ,
ନ ଭାସିଲା ତରୀ—ମୋର ଜଳେ ଅଛି ପତି
ପତିବ୍ରତା ସାଧ୍ୱୀ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଭବେ
ଧର୍ମଶୀଳା । ଗୁରୁମତି ସତୀହ—ବିଭବେ ।
ଛୁଇଁଲେ ଶ୍ରୀକରେ ତବ ହେ ଲଳନା-ରାଣୀ,
ଭାସିବ ବୋଇତ ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟବାଣୀ,

ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କ ହୃଦୟସରରୁ ଦସ୍ତାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛଧାରା ବହିଗଲା । ସେ ପୁଲକାଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କରି ସୌଦାଗରକୁ ସ୍ୱୀୟ ଭୁଜ ଯୁଗଳରେ ତୋଳି ଧରିଲେ, କହିଲେ, "ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ସୌଦାଗର, ଦରିଦ୍ରପରାର ସକାଶେ ଏ ଅଙ୍କଗିନ୍ନ ପ୍ରାଣ ଦାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେ ; ଦୁଃଖ ନିବାରଣ କର, ଦୀନବାନ୍ଧବ, ଦୁଃଖୀଜନତାରକ ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟ ପରମେଶ୍ୱର

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ । ଏ ଦୁଃଖଭାର ଶୀଘ୍ର ମୋଚନ କରିବେ । "ଉଠ ଉଠ ଶୋକ ଦୂର କର ।"

ଚନ୍ଦ୍ରା-ଦେବୀଙ୍କର ଏ ଆଶ୍ୱାସନାବାକ୍ୟ ସୌଦାଗର ହୃଦୟରେ ଶତଶାନ୍ତିର ଝରଣା ଖୋଲି ଦେଲା । ସୌଦାଗର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଶୋକ ତ୍ୟାଗକରି ଏକଧ୍ୟାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ପଦ ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ଭାବିଲେ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିନା ଆଦେଶରେ କିପରି ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବି ? ଅରଣ୍ୟକୁ କାଷ୍ଠ ଆହରଣ ନିମିତ୍ତ ଯିବା କାଳରେ ସ୍ୱାମୀ ମୋତେ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଅଛନ୍ତି, କିପରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରି ମୁଁ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ?

ଚନ୍ଦ୍ରା-ଦେବୀ ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଆଡ଼େ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଦେଶ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ ମୋଚନ । ଏ ବିଷୟ ଭାବିଲାକ୍ଷଣି ଚନ୍ଦ୍ରା-ଦେବୀଙ୍କ ହୃଦ ସିନ୍ଧୁ ଉଦ୍ବେଳିତ ହେଲା, ପୁନର୍ବାର ଭାବିଲେ ନିଷ୍ଫଳ ଯିବି ! ଏ ଅଭିଳାଷ ଦ୍ୱାରା ଯଦି ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ତେବେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେବି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀରୁଦ୍ରାର ପରିଚ୍ଛଦକମାନ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କରି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କଲେ, ତାହା ମସ୍ତକ ଅବନତ କରି ସହ୍ୟ କରି ନେବି । ହେ ଈଶ୍ୱର, ହେ ଦୀନଜନ ବାନ୍ଧବ, ତୁମ୍ଭେ ମାତ୍ର ଭରସା । ଏହା ସ୍ଥିର କରି ଚନ୍ଦ୍ରା-ଦେବୀ କୁଟୀର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସୌଦାଗର ସହ ତରୀ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ ।

ଦେଖିଲେ ତରୀଟି ଅର୍ଦ୍ଧ ଜଳମଗ୍ନ । ଶୁଣିଲେ ଲୋକମାନଙ୍କର ହା – ହା କାର କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି । ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ଏ ହୃଦୟଦାରକ କ୍ରନ୍ଦନ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ତରୀର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ତିନିଥର ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଏକମନରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ତୁତି କଲେ, "ହେ, ଦୀନଜନ ବାନ୍ଧବ ! ହେ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ! ଏ ସଙ୍କଟରେ ତୁମ୍ଭେ ଏକମାତ୍ର ଭରସା ; ଯଦି ମୁଁ ପ୍ରକୃତ ସତୀ, ପତିଙ୍କର ଭକ୍ତି ବଳରେ ମୁଁ ସାଧ୍ୱୀ, ହେ ନାଥ ! ମୋତେ ସେହି ବଳ ଦିଅ, ମୁଁ ଯାହାର ବଳରେ ଏ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ କରିପାରେ ।" ଏହା କହି ଚନ୍ଦ୍ରା-ଦେବୀ ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦ କଲେ ଏକ ଜଳନ୍ତ ଜ୍ୟୋତି ତାଙ୍କ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ; ସେ ଜଳନ୍ତ ଶକ୍ତି ଲାଭ କଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ତରୀ ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ଏ କଣ ? ଏ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ସତୀର ଏତେ ତେଜ ? ସେ ତେଜରେ ଏତେ ଶକ୍ତି ? ଏତେ ଗରିମା ? ସେ ତେଜ ଏତେ ପ୍ରଖର, ପୁଣି ଏତେ ନରମ ? ସେ ତେଜରେ ସ୍ୱର୍ଗର ଏକ ଗରିମା ଖସି ପଡ଼େ, ପାତାଳରୁ ଏକ ଶକ୍ତି ଖେଳି ଉଠେ !

ସତୀତ୍ୱ—ସେ କି ପଦାର୍ଥ ? ରମଣୀର ସତୀତ୍ୱ—ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ—ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ! ସେ ସ୍ୱପ୍ନର କ୍ଷମତା ଆଲୌକିକ ;—ତାହାର କଳନା ନାହିଁ, ତାହାର ଗଣନା ନାହିଁ । ଯେ କ୍ଷମତା ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଅସମ୍ଭବ, ତାହା ସତୀର ନୟନର ଗୋଟିଏ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗରେ ସମ୍ଭବ । ଯାହା ଜଗତରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ତାହା ସତୀର କର ଆୟତ୍ତ । ସତୀର ତେଜ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରାଜ୍ୟର ତେଜ, ସେ ତେଜ ସମ୍ମୁଖରେ ଅସମ୍ଭବ— ସମ୍ଭବ, ଅକାର୍ଯ୍ୟ—କାର୍ଯ୍ୟ, ଅକଥନ—କଥନ ହୋଇପାରେ ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ—ସେ ସାଧାରଣଙ୍କର ଅନାୟତ୍ତ ।

ସତୀର ରାଜ୍ୟ—ଅଦ୍ଭୁତ ରାଜ୍ୟ ! ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଶୋକ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଶାନ୍ତିମୟ । ସେ ରାଜ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ, ଶତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପରେ, ଶତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଉପରେ, ସେ ରାଜ୍ୟର ମହିମା ଅଲୌକିକ—ସେ ରାଜ୍ୟରେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୟୁଖ ନାହିଁ ; ଚନ୍ଦ୍ରର ସୁଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ନାହିଁ । ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଦିବା ନାହିଁ କି ରାତି ନାହିଁ—କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା ଆଲୋକ, ସେ ରାଜ୍ୟକୁ ସଂସାରର କୋଳାହଳ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ—ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ, ଦେବକନ୍ୟା-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ସର୍ବଦା ଶ୍ରୁତ ହୁଏ ।

ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ ଖେଳେ ଉଦ୍ୟାନେ ଉଦ୍ୟାନେ,
ମୃଦୁମଧୁ ବୀଣା ଭାସେ ସୁଲଳିତ ତାନେ,
ଅପ୍ସରାଙ୍କ ସୁକୋମଳ ମଧୁର ଭୈରବେ,
ପୂରିଥାଏ ସ୍ୱର୍ଗ ପୁରୀ ଅମୃତ ବିଭବେ ।
ଉଦ୍ୟାନେ ଉଦ୍ୟାନେ ଭାସେ ଅପ୍ସରୀ ସଙ୍ଗୀତ,
ଦେବ କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ସୁମଧୁର ଗୀତ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଦେବୀଙ୍କର ମୃଦୁ କର ପଲ୍ଲବ ସ୍ପର୍ଶରେ ତରୀଟି ଭାସି ଉଠିଲା । ଭାସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଧ୍ୱନି ଉଠିଲା । "ଜୟ ସତୀର ଜୟ—ଜୟ ସତୀର ଜୟ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ସପ୍ତମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

କାମ, ମୋର ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ, ଲୋଭ ଓ ମୋହ
ମଦ ପ୍ରଭୃତି ରିପୁ ପ୍ରବଳ ଛଅ ଯେ
କରନ୍ତି ନିତ୍ୟେ 'ପ୍ରତି' ହୃଦୟେ ବାସ
କରିବେ ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଦେହର ନାଶ ଯେ"--

ଶତ୍ରୁ—ଚରଶତ୍ରୁ । ମନୁଷ୍ୟ ସେ କରାଳ ବ୍ୟାଦାନରେ ପତିତ ହେଲେ ଏ ସୁନ୍ଦର ଜଗତକୁ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖେ । ଲୋଭ—ସେ କି ଭୟଙ୍କର ପଦାର୍ଥ ? କି ପାପ, କି ନରକ, କି ବିଭତ୍ସ । ମନୁଷ୍ୟ ଧନ—ସମ୍ପଦ ଲୋଭରେ କି ଅକାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଜଗତକୁ କି ବିଭତ୍ସ-ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଲୋଭ—ତାର ହୃଦୟରେ ସନ୍ତୋଷ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଅଶାନ୍ତ ! ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗରେ ଆରୋହଣ କରି ସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ କରେ-ଆହୁରି ଉଚ୍ଚ ଥାଇପାରେ !

ସତୀଶିରୋମଣି ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କର ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଦେଖି ସୌଦାଗର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଦୁଷ୍ଟ ଜାଣିଲା ସତୀନାରୀର ତେଜରେ କେତେ ଶକ୍ତି । ଚିନ୍ତା—ଦେବୀଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଦେଖି ଦୁଷ୍ଟ ଭାବିଲା, "ଅନନ୍ତ ଅସୀମ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ପର୍ବତ, ଅରଣ୍ୟ ଚଡ଼ାରେ ନୌକା ଲାଗି ଯାଇପାରେ, ଏ ରମଣୀକି ନୌକାରେ ନେଇଗଲେ—

ଭାସିବ ନିରନ୍ତର ଚିନ୍ତାଟି ମୋର,
ନଥିବ ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତ ବିପଦ ଘୋର ।

ଦୁଷ୍ଟ ଏହା ଭାବି ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କୁ ତାର ଉପରକୁ ବଳାତ୍କାର କରି ଘେନିଗଲା । ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ଅସହାୟ, ଅନେକ କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ, କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ନିର୍ଜନ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ କେତେ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ କ୍ରନ୍ଦନ କେବଳ କ୍ରନ୍ଦନରେ ପରିଣତ ହେଲା ; "ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ହେ ଦିନମଣି ! ହେ ଅଗତିର ଗତି ! ଏ ଅଭାଗିନୀ ରମଣୀର ତୁମ୍ଭେ ଭରସା । ଧିକ୍ ଏ ରୂପ, ଧିକ୍ ଏ ତେଜ, ଧିକ୍ ଏ ବର୍ଣ୍ଣ—ହେ ଦୀନନାଥ ! ଏ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ହରଣକରି ମୋତେ କୁରୂପ ପ୍ରଦାନ କର, ଶରୀର ବ୍ୟାଧିଯୁକ୍ତ କର ।

ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କ ଏ କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ କୁହରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସତୀନାରୀର ଆକୁଳ କ୍ରନ୍ଦନ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆସନ ଟଳିଲା ।—ସେ ଚିନ୍ତାଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଗୃହ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି ଉଠିଲା—ଶୂନ୍ୟରୁ ଶବ୍ଦ ହେଲା "ଭୟ ନାହିଁ ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ, ତୁମ୍ଭେ ସତୀରମଣୀ, ଶୀଘ୍ର ତୁମ୍ଭର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ହେବ, ଶୋକ ଦୂର କର" ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଚିନ୍ତା-ଦେବୀଙ୍କର ଶରୀରରୁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କିକୁ ବାହାର କରିନେଲେ । ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟ କାଷ୍ଠ ପୁତ୍ତଳିକା ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିରହିଲେ ରୂପ-ଭାବ-ବର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି ସମସ୍ତ ଉଭେଇଗଲା । କେବଳ ସେ ବନ୍ଦ ଜୀବନରେ ଅଶ୍ରୁ ତାଙ୍କର ହିଁ ସାର ହେଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀପଲ୍ଲୀବାସୀ—

ଅନୁଭୂତିରେ ସୁଖନାହିଁ ।

(ସଙ୍ଗୀତ)

ଅନୁଭୂତିରେ ସୁଖ ନାହିଁ —
ତାର ସ୍ମୃତି, ବା ଆଶା ସୁଖ-ଦାୟୀ ।
ବିଦେଶେ ପଥିକ ଯେତେ ଭାବେ ମନେ,
ନପାଏ କିମପି ତାହା ସମ୍ମିଳନେ,
ସୁଖ-ସ୍ମୃତିର ଶରଣେ, ଅବା ଆଶାର ଚୁରଣେ—
ଫୁଟେ ସିନା ପ୍ରାଣ ଯାଇ । ୧

କଳିକା ବିଲୋକ ମଧୁରେ ସୁଖୀ -
ହେଉଥାଏ; ଯେତେ ଭାବ ମନେ ରଖି
କ୍ଷଣେ ହସି ସେହ କଳି ; କ୍ଷଣକେ ଯାଏ ମଉଳି,
(ତାର) ସ୍ମୃତିଟିକ ଥାଏ ଗୁହିଁ ୨ ।

ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥା ସରିତ୍ ସାଗର ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଲମ୍ବକ ।

ତୃତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

ଉଦୟନ ପିତୃସିଂହାସନରେ ଆରୋହଣ କରି କୌଶାମ୍ବୀନଗରରେ ରହି ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜକୁ ସମ୍ୟକ ପ୍ରକାରେ ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ॥ ସେ ବିଷୟ-ସୁଖରେ କ୍ରମଶଃ ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣ ପ୍ରମୁଖ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଦେଇ ସର୍ବଦା ମୃଗୟା ଓ ବ୍ୟସନରେ କାଳଯାପନ କଲେ ; ଆଉ ବାସୁକିଭ୍ରାତା ବସୁନେମି ଯେଉଁ ଘୋଷବତୀ ବୀଣା ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ଦିନରାତି ବଜାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ବୀଣାର ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ମତ୍ତବନ୍ୟ-ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧନକରି ଆଣିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସମୟ ସମୟରେ ସେ ବାରଜାଣି ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତରେ ସୁରପାନରେ ମଧ୍ୟ ରତ ହେଲେ । ଏତେ ବ୍ୟସନ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ମୋର କୁଳର ଅନୁରୂପ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାହିଁ । ବାସବଦତ୍ତାନାମରେ ଏକ ପରମା ରୂପବତୀ କନ୍ୟା ଅଛି ; ମୁଁ ତାହାକୁ କିପରି ଲାଭ କରିବି । ଏଣେ ବାସବଦତ୍ତାର ପିତା ଉଜ୍ଜୟିନୀ-ଅଧିପତି ଚଣ୍ଡସେନ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ମୋର ଦୁହିତାର ଅନୁରୂପ ଭର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ ଏକା ଉଦୟନ ଯୋଗ୍ୟ; ମାତ୍ର ସେ ମୋର ଶତ୍ରୁ । ମୁଁ ତାହାକୁ କିପରି ବଶୀଭୂତ କରି ଜାମାତା ରୂପରେ ବରଣ କରିବି ? ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଅଛି । ରାଜା ଉଦୟନ ହସ୍ତୀ ବନ୍ଧନ କରିବାନିମିତ୍ତ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରି ନେଇ ଆସିବି । ତତ୍ପରେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଶିଖାଇବାପାଇଁ ବାସବଦତ୍ତାକୁ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବି । ସେ ବାସବଦତ୍ତାର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତା ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ହେବେ । ଏହି ପ୍ରକାରରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ସେ ମୋର ଜାମାତା ହେବେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏହିପରି ସ୍ଥିର କରି ରାଜା ଚଣ୍ଡସେନ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଅର୍ଚ୍ଚନା ପୂର୍ବକ ସ୍ତବ କଲେ । "ତୁମ୍ଭର ମନୋବାଞ୍ଛା ଅଚିରେ ସଫଳ ହେବ" ଶୂନ୍ୟରୁ ଏହି ବାଣୀ ଶୁଣାଗଲା । ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ-ହୋଇ ଫେରିଆସିଲେ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧଦତ୍ତଙ୍କ ସହିତ ବାସବଦତ୍ତାର ବିବାହ ବିଷୟରେ ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ— ରାଜା ଉଦୟନ ମାନୀ, ଲୋଭଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ଅନୁଚରମାନେ ତାହାଙ୍କର ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ । ତାହାଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା ଅସାଧ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ସାମ-ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଉଚିତ । ତତ୍ପରେ ସେ ଜଣେ ଦୂତକୁ ଆହ୍ୱାନକରି କହିଲେ "ତୁ ଯାଇ ବତ୍ସରାଜ ଉଦୟନଙ୍କ ନିକଟରେ କହିବୁ ଯେ, ମୋର କନ୍ୟା ବାସବଦତ୍ତା ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ-କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁଅଛି । ଯଦି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ଏଠାକୁ ଆସି ବାସବଦତ୍ତାକୁ ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶିଖାଇ ଅନୁଗୃହୀତ କରିବେ ।" ଦୂତ, ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ କୌଶାମ୍ବୀକୁ ଯାଇ ଉଦୟନଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଜଣାଇଲା । ଉଦୟନ ଦୂତ ମୁଖରୁ ଏହିବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତରେ କହିଲେ "କାହିଁକି ଚଣ୍ଡସେନ ସଦର୍ପରେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଅଛନ୍ତି ? ଏଥିରେ ତାହାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ବା କଣ ?" ରାଜହିତୈଷୀ ମହାମନ୍ତ୍ରୀ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣ କହିଲେ "ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କର ବ୍ୟସନ ଜନିତ ଯେଉଁ ଅଖ୍ୟାତି ହୋଇଅଛି, ଏହାହିଁ ତାହାର ବିଷମୟ ଫଳ । ସେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଆପଣ ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ ; ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆପଣଙ୍କୁ କନ୍ୟାରତ୍ନ ପ୍ରଦାନ କରିବାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ବଶୀଭୂତ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏଣିକି ଆପଣ ସର୍ବବିଧ ବ୍ୟସନ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ରାଜା ବ୍ୟସନୀ ହେଲେ ବିପକ୍ଷରାଜା-ମାନେ ଅକ୍ଳେଶରେ ତାହାଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିଥାନ୍ତି ।" ବତ୍ସରାଜ ଉଦୟନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣଙ୍କ କଥାରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ରାଜା ଚଣ୍ଡସେନଙ୍କ ନିକଟକୁ କହି ପଠାଇଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଦି ଆପଣଙ୍କର ଦୁହିତା ଗୀତବାଦ୍ୟ ଶିଖିବାପାଇଁ ମୋର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ତାହାହେଲେ ତାହାକୁ ମୋନ୍ଦକଟକୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।" ତତ୍ପରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରିବର୍ଗଙ୍କୁ କହିଲେ "ମୁଁ ଯାଇ ଚଣ୍ଡମହାସେନଙ୍କୁ ଆଦରକରି ନେଇ-ଆସିବି ।" ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣ ଏହାଶୁଣି କହିଲେ-- "ଆପଣ ଏହା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା କରିବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ନୁହେ । ସେ ମହା ପରାକ୍ରମଶାଳୀ । ତାହାଙ୍କ ବିଷୟ ମୁଁ କହୁଅଛି, ଶୁଣନ୍ତୁ' । ଉଜ୍ଜୟିନୀ ନଗରୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅମରାବତୀକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଅଛି । ମହାଦେବ କୈଳାସ-ବାସ ସୁଖ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେଠାରେ ସ୍ୱୟଂ ବାସ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ସେଠାରେ ମହେନ୍ଦ୍ରବର୍ମା ନାମରେ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ରର ନାମ ଜୟସେନ । ଜୟସେନଙ୍କର ପୁତ୍ର ଅମିତତେଜା ମହାସେନ । ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଳନରେ ତତ୍ପର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ ସେ ନିଜେ ଯେପରି ବୀର ଏବଂ ରୂପବାନ, ତାହାଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଖଡ୍ଗ ଓ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାହିଁ । ସେ ମନ ଦୁଃଖରେ ଚଣ୍ଡିକା ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଆରାଧନାରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ସ୍ୱୀୟ ମାଂସ ଛେଦନ କରି ହୋମ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ "ମୁଁ ଏହି ଖଡ୍ଗ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି, ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କର; ତୁମ୍ଭେ ଏହାର ପ୍ରଭାବରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଅଜେୟ ହେବ । ଅଙ୍ଗାରକାପୁରର ଅଙ୍ଗାରବତୀ ନାମରେ ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁବନ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଅଛି, ତାହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଅଚିରେ ଭାର୍ଯ୍ୟାରୂପରେ ଲାଭ କରିବ । ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଚଣ୍ଡକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଥିବାରୁ ଜଗତରେ ଚଣ୍ଡମହାସେନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେବ ।" ଦେବୀ ଏହାକହି ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଏହି ଖଡ୍ଗ କୁଳିଶତୁଲ୍ୟ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ନଳଗିରି ନାମକ ଯେଉଁ ମହାହସ୍ତୀ ଅଛି, ତାହା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ସଦୃଶ ବଳଶାଳୀ । ରାଜା ଦିନେ ଶିକାର କରିବାପାଇଁ ମହାରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଏକ ଭୀଷଣାକୃତି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବରାହ ଦେଖି ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣ ପ୍ରହାର କଲେ, ମାତ୍ର ସେ ବାଣ ବରାହ ଦେହରେ ବିଦ୍ଧ ହେଲା ନାହିଁ । ବରାହ କ୍ରୋଧରେ ରାଜାଙ୍କର ରଥକୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧକରି ଏକ ବିଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ରାଜା ମଧ୍ୟ ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ କ୍ରୋଧରେ ଧନୁଟାଣ ହସ୍ତରେ କ୍ରୋଧରେ ବରାହର ପଛେ ପଛେ ସେହି ଗର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେ ସେହି ଗର୍ତ୍ତରେ ବହୁଦୂର ଯାଇ ଏକ ମନୋହର ନଗର ଦର୍ଶନ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛସରଣୀ କୂଳରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ବିଶ୍ରାମ କଲା ପରେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ କନ୍ଦର୍ପର ଧୈର୍ଯ୍ୟଭେଦୀ ବାଣ ପରି ଶତକନ୍ୟା ପରିବେଷ୍ଟିତା ଏକ ପରମ ରୂପବତୀ ଯୁବତୀ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି । ରାଜକନ୍ୟା ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପଚାରିଲା, "ଆପଣ କିଏ ? କାହିଁକି ବା ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅଛନ୍ତି ?" ରାଜା ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦେଇ ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରୁ ସେହି ଯୁବତୀର ନେତ୍ରଯୁଗଳରୁ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଅଧୀର ହୋଇ ଉଠିଲା । ରାଜା ତାହାକୁ ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭେ କିଏ ? କାହିଁକି ବା କ୍ରନ୍ଦନ କରୁ ଅଛ ?" ଯୁବତୀ କହିଲା "ଯେଉଁ ବରାହ ଏହି ଗର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଅଛି, ସେ ଅଙ୍ଗାରକ ନାମକ ଦୈତ୍ୟ । ମୁଁ ତାହାର କନ୍ୟା ; ମୋର ନାମ ଅଙ୍ଗାରବତୀ । ତାହାର ଦେହ ବଜ୍ରମୟ । ଏହି ଯେଉଁ ଶତକନ୍ୟା ଦେଖୁଅଛନ୍ତି, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ରାଜକନ୍ୟା, ସେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅପହରଣ କରିଆଣି ମୋର ପରିଚାରିକା-ରୂପରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛି । ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା ସେ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ମହାସୁର । ଆଜି ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇଅଛି ; କାରଣ ସେ ବଡ଼ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବ । ଆପଣଙ୍କର ଭାବ ଅମଙ୍ଗଳ ଦେଖି ମୋର ନେତ୍ରରୁ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେଉଅଛି ।"

ଉକ୍ତଯୁବତୀ ଅଧିପତି ଚଣ୍ଡମହାସେନ ଅଙ୍ଗାରବତୀର ଏହି କଥା ଶୁଣି କହିଲେ "ଯଦି ମୋ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ ଅଛି, ତେବେ ମୋର କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର । ତୁମ୍ଭର ପିତା ନିଦ୍ରାରୁ ଉତ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଅନବରତ ରୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିବ । ତୁମ୍ଭର ପିତା ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର କାରଣ ପଚାରିବେ । ତୁମ୍ଭେ କହିବ "ଯଦି ଆପଣଙ୍କୁ କେହି ବିନାଶ କରେ, ତାହାହେଲେ ମୋର କି ଦଶା ହେବ ! ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ମୁଁ ରୋଦନ କରୁଅଛି ।" ଏପରି କଲେ ତୁମ୍ଭର ଓ ମୋର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ରାଜାଙ୍କର କଥାରେ ଅଙ୍ଗାରବତୀ ସମ୍ମତ ହେଲା ଏବଂ ରାଜାଙ୍କୁ କୌଣସି ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନରେ ରଖି ନିଦ୍ରିତ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲା । ସେହି ଦୈତ୍ୟ ନିଦ୍ରାରୁ ଉତ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ଅଙ୍ଗାରବତୀ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭକଲା । ସେ ଅଙ୍ଗାରବତୀକୁ ରୋଦନର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ, ଅଙ୍ଗାରବତୀ କହିଲା "ଯଦି ଆପଣଙ୍କୁ କେହି ବିନାଶ କରେ, ତାହାହେଲେ ମୋର କି ଦଶା ହେବ ?" ଦୈତ୍ୟ ଅଙ୍ଗାରବତୀର କଥା ଶୁଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

ହସି ହସି କହିଲା "ମୋର ସମସ୍ତ ଦେହ ବଜ୍ରମୟ ; କିଏ ମୋତେ ବିନାଶ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ? ମୋର ବାମହସ୍ତରେ ଏକମାତ୍ର ରୁଦ୍ରଅଛି, ମାତ୍ର ତାହା ମୋର ଧନୁଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ହେବ ।" ଦୈତ୍ୟ ଏହିପରି କହି ଅଙ୍ଗାରବତୀକୁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ କଲା । ରାଜା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଥାଇ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିଲେ । କ୍ଷଣକ ପରେ ସେହି ଦାନବ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ସ୍ନାନ କଲା ଏବଂ ମୌନ ହୋଇ ଶିବଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେହି ସମୟରେ ରାଜା ଚଣ୍ଡମହାସେନ ସହସା ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦୈତ୍ୟକୁ ଯୁଦ୍ଧକରିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଦୈତ୍ୟ ମୌନବ୍ରତ ରକ୍ଷାକରି ବାମହସ୍ତ ଉତ୍ତୋଳନ କରି 'କ୍ଷଣକ ନିମିତ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କର' ଏହି ସଙ୍କେତ କଲା । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଲଘୁହସ୍ତ ରାଜା, ଦୈତ୍ୟର ବାମକରର ମର୍ମସ୍ଥଳରେ ଶରାଘାତ କଲେ । ଅଙ୍ଗାରକ ଦୈତ୍ୟ ଘୋର ଗର୍ଜନ କରି ତଳେ ପତିତ ହେଲା ଏବଂ ସେହି ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ କହିଲା "ତୃଷାର୍ତ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ ବଧ କରିଅଛ ; ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଜଳଦ୍ୱାରା ମୋତେ ତର୍ପଣ ନ କରିବ, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ପାଞ୍ଚଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ବିନଷ୍ଟ ହେବେ ।" ଏତିକି କହି ଅଙ୍ଗାରକଦୈତ୍ୟ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ରାଜା ଚଣ୍ଡମହାସେନ ଅଙ୍ଗାରବତୀ ସହିତ ସ୍ୱରାଜଧାନୀକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ତାହାକୁ ବିବାହ କଲେ ।

କିଛିଦିନ ପରେ ରାଜାଙ୍କର ଦୁଇପୁତ୍ର ହେଲେ ; ଜଣକର ନାମ ଗୋପାଳକ, ଅପର ନାମ ପାଳକ । ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରୋତ୍ସବ ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦିନେ ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ "ମୋର ପ୍ରସାଦରେ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରମ-ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଜାତ ହେବ ।" କିଛିକାଳପରେ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ଅତୁଳନୀୟ ରୂପବତୀ କନ୍ୟା ଜାତହେଲା । ତାହାର ଜନ୍ମକାଳରେ ଆକାଶରୁ ଏହି ବାଣୀ ଶୁଣାଗଲା— 'କାମଦେବଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଏହି କନ୍ୟାର ଏକପୁତ୍ର ହେବ । ସେ ବିଦ୍ୟାଧରମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ହେବ ।' ବାସବ ସେହି କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ଚଣ୍ଡମହାସେନ ତାହାର ନାମ ବାସବଦତ୍ତା ଦେଲେ ।

ରାଜା ଚଣ୍ଡମହାସେନ ଏହିପରି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ । ତାହାଙ୍କୁ ଜୟ କରିବା ସହଜ ନୁହେ । ସେ ଆପଣଙ୍କୁହିଁ କନ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ; କିନ୍ତୁ ସେ ଅତିମାତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱପକ୍ଷର ଉନ୍ନତି କାମନା କରନ୍ତି । ଆପଣ ଯେ ବାସବଦତ୍ତାକୁ ଲାଭ କରିବେ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସଂଶୟ ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀମୁଖରୁ ଏହିକଥା ଶୁଣି ରାଜା ବାସବଦତ୍ତାର କଥା ଅନୁକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

୧

ଯମୁନା-ସଲିଳେ ଶ୍ୟାମ ଶ୍ରୀନନ୍ଦ-କିଶୋର,
ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ ରାଧା ନ ମେ କଲେ ବେଣୁସ୍ୱର,
ସରଳା-ପ୍ରାଣରେ ଏକା କୃଷ୍ଣ-ପ୍ରୀତି ସାର
କେମନ୍ତେ ଲଭିବା ? ସଖି । ସେ କି ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୨

ବ୍ରଜେଶ୍ୱର ବିନୁ ସେତ ନ ଜାଣଇ ଆନ,
ଶ୍ୟାମ-ଗତ-ପ୍ରାଣା ସେ ଗୋ କି ଅଛି ତା ଜ୍ଞାନ !
ମନ, ପ୍ରାଣ, ଯୌବନ, ଜୀବନ ରାଧାର
ଶ୍ୟାମ-ପଦ ତଳା ହବୁ, ସେ କି ଦୋଷ ତାର ଗୋ !

Digitized by srujanika@gmail.com

୩

ଶ୍ୟାମର ମୋହନ ସଖି, ମୁରଲୀର ତାନ
ଅଜ୍ଞାତେ ନେଇଛି କାଣି ରୂପସୀ ପରାଣ,
ଶ୍ୟାମ ପ୍ରୀତି ତାର ସଖି, ସାରଗଳ ହ୍ୱର ।
କେମନ୍ତେ ଧରନ୍ତା ପ୍ରାଣ ? ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୪

ପ୍ରଣୟ ଦେବତା ତାର ସରଗ ସମ୍ପତ୍ତି
ନିକୁଞ୍ଜ-ବିହାରୀ ବିନୁ କାହିଁ ତାର ଗତି ?
ନାଦ-ଉନମାଦେ କୁଳ, ମହତ, ସଂସାର,
ପାସୋରିଲା ପାଗଳିନୀ । ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୫

ଶ୍ୟାମର ପୀରତି ତାକୁ କଲା ଏତେ ସର,
ତା ବିନୁ କିଶୋରୀ ପ୍ରାଣ ଧରନ୍ତା କିପରି ?
ଶୁଣିଲେ ସେ ନାଦ, ତାକୁ ଚୌଦିଗ ଅନ୍ଧାର,
ପ୍ରୀତି-ସୋହାଗିନୀ, ସଖି, ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୬

ସେହି ଶ୍ୟାମଲଙ୍କ ଶିରେ କଳଙ୍କ ପସରା,
ବିହ୍ୱଳାଣି ଉନ୍ମାଦିନୀ ଜାତିକୁଳ ହରା !
ତା ନେତ୍ରେ ଫସର ଗ୍ରର ଅତି ସେ ଅସାର,
ପ୍ରୀତିର ବିଚ୍ଛେଦ, ସଖି । ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୭

ବ୍ରଜଦାଣ୍ଡେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ ଲୋକଲଜ୍ଜାନେ ସଖି,
ସରମେ ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ନ ପାରଇ ଟେକି ।
ବ୍ରଜବାସୀଙ୍କର ସେ ତ ଅବୁଝା ବେଭାର ।
ନ ଶୁଣେ ସେ ନିନ୍ଦା ରାଧା, ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୮

ଶ୍ୟାମର ପୀରତି ତାର ପ୍ରାଣରେ ଭରସା ।
ନ ମାନଇ ସେ ଗୋ, ଖରା ନମାନେ ବରଷା ।
ଆଲୁଲ ପରାଣେ ଧାଏଁ ଯେନ ଫୁଲହାର ।
ଦଳିଦେଇ ବାଧାବନ୍ଧ, ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୯

ଯମୁନାକୁ ଖରାବେଳେ ଆଣିଗଲେ ପାଣି
ଘାଟ ଜଗି ଶ୍ୟାମ ତାକୁ ବାଟୁ ନିଏ ଟାଣି ।
ସରମରେ ସରେ ; ସଖୀ ଲବଣ୍ୟ-ଝରାର
ଝରଇ ପଣସ୍ୱ-କଣା, ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

୧୦

ତରୁଲତା ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୟାମ— ମୋହନ ମୂରତି,
ଝଳଇ ଗୋ, ଜଳେସ୍ଥଳେ, ଶ୍ୟାମର ପୀରତି,
ନ ବୁଝେ କିଛି ସେ ଶ୍ୟାମ, ନାହିଁ ତା ବିଚାର,
ତା ଯୋଗୁଁ ବାଉଳା ରାଧା ; ସେ କ ଦୋଷ ତାର ଗୋ ?

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର ।

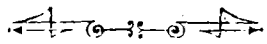

ଆଶା ।

ଏ ଜଗତରେ ଯାହା ମୁମୂର୍ଷୁର ହୃଦୟରେ ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାର କରେ, ନିରାଶର କଣ୍ଠକୁହରରେ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀମନ୍ତ୍ର ବୋଲେ ଏବଂ ନିରାଶ୍ରୟର ମାନସରେ କୋଟିଏ ସିନ୍ଧୁର ବଳ ଆଣିଦିଏ, ତାହା ଆଶା ବା ଅଭିଳାଷ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଆଶାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ପଙ୍ଗୁ ଗିରିଲଙ୍ଘନ କରିବାକୁ, ମୂକ ସିଂହନାଦରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଏବଂ କାପୁରୁଷ ସମର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ହେବାକୁ ଟିକିଏ ମାତ୍ର କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଶା ନିରୁତ୍ସାହର ମାରସ ହୃଦୟରେ ଉତ୍ସାହ-ବାରିଧାରା ବରଷିଯାଏ । ଆଶା ନିରାଶ୍ରୟରେ କଳ୍ପନା ତୁଳିକା ଧରି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ମାନସପଟରେ ଏତେ ସୁଖଚିତ୍ର ଆଙ୍କି-ପକାଏ ଯେ ତାହା ସ୍ୱୟଂ ବିଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହେବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । କ୍ଷଣକପାଇଁ ଆଶାର କୋଳରେ ଶୋଇପଡ଼ି ମାୟାମୃଗମାନବ କେତେ ଯେ ସୁଖସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିପକାଏ ତାହାଥରେ ଭାବିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ପୃଥିବୀମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ତା ଯେଉଁ-ଠାରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଅଛି, ଟିକିଏ ଚିନ୍ତାକଲେ ଜଣାଯାଏ ସେ ସମସ୍ତର ମୂଳରେ ଆଶା ବା ଅଭିଳାଷ ନିହିତ ଅଛି । କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇଲେ ଲତା ଯେପରି ବଢ଼ିପାରେ ନାହିଁ, ଆଶାର ଅବଲମ୍ବନ ନିଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନୁଷ୍ୟ ସେହିପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ। ଅର୍ଥଲାଳସାରେ, ଯଶୋଲାଭଇଚ୍ଛାରେ, ସୁଖ ବା ପ୍ରଶଂସା ପାଇବା ଅଭିଳାଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ନା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରେ । ତାର ସେ ଆଶା ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ, ସେ ସେତେ ଜୋରରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାଏ। ଫଳପ୍ରାପ୍ତିର ଅଭିଳାଷକୁ ହୃଦୟରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ସ୍ଥାନଦେଇ ସେଥିନିମନ୍ତେ କାୟମନୋ-ବାକ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବୋଲି କହିଥାଉଁ । ଏହି ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଯେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରାଯାଇପାରେ ଏହା ସମସ୍ତେ ଏକ ବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ହିଁ ଯୋଗୀ ଯୋଗ ସାଧନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା କରନ୍ତି । ହୃଦୟରେ କୌଣସି ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ ନକରି ସଂସାରରେ କାର୍ଯ୍ୟକରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ ଏପରି କେତେକ ତ୍ୟାଗୀମହାପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି, ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେକରି ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାନ୍ତି ।

ଆଶାଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ନୈରାଶ୍ୟ ତାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଶକ୍ତିହୀନ କରି ପକାଏ । ଆଶାର ଅଭାବରେ ତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସୁଖପାଇବା ପାଇଁ ଶୈଶବ ବିଦ୍ୟାର୍ଜ୍ଜନରେ ଏବଂ ଯୌବନ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନରେ କଷ୍ଟପାଏ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବା ଆଶାରେ କେହି କେହି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମୁଷ୍ଟିମେୟ । ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଥ ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ରହି ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ନିକ୍ଷେପ କରିଥାନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନରେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପକାଏ, ତାହା କଳନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କୌଣସି ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ସାରାଜୀବନ ଅହରହ ପରିଶ୍ରମରେ କଟିଯାଏ । କେତେ ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଉପରେ ବହିଯାଏ, ତାହାର ସୀମା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ଦିଗରେ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାନ୍ତି । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ ଜଗତରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି, ମାନବଜୀବନର ଉନ୍ନତି-ଅଭିପ୍ରାୟ ଯେ ସେ ସମସ୍ତର ମୂଳମନ୍ତ୍ରରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି ଏହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟମୂଳରେ ଯେପରି କାରଣ ରହିଅଛି, କାରଣ ମୂଳରେ ସେହିପରି ଅଭିଳାଷ ରହିଅଛି । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେପରି ଶାସ୍ତ୍ର, ପୁରାଣ କାବ୍ୟ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି, ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଓ ଦେଶରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେହିପରି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଓ ଗୁଳିବାରୁଦର ଆବିଷ୍କାର ହୋଇଅଛି । ଆଶାନ୍ୱିତ ତାଳପ୍ରମାଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତିଳ ପ୍ରମାଣ ମନେ କରେ, କିନ୍ତୁ ଆଶାଶୂନ୍ୟ ନିକଟରେ ଏହାର ବିପରୀତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ଆଶାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି, ସେ ଆଶାର ଶେଷସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କେହି ନୟନ ଗୋଚର ହୁଅନ୍ତିନାହିଁ । କୌଣସି ଆଶା ପୂରଣହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟରୁ ଏକାବେଳକେ ଅପସୃତ ହେବା ଦୂରେଥାଉ, ବରଂ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପରାକ୍ରମ ବିସ୍ତାର କରେ । ତେଣୁ ମହର୍ଷିମନୁ କହିଅଛନ୍ତି,—

ନ ଜାତୁ କାମଃକାମାନାମୁପଭୋଗେନ ଶାମ୍ୟତି
ହବିଷା କୃଷ୍ଣବର୍ତ୍ମେବ ଭୂୟଏବାଭିବର୍ଦ୍ଧତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେପରି ଅଗ୍ନିନିର୍ବାପନ ନିମନ୍ତେ ସେଥିରେ ଘୃତଢାଳିଲେ ତାହାନିର୍ବାପିତ ନହୋଇ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ତେଜରେ ଜଳିଉଠେ, ସେହିପରି ଫଳୋପଭୋଗକରିବା ଦ୍ୱାରା କାମନାର ବିନାଶ ନ ହୋଇ, ବରଂ ବୃଦ୍ଧି ସଂସାଧିତ ହୁଏ । ଏହିବେଦବାକ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଅନ୍ତଃକରଣ ସାକ୍ଷୀ । ଜୀବନର ପ୍ରତି ପଦେ ପଦେ ଏହାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ । ତଥାପି ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦର୍ଶନରେ କଦାପି ଅନଭିଜ୍ଞ ନୁହେଁ । ଯେ ପ୍ରତ୍ୟହ ମୂଲଲାଗି ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରେ ସେ ଭାବୁଛି, "ଯେଉଁଲୋକ ମାସକୁ ପଚାଶ ଷଠିଏ ଟଙ୍କା—ରୋଜଗାର କରୁଛି, ସେ ମୋଠାରୁ ବହୁତ ସୁଖୀ ।" ପଚାଶ ଷଠିଏ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକ୍ତି ଭାବୁଛି, "ଯେଉଁ ଲୋକ ଶହେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ପାଉଛି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ମୋଠାରୁ ଆନନ୍ଦରେ ଚଳୁଛି ।" କିନ୍ତୁ ସେ ଭାବୁଛି, "ପାଞ୍ଚଶ ସାତଶ ପାଉଥିବା ଲୋକ ଯେଉଁ ସୁଖ ଭୋଗ କରୁଛି, ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସେ ସୁଖ କଦାପି ଘଟିବ ନାହିଁ ।" ଏହିପରି ଯେତେ ବଡ଼ ପାହାଡ଼ଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇବ, ସେତେ ଅଭାବବୋଧର ଚିତ୍ର ନେତ୍ର ଗୋଚର ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ନିତି ଆଶି ନିତି ଖାଉଥିବା ମୂଲ୍ୟ ନିକଟରେ ଅଭାବବୋଧର ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନିରଂ ନମ୍ ।

ଆଶାର ହାହାକାର କବଳରୁ ରକ୍ଷାପାଇବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଦେଖିଅଛୁ ଆପଣା ଅବସ୍ଥାରେ ସର୍ବଦା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା । ଭଗବାନ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପକାଉଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେଥିରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ପାଇଁ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଲେ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ଶାନ୍ତିଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦିନରାତି ପରିଶ୍ରମ କରି ଫଳ ନ ପାଇଲେ ନୈରାଶ୍ୟର ଯାତନା ସହିବାକୁ ହୁଏ ପୁଣି ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ପିପାସା ବହ୍ନିର କ୍ଷୁଧାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରାଯାଏ । ତାହା ନ ହେଲେ ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା କଣ ମିଛରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି,

ସନ୍ତୋଷ ମୃତ ତୃପ୍ତାନାଂ ସୁଖଂ ଶାନ୍ତମଚେତସାଂ
କୁତସ୍ତଦ୍ଧନ ଲୁବ୍ଧାନାମିତଶ୍ଚେତ ଶ୍ଚ ଧାବତାଂ ।

ଯୋଗୀ ଋଷିମାନେ ଏହି କାମନାକୁ ବିନାଶ କରି ଭଗବତ୍ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶାଶୂନ୍ୟ ଏହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେବେ ଯୋଗ ଋଷି ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶା ବା ଅଭିଳାଷର ଅଧୀନ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତାକୁ ନିଜର ବଶବର୍ତ୍ତୀକରି ରଖିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶାର କୁମନ୍ତ୍ରଣାରେ ପଡ଼ି ଅନେକସମୟରେ କୁପଥରେ ଚାଳିତହେଉ, ମାତ୍ର ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିଜର ଅଭିଳାଷକୁ ସର୍ବଦା ସତ୍ପଥରେ ଚଳାନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଆଶାଗଛ ରୋପଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ମଧ୍ୟ ସକଳ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣକରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଯେ ଯେପରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ସେ ସେପରି ଫଳ ପାଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକ ସମ୍ମୁଖରେ ଯଦି କେହି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଖେଳନା ଏବଂ ମୁଣ୍ଡାଏ ସୁନା ଦେଖାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ସୁନାକୁଗ୍ରହଣ ଖେଳଣାଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ । କାରଣ ସେ ସୁନାର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ, ଖେଳନାଟି ନେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖେଳେ । ସେହିପରି ଦୟାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟପାଇଁ ସକଳ-ବସ୍ତୁ ସଜାଡ଼ି ରଖିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାୟାମୁଗ୍ଧମାନବ ସେ ସବୁର ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟ ଜାଣି ନ ପାରି ଯେତେବେଳେ ଯାହାଇଚ୍ଛା ତାହା ପାଇବାକୁ ଅଭିଳାଷ କରୁଛି । ଏ ଜଗତରେ ସମସ୍ତେ ଧନସମ୍ପତ୍ତି, ପୁତ୍ରଦୁହିତା, ଯଶ-ଗୌରବ ମାଗିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । କେତେଜଣ ଭକ୍ତିମୁକ୍ତି, ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଅବ୍ୟୟ ଓ ଅକ୍ଷୟ ପଦାର୍ଥ ପାଇବା-ପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ ? ଯେ ମଣିମୁକ୍ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ବାଲିଗରଡ଼ିକୁ ଆଦର କରେ ତାହାର ପରିଣାମରେ କଣହେବ ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ।

ମୋହାନ୍ଧ ମାନବ କଲ୍ପତରୁ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାହାଇଚ୍ଛା ତାହା କାମନା କରି କପରି ବିପଦକୁ ବରଣ କରିଆଣେ ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ସହଜରେ ଅନୁମିତହୁଏ । ଏକଦା ରାମକୃଷ୍ଣପରମହଂସଦେବ ଏହି କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏକଦା ଜଣେ ପଥିକ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ବଟବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବିଶ୍ରାମକଲା । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୀତଳ-ସମୀରଣ ସେବନ କରନ୍ତେ ଅଳ୍ପରେ [illegible] କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ [illegible] ହେ କଲା । ତହିଁ ସେ ଭାବିଲା, "କିଛି ସୁନ୍ଦ [illegible] ସୁଶୀତଳ ପାଣିଯ ମି ନ୍ତାକ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ [illegible] ଯୋଗ କରନ୍ତି । ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ସେ ସ [illegible] ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, ଏବଂ ପ୍ରାଣପୂ [illegible] ସେସବୁ ଉପଭୋଗ କଲା ; କିନ୍ତୁ ସେ [illegible] ଲ୍ପବୃକ୍ଷ ଏହା ମାୟାମୁଗ୍ଧ ପଥିକ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ଖାଇପିଇସାରି ଭାବିଲା, "ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟ ଆସନ ମିଳନ୍ତାକି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ନିଦ୍ରାଯାନ୍ତି ।" ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଭିଳାଷପୂର୍ଣ୍ଣହେଲା । ସୁକୋମଳ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ କରି ସୁଶୀତଳ ସମୀରଣ ସେବନ କରୁ କରୁ ପଥିକଚିନ୍ତା-କଲା, "ମୁଁ ଏଠାରେ ଏକାକୀ ଶୟନ କଲି, ଯଦି ବାଘ ଆସେ ତାହାହେଲେ ତ ମୋତେ ଖାଇଯିବ ।" ଏହା ଚିନ୍ତା କରିବା ମାତ୍ରକେ ସର୍ବନାଶ ।" ହୀନବୁଦ୍ଧି ମାନବକୁ ପଦେ ପଦେ ଏହିପରି କେତେ ଯାତନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ ହେଉନାହିଁ ।

ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ କପରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ (ପରେ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ) ବି: ଏ: ପାସକଲା ଉତ୍ତାରେ ପରିବାର ପରିପୋଷଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାକିରି ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ । ନାନାସ୍ଥାନରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଯତ୍ନକରି କୌଣସିମତେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏଣେ ମାତା ଓ ଭାଇଭଗିନୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ନାଭାବ ଦିନକୁ ଦିନ ଗୁରୁତର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ନିଜର ମଧ୍ୟ ଅନାହାରରେ କେତେଦିନ ଯେ କଟିଗଲା, ତାହାର କିଏ କାହିଁକି ଗଣନା କରିବ । ଶେଷକୁ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣପରମହଂସଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତହେଲେ । ଏହାପୂର୍ବରୁ ସେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଏଥର ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି କହିଲେ, "ମୋର ମାତା ଓ ଭାଇଭଗିନୀମାନଙ୍କର କିପରି ଅନ୍ନକଷ୍ଟ ଦୂରହେବ, ଆପଣ କହନ୍ତୁ ।" ତାହାଶୁଣି ପରମହଂସଦେବ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ତୁ ଯା * ମା' ଙ୍କ ନିକଟରେ ଏଥିନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବୁ ।" ତାଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ କାଳୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରଣାମକଲେ ଏବଂ ସେହି ଚିନ୍ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କରଯୋଡ଼ି କହିଲେ, "ମା ! ଜ୍ଞାନଦିଅ, ଭକ୍ତି [illegible] ; ଆଉକିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।" ଏହାକହି ଫେରି [illegible] ପରମହଂସଦେବ [illegible] ପଚାରିଲେ, "ଆରେ ଅନ୍ନ[illegible] ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବେଦନ କଲୁ ?" [illegible] ରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ [illegible] କହିଲେ, "ନା ମହାଶୟ, ମୁଁ ତ କେବଳ [illegible] ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଫେରି ଆସିଲି ।" ତହିଁ ପରମହଂସ [illegible] ଆଦ୍ୟପେୟର ବ୍ୟବସ୍ଥାନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ କରିବାପାଇଁ ପୁନର୍ବାର ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କୁ କାଳୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ପଠାଇଲେ । ସେ ଦ୍ୱିତୀୟବାର ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେବାରୁ ପଚାରିଲେ, "ଏଥର ମାଗିଲୁତ ?" ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ନା ମହାଶୟ । ଏଥର ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଭକ୍ତିଛଡ଼ା ଆଉକିଛି ମାଗି ପାରିଲିନାହିଁ ।" ଏହାକହି ପୁଣି ପିତାଙ୍କ କର ଧରି ଅଳ୍ପ କଳ୍ପରେ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ପରମହଂସଦେବଙ୍କର ହସ୍ତଧାରଣ କରି କହିଲେ, "ଆପଣ କହନ୍ତୁ ମୋର ମାତା ଓ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କ ପାଇଁ କିପରି ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନ କରାଯିବ, ତାହା ନହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।" ଏହା ଦେଖି ପରମହଂସଦେବ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଯା, ତୋର ମୋଟାଭାତ ମୋଟାଲୁଗାର ଆଉ ଅଭାବ ହେବନାହିଁ ।" ତହିଁ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଚରଣରେ ପ୍ରମାଣକରି ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ଅତଃପର ପରିତାପର ବିଷୟ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲକଣ, ମନ୍ଦକଣ ବୁଝିନପାରି କଲ୍ପତରୁ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁନାବୋଲି ତମ୍ବାପିତଳ ଓ ମୁକ୍ତା ବୋଲି ମାଙ୍କଡ଼ାପଥର କାମନା କରି ସୁଖ ଆଶାରେ ଦୁଃଖଭୋଗ କରୁଥାଉଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଣଖୋଲି କହିବା ଉଚିତ "ହେ ଅହେତୁକ କୃପାସିନ୍ଧୋ, ମୁଁ ଅଜ୍ଞ, ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରି ଜାଣେ ନାହିଁ କି ଜାଣିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ କରେନାହିଁ । ଯେଉଁ ପଥରେ ଚଳିଲେ ଚିରାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗକରି ଅମୃତର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବି, ଦୟାକରି ସର୍ବଦା ମୋତେ ସେହି ପଥରେ ଚଳାଅ । ହେ ଦୀନବନ୍ଧୋ, ଶ୍ରୀଚରଣରେ ମୋର ଏତିକି ମାତ୍ର ଗୁହାରି ।"

ଶ୍ରୀ ଦୈତ୍ୟାରି ମହାନ୍ତି ।

ଶୋକ ସଙ୍ଗୀତ ।

ରାଗ-ରସକୁଲ୍ୟା ।

ବଙ୍ଗ-ଗଗନର ବିମଳ ରବି, ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ପୁଷ୍ପ ସୁଡଳ ଛବି,
ନ୍ୟାୟ ନିଷ୍ଠ ମତି-ନିପୁଣ ଧୀର, ବଦାନ୍ୟ ଶେଖର ମନସ୍ୱୀ ବୀର,
ଯାଇଛି ଅମର ପୁରୀ ଯେ,

* ପରମହଂସଦେବ କାଳୀଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ମା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵

ବାଳଭକ୍ତ [ଶ୍ରୀ ଯଦୁବ ମିଶ୍ର] " ୫ ୦ ୵

ମୀନକଳିକା " " ୫ ୦ ୵

ବାଳଲଇନ୍ଦୁ [ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ରଥ] " ୫ ୦ ୵

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦୀପ

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭମ୍ବାଶ୍ରିତ ଭକ୍ତେ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସଂପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଦୈନନ୍ଦିନ ପୁସ୍ତକ ।

ଦଣ୍ଡବତ୍ପ୍ରଣାମ, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରସ୍ତ୍ରୋତ୍ର କବ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁ, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ମାଧ୍ୟଭକ୍ତି, ଗୌଡ଼ ଭକ୍ତ ଭକ୍ତ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୁଖ୍ୟଦର୍ଶନ, ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ଦାସ୍ୟ, ସଖ୍ୟ, କାନ୍ତା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ; ଦଶମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ମୁଖ୍ୟର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ରୂପେ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ: ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାସିକ ପତ୍ର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିତ୍ର ଶୋଭିତ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛପା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆକାର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପାଦକୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଜ ନୀତି, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଜ ଚିତ୍ର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଳ୍ପ